

בעזרת ה' יתברך

דברי יעקב

ע"פ משנה ברורה סימן ל"ו
עם הקונטרס 'משנת סופרים'

מהדורת ביקורת

בעזרת ה' יתברך

דברי יעקב

ע"פ משנה ברורה סימן ל"ו
עם הקונטרס 'משנת סופרים'

מהדורת ביקורת

בס"ד מהמלקט והמסדר
יעקב ישראל בן הגר"א הכהן שליט"א לקס
תמוז תשפ"ב
קרית ספר

מותר להדפיס ולצלם לצורך עצמי
יעקב ישראל הכהן לקס
מרומי שדה 26 מודיעין עילית
מס' מייל להערות
H31471@GMAIL.COM

עימוד ועיצוב:
Typesetting Services
02*650*7781

הסכמת הגאון הגדול ראב"ד בד"צ ב"ב שליט"א

הרב יהודה סילמן

כח אדר א' תשפ"ב

אב"ד בבית דין צדק בני ברק

מח"ס "דרכי חושן"-חושן משפט

ורב "קהל חסידים" –רמת אלחנן

לכבוד הרב הגאון רבי יעקב ישראל בהרה"ג רבי אליהו לקס שליט"א

אחדשה"ט

נתכבדתי בדברי התורה ששלחתם לי ואביע בזאת תודתי ונהניתי מההיקף
הגדול ומההבנה והישרות בדברים. אשריכם

ולא נצרכא אלא לברכה שאורכם יזרח ותזכו בהרבצת תורה לרבים ורבים
יאותו לאורכם מתוך נחת והרחבה

וגדלה באוצרו
לכבוד קמור
יהודה סילמן

הרב יהודה סילמן
רב דקהל חסידים
רמת אלחנן

ברכת הגאון הגדול והצדיק שליט"א

Rav Shimon Galay

Rav and Dayan

51 Aharonovits street Bnei Brak

הרב שמעון גלאי

רב ומו"צ

רח' אהרונוביץ 51 בני ברק

בס"ד, תאריך: י' אלול ה'תשס"ב

לכבוד קורא

למחזיקי אמונה ואלו פזקוים לכתב ויהי
נ' יצחק ילפאטא ר' קס לזכרה לזכר יובא
נבי ר' מנחם ז"ל דבר שמואל ומה יבן ויהי
נצחון לימליק ש' איתנו קדוה קמנו
(לשון וס' ש' אל הימים

במקור נוסחתי נגד
שמואל גלאי

הקדמה

בס"ד

הנני העני ממעש, מודה לקב"ה שזיכני לכתוב חיבור על
המ"ב חלק א', ומתוכו הנני שמח להגיש לפני עמלי
התורה, את סימן ל"ו, עם הקונטרס 'משנת סופרים', על צורת
אותיות סת"ם.

הקונטרס יו"ל לרגל לימוד הלכות אלו, במסגרת ההספק של
הארגון החשוב 'דרשו'.

אשמח לקבל כל הערה או הארה.

בתפילה ובתקוה, שבזכות לימוד התורה הקדושה, נזכה
בימים אלו, של אבלות על חורבן בית קדשינו
ותפארתינו, להיושע ישועת עולמים, אמן.

מהדורה מיוחדת זו יוצאת לאור לע"נ הסבא
היקר והאהוב איש תם וישר עומד בדיבורו אוהב צדקה וחסד
ר' יצחק מנה ז"ל בן ישראל משה ז"ל
נלב"ע בשב"ק י' תמוז תשפ"ב
והסבתא היקרה מרת **מרים ע"ה** בת נתן אלימלך ז"ל
נלב"ע י"א אב
ולע"נ ישראל משה הי"ד בן יוסף אהרן
ואשתו יוכבד גיטל הי"ד בת חיה ע"ה
ובנם הבחור דוד הי"ד
לקס

שנעקדו על קידוש ה' א"מ נקם לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך
ת. נ. צ. ב. ה.

מהדורה מיוחדת זו יוצאת לאור לע"נ
הסבא היקר רודף צדקה וחסד
הרה"ח שלמה שמואל זנויל ז"ל
בן הרה"ח מרדכי דוד ז"ל
ואשתו הסבתא היקרה
מרת יטל יהודית ע"ה בת ה"ר משה ז"ל נויגרשל
תנצב"ה

מהדורה מיוחדת זו יוצאת לאור לע"נ
זקנינו איש תם וישר
מעודו לא כעס ולא שיקר
הרה"ח אביגדור בן הרה"ח יו"ט ליפמן פורגס זצ"ל
נלב"ע ט"ו סיון תשפ"ב
זכותו תגן על כל יוצאי חלציו לדבוק בדרכו הישרה
תנצב"ה

סימון לו

דקדוק כתיבתו, ובו ג' פעיפים

פעף א

כתיבת אותיות הסת"ם בדיקדוק

(א) צריך הסופר לכתוב את אותיות הסת"ם כצורתם הראויה המבוארת בגמ' ובפוסקים, וכן יזהר שלא תשתנה אפילו חלק מצורת האות, כגון: שלא יכתוב את האות א בלי ה' העליונה שלה, וכן יקפיד שיגעו ה' העליונה והתחתונה בגוף הא' רק ברגליהן הדקות, כמו"כ לא יכתוב את האות י העליונה בלי הקוץ השמאלי שלה. ואף אם ילד קטן יקרא את האות כצורתה לא יכתוב כן, כיון שאנו יודעים שאין זה צורת האות. וכ"ש שיזהר שלא לכתוב אחת מהאותיות כצורת אות אחרת. (שו"ע, סק"ב)

(ב) אף אם דקדק הסופר לכתוב את האותיות כצורתם הראויה, ולאחר הכתיבה השתנתה צורת האות ע"י נקב או קרע או שהטשטשה צורת האות, הסת"ם פסולים. (סק"א)

(ג) אם חלק מצורת האות השתנתה לצורת אות אחרת, יש פוסלים ויש מכשירים. (סק"ג)

ההקפדה
על צורת
האותיות
בכל
הדקדוקים

שינוי צורת
האות אחר
גמר
הכתיבה

שינוי חלק
מצורת
האות

סוף סוף אין זו צורת האות שהתקבלה בסיני. (וע' בס' ליקוט ספרי סת"ם ח"ב עמ' רה ציור 5 ובהע' א, ובח"ו עמ' תקנו - תקנה, ובס' אוצרות ירושלים ח' רנט עמ' תתקמד).
כתב המ"ב לק' (צורת האות ח) שאם כתב את האות זז ע"י חיבור אות ד' ואות ז' במקום חיבור ב' אותיות ז', הסת"ם כשרים בדיעבד, ע"ש. ולכאורה נראה שנוקט כדעות שאות שהשתנתה במקצת לצורת אות אחרת הסת"ם כשרים, שהרי האות זז השתנתה במקצתה לצורת אות אחרת. וכ"נ במ"ב לק' (צורת האות ס אות ז), ע"ש בהע' הראשונה. וע' בבה"ל (צורת האות ג סוד"ה ורגל ימין) ובמ"ב (צורת האות ק) שלכתחילה מחמיר. ובשו"ת יביע אומר (ח"ב י"ד סי' כ אות ז במוסגר) כתב שדעת המ"ב להלכה כמכשירים, וכ"כ בס' בית הסופר (עמ' סז ועמ' קנא ועמ' רז אות ב ועמ' רטז אות ג ועמ' רפט ד"ה ראה) שדעת המ"ב להלכה כמכשירים, ע"ש (בעמ' סז) שהביא ראיה מהמ"ב לע' (סי' לב ס"ק סז), ובעמ' רפט שם כתב שלכתחילה ודאי יש להיזהר מלשנות אפי' מקצת מצורת האות. וכ"כ בס' כתיבה כהלכתה (עמ' רלד ד"ה המ"ב ובעמ' רפז אות ו) שהמ"ב פוסק כמקילים. וכ"נ גם בס' שונה הלכות (דין ב). ובס' משנת הסופר (סי' ה) צורת האות ל בבואר

א. אף שמבואר לע' (אות א) שאות שהשתנתה מצורתה פסולה, כאן איירי כשהשתנתה במקצת לדוגמת אות אחרת, כגון: האות ט' שכתבה באופן שראשה הימני כפוף הרבה לתוך חלל האות ונראית כצורת האות פ', ואף שצידה השמאלי של האות ט' נכתבת כצורת האות ז', מכל מקום מקצת האות נראית כאות פ', (בה"ל לק' צורת האות ט ד"ה ולא). או האות י או האות ק' שעשה לה תג גדול בסופה ונראית קצת כעין אות ל', (מ"ב סק"ג ע"פ ס' מעשה רקח פ"י מהל' תפילין ה"א בשם מהראנ"ח ת' מים עמוקים ח"ב סי' עה, ויש שהגיהו במ"ב שם שכוונתו לת' מהרל"ח סי' א). או האות ר' שריבע צידה הימני ונראה קצת כעין ד', (מ"ב שם ע"פ פרי חדש לע' בס' לב סע' כה בשם מהריק"ש בת' אהלי יעקב סי' קיד וע"ש בפר"ח שמדייק כן מהשו"ע יו"ד סי' רעד סע' ה. וכן משמע קצת בשו"ע כאן. שו"ר שכ"כ גם הגר"א סי' לב סע' יח ד"ה אם נגעו הא').
עוד הוסיף המ"ב כאן שבדברי הגר"א לע' (סי' לב סע' יח ד"ה אם נגעו [הא']) משמע נמי שכשר, ואף דהגר"א איירי ברגלי אותיות ד' או ק' שהתחברו לגגה והמ"ב לע' (סי' לב ס"ק פה ובהל' שם סע' יח ד"ה רגלי) פוסל בזה, מכל מקום הגר"א שמכשיר הוא מטעם הנ"ל שהשינוי באות אינו אלא במקצת, אלא שהמ"ב פסל שם משום

ד) לכתחילה יש להקפיד אף בכל הדקדוקים המבוארים בגמ' ובפוסקים וע"פ סוד. ובדיעבד אם חיסר בכתיבה איזה פרט שאינו מבואר בגמ' ובפוסקים שהוא לעיכובא, הסת"ם כשרים². (וע' לק' בסוף הסימן בפרטי דיני צורת האותיות). (רמ"א, סק"ד, סק"ה)

לכתוב עם כל הדקדוקים

פעיף ב

שלימות צורת האותיות

א) כל אות צריכה להיות שלימה ללא הפסקים ורווחים, ואם יש בה הפסק, בין הפסק שניכר ובין שאינו ניכר הסת"ם פסולים, שהרי מחמת ההפסק אין צורת האות עליה. כגון אם נפסק הרגל השמאלית של האות א מהרגל הימנית, או ה' הפנימית של האות פ שנפסק מגג האות, או רגלי האות ט שנפסקו מגגה, או ה' של האותיות א, ע, ז, ש שנפסקו מגוף האות, וכן אם נפסקו שאר האותיות באמצעים. (שו"ע, סק"ט, סק"ח, סק"ו, סק"ז)

שלמות האותיות

ב) פסול זה הוא בין כשנעשה ההפסק בשעת הכתיבה ובין שנעשה אח"כ. (סק"ח)

נפסקה האות אחר הכתיבה

ג) קריאת ילד קטן לא תועיל להכשיר אות שנפסקה משום שברור הוא שאין צורת האות עליה, וקריאת ילד מועילה רק במקום שיש ספק אם האות כצורתה או לא. (סק"ח)

קריאת ילד באות שנפסקה

ד) אף שקריאת ילד אינה מועילה להכשיר את האות, מכל מקום לענין פסול שלא כסדרן תועיל קריאתו שאם יתקן ההפסק הסת"ם כשרים אף שכבר גמר כתיבת כל הפרשה³. (סק"ח)

צריכה להיכתב בצורה מסוימת, לא איכפת לו שבחלקה היא דומה לצורת אות אחרת, כגון האות א שצריך לכתוב בה צורת האות י עליונה ותחתונה, וכה"ג הרבה דוגמאות, מפני שכך נמסר לנו ממש רבינו ע"ה מסיני שיש לכותבה.

כל הדוגמאות הנ"ל מיירי שהאות עצמה השתנתה במקצת לצורת אות אחרת. וצ"ע מה הדין בחלק מאות אחרת שנכנסת לחלל אות אחרת באופן שצורת האות עליה ורק מקצת מהאות משתנה לצורת אות אחרת, כגון ראש האות ל שנכנסת לחלל אות ל אחרת, שהאות ל נראת בחלקה כצורת האות ק, אם גם בזה נחלקו הפוסקים.

ב. המ"ב (סק"ה) מציין לשו"ת נודע ביהודה (י"ד מהדו"ק סי' פ) שכוונת הרמ"א שכתב מ'יהו אם שינה בצורת הכתב, אינו פסול, כגון אות ב שעשה לה גג ארוך בצידה השמאלי, או אות ד שרגלה השמאלית נמצאת כנגד אמצע הכתב, או כתב ספרדי המכונה כתב וואלי"ש.

ג. פרטי דיני שאילת ילד קטן באות שיש בה ריוח,

הסופר ד"ה על, ובמשנת הסופר שם ס"ק קנג) מחלק בדעת המ"ב בין אופן שהאות ניכרת בצורתה אך בחלק מהאות השתנתה צורתה לצורת אות אחרת, שדעת המ"ב להקל, לבין אות שהיא עצמה בחלקה דומה לאות הנכונה ובחלקה דומה לאות אחרת, שדעת המ"ב להחמיר. (אולם בצורת האות ט בביאור הסופר ד"ה הרבה לכתחילה כתב שדעת המ"ב נוטה להקל בדיעבד, וצ"ע). וע' בקובץ מבקשי תורה (י"ג שנת תשנ"ה סי' קכו עמ' ס) שלדעת הגרמ"מ קארפ שליט"א המ"ב לא הכריע במחלוקת זו, וכ"נ קצת בס' מאסף לכל המחנות (אות ג). ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' כ ד"ה והאמת) כתב שדעת המ"ב לחשוש למחמירים. וכ"כ בס' תמונת האותיות (עמ' ו) בדעת המ"ב. ובס' שאילת משה (שערי הכתב עמ' תצג אות ז) כתב שהמ"ב נוטה להקל.

מוכח במ"ב לק' (צורת האות ק) שלא חושש שרגלה השמאלית של האות ק בצורת האות א גורם שהאות בחלקה נראית כצורת אות א, ומש"כ המ"ב בצורת האות ד שרגלה השמאלית 'כעין י' אינו מטעם זה. עוד נראה במ"ב בכמה צורות אותיות שמה שהאות

ה) צריך לכתוב את הרגל השמאלית של אותיות ה, כ, באופן שלא תיגע בגג האות, וכן יזהר באות כ, שלא תיגע הרגל השמאלית במושבה ברגלה הימנית. ואם נוגעים בגגה או במושבה, אפילו נגיעה כלשהוא, ואפילו אם אירע כן לאחר הכתיבה, הסת"ם פסולים. (שו"ע, ס"ק יא)

ו) לכתחילה ירחיק את הרגל השמאלית של אותיות ה, כ, מהגג באופן שאם הס"ת תהיה מונחת על הבימה יראה הריוח לקורא בו, ומכל מקום לא יעשה את הריוח גדול יותר מעובי הגג. (סק"י)

סעיף ג

דיני התגין

א) צריך לכתוב ג' תגין מעל האותיות ש' ע' ט' ז' א' ו' ג' צ' כן שבפרשיות התפילין והמזוזה ואפילו בס"ת. (שו"ע, ס"ק יב)

ב) בדיעבד אם לא כתב תגין אפילו באותיות ש' ע' ט' ז' א' ו' ג' צ' כן, לדעת השו"ע הסת"ם כשרים, ויש פוסלים. ונכון מאוד לחוש לדעתם ולכותבם אח"כ, ואף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבת האותיות יכול אח"כ לחזור ולכתוב את התגין, ואין בזה פסול של כתיבה שלא כסדרן, מפני שעיקר צורת האות עליה. (שו"ע, ס"ק טו)

ג) באותיות ש' ע' ט' ז' א' ו' ג' צ' יכתוב את התגין בראשם השמאלי. (ס"ק יג)

ד) יכתוב את ג' התגין באמצע הגג של האות, ולא יכתבם בב' צדדי הגג ובאמצעו. (ס"ק יג)

ה) יכתוב את הג' תגין קטנים ודקים כחוט השערה זקופות, תג אחד נוטה לצד ימין ותג אחד נוטה לצד שמאל ותג אחד ישר, וי"א שיכתוב את כל הג' תגין ישרים, וכן נוהגים. (ס"ק יב)

ז. בס' הזכרונות (זכרון ט פ"ג) המובא במ"א (סק"ג) מיידי בתגי אותיות ד' או ר שיכתבם מעט בפנים שלא ישתנו האותיות לצורות אותיות אחרות, אולם המ"א והמ"ב העתיקוהו לענין תגי אותיות ש' ע' ט' ז' א' ו' ג' צ' (שו"ת שבט הלוי ח"ה סי' קסו אות א). ובס' משנת מרדכי (הע' י) כתב שאין כוונת המ"א שמצד הדין מקום התגים הוא באמצע הגג ולא בסוף הגג, אלא כוונתו שהוא זהירות בכתיבה, כדי שלא יגיע לשאלה של שינוי צורת האות, אמנם אם כתב את התגים בקצה הגג, ולא נשתנה צורת האות, אין בזה שום פגם. ח. מש"כ שהתג נוטה קצת לצדדים, כ"כ הטור (י"ד סו"ס רעד) שהביא הב"י (ד"ה כתב ס"מ) וציינו השעה"צ

התבארו לע' (סי' לב סע' כה). ד. ע' לע' (סי' לב סע' יח אות כה בהע'). ה. מש"כ המ"ב שיש לתייג אפי' בס"ת וכ"ש בתו"מ, הכוונה שאפי' בס"ת שי"א שלא צריך כתיבה תמה, צריך לכתוב תגים וכ"ש בתו"מ, (משנת הסופר בביאור הסופר סי' ה סע' ד ד"ה צריכים לזיינן). מבואר בבה"ל לק' (סי' לט סע' ב ד"ה בכל) שלכתחילה יש לעשות את התגים ע"י מי שכשר לכתוב סת"ם, וע"ש (אות ו ובהע') לענין דיעבד. ו. משמע שאם אינו יכול לתקן, יניח את התפילין בברכה, (ס' מאיר עוז עמ' תצ אות ד).

(ו) המנהג לכתוב את התג כעין קו דק וישר. אולם יותר טוב לכותבו כעין צורת האות ו', ויזהר שיהיו התגין קטנים ודקים ביותר. (ס"ק יב)

(ז) אות שצריך לכתוב בה תגין ולא תייגה ואף כתב את ראש האות עגולה ולא מרובעת, ו"א שאף לדעת השו"ע לע' (אות ב) הסת"ם פסולים. וי"א שהסת"ם כשירים. וצ"ע למעשה^ט. (ס"ק טו)

אות שלא
תייגה
וכתב את
ראשה עגול
ולא מרובע

(ח) הטעם שיש לכתוב תגין באותיות שֵׁעֲטָנָז׳, מפני שהם אותיות שט"ן ע"ז, והם ב' מקטרגים גדולים. והטעם שיש לכתוב תגין באותיות ג' ו"ף, מפני שהוא שם של מקטרג אחר, והתגין הם כמו חרב וחנית להינצל מאותם מקטרגים. (ס"ק טו)

טעם
כתיבת
התגין

(ט) יזהר לכתוב את הג' תגין נפרדים זה מזה שלא יתחברו ביחד, מפני שאם יהיו התגין כצורת האותיות ע' או ש', הסת"ם יהיו פסולים. (ס"ק יג)

יפריד
התגין זמ"ז

(י) יזהר הסופר לכתוב את הג' תגין דבוקים לאות, ואם כתבם נפרדים מהאות הסת"ם פסולים, מפני שהתג נראה כאות מיותרת בין השורות ואסור לכתוב אות מיותרת בסת"ם^א. (ס"ק יג)

הדבקות
התגין לאות

(יא) אם מתחילה כתב את התג נפרד מהאות, או שיש ספק אם הסופר כתבם מתחילה דבוקים או נפרדים, ו"א שצריך לגרד את התג לגמרי ולכותבו שוב. וי"א שמהני להכשירו ע"י שידביקו לאות, וכן הלכה^ב. ומכל מקום לכתחילה עדיף יותר לחוש לדעה הראשונה^ג. (ס"ק יג)

אופן תיקון
תג שאינו
דבוק לאות

המובאים בבה"ל לע' סי' לב סע' כ ד"ה או. וע' לק' אות י ובהע'. אולם בס' משנת הסופר סי' ה שעה"צ אות שכא מפרש במ"ב שפוסל משום יתרון (אות).

יא. כאן סתם המ"ב כדעות שאות מיותרת בין השורות פוסלת את הסת"ם, ובבה"ל לע' (סי' לב סע' כ ד"ה או) הביא בזה מחלוקת הפוסקים. (ע"ש באות ב בהע').

יב. המ"ב (שם) כותב שכדעה זו משמע בלשון שו"ת רמ"ע מפאנו (טו"ס לח) שכתב שצוה את הסופרים לתקן את התגין שנכתבו מההתחלה נפרדים מהאותיות.

יג. לכאורה כוונת המ"ב שיש להחמיר ולגרדם ולא לחברם לאות, וכן הבין בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' תקכח) בכוונת המ"ב. ודלא כס' משנה הלכה (כאן) שמסתפק שאולי כוונת המ"ב שלכתחילה יזהר שלא יהיו נפרדים מהאות, אבל בדיעבד כשרואה שהם נפרדו, אינו מחמיר שצריך למוחקם, שלא משמע כן במ"ב.

(אות יב), וכן פי' בס' פסקי תשובות (הע' 18) בדעת המ"ב. ואין הפירוש שנחלקו אם ידביק את התגין באמצע הגג או בקצהו, כי הלכה זו כתב המ"ב לק' (ס"ק יג המובא באות ד) ואינו שייך לענינינו, (ודלא כציור 21 - 22 שבס' ליקוט ספרי סת"ם עמ' רו).

ט. ע' במ"ב (שם) בביאור השיטות.

לכאורה לכו"ע מהני לתקן כמו שמבואר לע' (אות ב) אם לא תייג. וכ"מ בבי" (ד"ה וא"א ז"ל) ובב"ח (אות ה) שכתבו בשם האגור (סי' סג) שר"ת פוסל אות שאינה מתוייגת, ומפרשים הבי"ו והב"ח שהוא כמו האות י שכתבה בלי הקוץ השמאלי שלה. וכמו שבדיעבד באות י מהני תיקון, ה"ה נמי בכתב את הראש עגול מהני תיקון. וע' לק' (צורת האות ג אות יב בהע').

וע' במ"ב לק' (צורת האות ט אות יג) הדין באופן שכתב את ראש האות עגולה עם תגין.

י. ביד אפרים (על המ"א סק"ג) כתב שהסת"ם פסולים משום שהאות עצמה השתנתה לצורת אות אחרת. (ולא משום אות מיותרת בין השורות, שנחלקו בזה האחרונים)

דברי יעקב ה

יב) אם כתב את התג דבוק לאות ואח"כ נפרד ממנו, או שקנה סת"ם מסופר מומחה שודאי כתבם כדין ואח"כ נפרדו, י"א שהסת"ם פסולים, ומהני להכשירם ע"י שיחזור וידביק את התג לאות. וי"א שהסת"ם כשרים אף בלי שידביקם לאות. וכן הלכה. ומכל מקום לכתחילה עדיף יותר לחוש לדעה הראשונה". (ס"ק יג)

יג) נהגו הסופרים לתייג בפרשיות התפילין אותיות נוספות מלבד אותיות ש' ע' ט' ז' ך' ם וְהֵם מוֹזְכָּרִים בְּפוֹסְקִים (ע' בטור בשם השמושא רבא ובשם הרמב"ם). תגין אלו הם יותר ארוכים מהג' תגין, ויזהר לכותבם דקים ברוחבם כדי שצורת האות לא תשתנה לצורת אות אחרת, ובפרט יזהר בזה מאוד בתגין שעל האותיות ו, י, שלא תשתנה צורת האות לצורת אות אחרת. (שו"ע, ס"ק יד)

יד) לכתחילה לא יכתוב תגין נוספים מלבד התגין של אותיות ש' ע' ט' ז' ך' ם וְהֵם מוֹזְכָּרִים בְּפוֹסְקִים (ע"פ המבואר בפוסקים, ובדיעבד אם הוסיף תגין נוספים, הסת"ם כשרים, ודוקא כשהתגין דבוקים לאות, אבל אם הם נפרדים מהאות צריך לגרדם, ואפילו באותיות של שמות השם מותר לגרדם. (ס"ק יג)

אותיות
נוספות
שנהגו
לתייגם

תייג
אותיות
שלא
הוזכרו
בפוסקים

יד. המ"ב (בסוף הס"ק שם) מציין לע' בפמ"ג (א"א סק"ג) במחבר ונפרד אח"כ, דכיון דסוף סוף כשנפרד נפסל, לא מהני טפי מאם נכתב לכתחילה בנפרד. שאינו מחלק בין כתב מתחילה התג בנפרד לכתבו

קונטרס משנת סופרים

דיני שלא כסדרן

(א) כתוב בתורה 'והיו הדברים האלה' (דברים ו ו'), ולמדו חז"ל (מכילתא סו"פ בא) שיש לכתוב את פרשיות התפילין והמזוזה כסדר האותיות התיבות והפרשה שהם כתובים בתורה. ואם הקדים וכתב אות או תיבה או פרשה קודם לחברתה, התפילין והמזוזה פסולים.

מקור
ההלכה

(ב) בכתיבת האות עצמה אין פסול כתיבה שלא כסדרן, ולכן אות שנכתבת ע"י ב' כתיבות וכתב קודם את הכתיבה השניה, כגון האות **ז** שנכתבת ע"י אותיות **ז**, **ז**, וכתב קודם את האות **ז** ואח"כ את האות **ז**, התפילין והמזוזה כשרים.

שלא כסדרן
באות
עצמה

(ג) ב' אותיות שנדבקו זה לזה באופן שלא השתנתה צורת האות, יכול לגרד את המקום שהתחבר והתפילין והמזוזה כשרים, ואין בזה פסול כתיבה שלא כסדרן.

נדבקו שתי
אותיות
והפריזן

(ד) כתב חלק מהאות ואין עיקר צורתה עליה, לא נחשבת כתיבה זו לכתיבה בין לקולא ובין לחומרא, דהיינו אם דילג על אותיות שלפניה ואחרי שכתבה רוצה לחזור ולהשלים את האותיות שלפניה, אין בו חסרון שלא כסדרן, אולם אם המשיך בכתיבה ורוצה לחזור ולתקנה, חשיב שכותבה כעת ויש בו חסרון שלא כסדרן.

אות שאין
צורתה
עליה

(ה) כתב חלק מהאות ויש עיקר צורתה עליה, כגון שכתב את האות **י** בלי הקוץ השמאלי שלה, או את האותיות **א**, **ע**, **ש** באופן שאחת מקוי האות אינה דבוקה לגוף האות, או שכתב אות שלימה אלא שלא עשה עליה את התגין, או כל דבר שאינו מעכב בה בדיעבד (כמבואר לק' צורת האותיות), נחשבת כתיבה זו לכתיבה בין לקולא ובין לחומרא, דהיינו אם המשיך בכתיבה ורוצה לחזור ולתקנה, נחשבת לכתובה כבר אף שצריך לתקנה והיו כסדרן, אולם אם דילג על אותיות שלפניה ואחרי שכתבה כך רוצה לחזור ולהשלים את האותיות שלפניה, נחשבת כבר ככתובה ויש בכתיבת האות שלפניה חסרון שלא כסדרן.

אות שעיקר
צורתה
עליה

(ו) אות **ב** שכתבה קצרה ונראית כצורת האות **ב**, והמשיך בכתיבה, לא מהני להכשירה ע"י שיאריך אותה עד שתהיה כצורת האות **ב**, מפני פסול כתיבה שלא כסדרן.

אות ב
שנראית כ ב

(ז) אות שנכתבה כהלכתה ואח"כ התקלקלה צורת האות, לא מהני לתקנה, מפני פסול כתיבה שלא כסדרן.

אות
שהתקלקלה
לאחר זמן

(ח) אות שאין צורתה עליה לא מהני להכשירה אפילו ע"י הוספת דיו כלשהוא, כגון שהיה צריך לכתוב את האות **ד** וטעה וכתב את האות **ר**, מפני פסול כתיבה שלא כסדרן.

אות ד
שנראית כ
ר ותיקנה

(ט) אם יש ריוח באמצע אות באופן שהריוח ניכר מיד כשמסתכל באות, כגון אותיות **א**, **ע**, **ש** שאחת מקוי האות אינה מחוברת לגוף האות, או האות **ת** שאחת מרגליה

תיקון ריוח
שבאמצע
האות

אינה מחוברת לגגה, או אותיות ב, ד שגג האות אינו מחובר לגוף האות, וילד קטן קוראה כצורתה, יכול לתקנם והתפילין והמזוזה כשרים, ואין בזה פסול כתיבה שלא כסדרן. אולם אם הריוח אינו ניכר כשמסתכל בה, אין צריך כלל לשאול ילד ויכול לתקנם והתפילין והמזוזה כשרים. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק קכב)

י) אות שאחת מקוי האות נפרדה מגוף האות באופן שהריוח אינו ניכר מיד שמסתכל באות, אולם האות נראית כב' אותיות, כגון האות צ' שהי' שלה אינו דבוק לגופה ונראית כאותיות ג, י, או האות זז שיש ברגלה השמאלית ריוח באופן שהאות נראית כאות ד, הסת"ם פסולים ובשעת הדחק מהני לתקנה. אולם אם הריוח ניכר מיד, לא מהני לתקנה. (ע"פ בה"ל לע' סי' לב סע' כה ד"ה אות)

הארכת
האות ב
שצורתה
עליה
מקודם לכן

יא) כתוב בתורה בפרשת קדש 'אֵשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתִּיךָ' (שמות יג ה), את תיבת לְאַבְתִּיךָ יש לכתוב בלי האות ו לאחר האות ב. אם טעה וכתבה עם ו, לא מהני להכשירה ע"י שיגרד את האות ו, מפני שהתיבה תהיה מופרדת ותיראה כב' תיבות, אלא לאחר שיגרדה צריך להאריך את האות ב עד האות ד. ואין בזה פסול שלא כסדרן, מפני שהאות היתה בצורתה מקודם.

א. מבואר לע' (סי' לב סע' כה אות ה ע"פ מ"ב שם ס"ק קכא) שה"ה שאר אותיות שיש ריוח גדול באמצעם, מהני לתקנם אף בתפילין ומזוזה, וע"ש עוד בסעיף כה בפרטי ההלכה של שאילת ילד, ואם הריוח ניכר מיד. ב. כתב הבה"ל (שם) שמעיקר הדין אין צריך להראות את האות לילד קטן, ורק לכתחילה יש להראות לו.

דיני חק תוכות

(א) ס"ת תפילין ומזוזה וגט שנאמר בהם בתורה לשון כתיבה, צריך לכותבם ע"י כתיבה ממש, ולא מהני לכותבם או לתקנם ע"י חק תוכות, דהיינו שאינו כותב את האות עצמה, אלא הכתיבה נעשית ע"י מחיקת חלל האות או מחיקת סביב האות עד שצורת האות נעשית מעצמה.

פסול חק תוכות

(ב) ולכן אותיות **ב, כ, ס** שכתבם כצורתם הראויה ונפלה טיפת דיו לתוך חלל האות וצורת האות השתנתה, אף אם ילד קטן יקרא את האות כצורתה, לא מהני להכשירה ע"י שיגרד את טיפת הדיו, מפני שכעת ניכר שאין עליה צורת אות כלל. ואפילו אם אח"כ יאריך את גגה ותחתיתה של האות לא מהני, דלא חשיב כתיבה שהרי אף לאחר הגירוד האות כתובה כצורתה.

טיפת דיו שביטלה צורת האות ורוצה לגרדה

(ג) היה צריך לכתוב ב' אותיות ו' וטעה וכתב את האות ז', לא מהני להכשירה ע"י שיגרד את הגג שמחבר את ב' אותיות ו', מפני שלא עשה כתיבה בגוף האות.

חילק אות ז' לשני אותיות ו'

(ד) אם נפלה טיפת דיו וכתב בה חצי אות, ואח"כ הוסיף בה דיו והשלימה לאות שלימה, הסת"ם כשרים, ואין בזה משום פסול כתיבה ע"י חק תוכות.

להשלים טיפת דיו שנפלה לצורת אות

(ה) אפילו אם כתב רק את הקוץ השמאלית של האות י' ע"י חק תוכות, פסול הוא מן התורה, מפני שבלי הקוץ השמאלית האות לא כשרה.

חק תוכות בקוצו של י'

החילוק בין פסול חק תוכות לפסול שלא כסדרן

(ו) פסול שלא כסדרן הוא דוקא כשיוצר את צורת האות ע"י פעולה באות עצמה, אבל כשמגרד את הדיו היבש או כשמוחק את הדיו הלח מסביב האות וכדומה, או שמאריך את גגה ותחתיתה של האות באופן שכשרה אף בלאו הכי, שלא פועל באות עצמה, אין בו פסול זה. ואילו פסול חק תוכות הוא להיפך, דדוקא כשיוצר את צורת האות שלא ע"י פעולה באות עצמה, כגון שמגרד או מוחק בתוך חלל האות או מסביב האות.

(ז) קודם שמתקן הסופר איזה אות צריך לדעת באופן ברור את דיני חק תוכות ודיני כתיבה שלא כסדרן. ואף הקונה סת"ם יזהר לקנותם מסופר שבקי בהלכות אלו. וטוב שיסכם עם הסופר שלא יעשה שום תיקון באותיות, ושיכתוב את הפרשיות בכל פרטי האותיות כדינם, ושיהיו מהודרים, (ע"ש שהאריך בזה).

זהירות בדיני חק תוכות ושלא כסדרן

לכתחילה מקפידים אף בזה כמו בכל הגט. ומציין המ"ב לעיין שם בענין שם אביו או תיבת עד, שבהם לא פוסל כתיבה ע"י חק תוכות.
ד. כתב המ"ב לע' (סי' לב ס"ק קיח) שלעניין פסול

ג. כתב המ"ב לעניין חתימות העדים של הגט ע"י חק תוכות בשם ס' הבית שמואל (אה"ע סי' קל סק"ב) שבמקום שהאשה תהיה עגונה, הגט כשר. ואף שאין פסול כתיבה ע"י חקיקה בחתימות העדים, מכל מקום

קיצור דיני מוקף גויל

(א) כתוב בתורה 'וכתבתם' (דברים ו ט) ולמדו חז"ל שיש לכתוב את הסת"ם כתיבה מושלמת, דהיינו שבשעת הכתיבה האות תהיה מוקפת קלף מכל ד' צדדיו החיצוניים והפנימיים. ואפילו הקוץ השמאלי של האות י צריכה להיות מוקפת קלף.

(ב) בשעת הדחק יש להקל אם חלל האות הפנימי אינו מוקף קלף, וכנ"ל (סי' לב סע' טו מוקף גויל בחלל הפנימי אות ג), ע"ש.

(ג) אם לאחר הכתיבה ניקב הקלף והאות אינה מוקפת קלף, הסת"ם כשרים. ומכל מקום לכתחילה אם האות עבה יגרד קצת מעוביה, מפני שאין שיעור לעובי האות.

(ד) אם כתב אות שאינה מוקפת קלף באורכה, כגון אות ך שרגלה מגיע עד קצה הקלף, או שאר אותיות שאינם מוקפות קלף בעוביין, ואח"כ המשיך בכתיבת שאר הפרשה, מהני להכשירה ע"י שיגרד את האות עד שהיא תהיה מוקפת קלף, ואין בזה פסול של כתיבה שלא כסדרן, שהרי היתה צורתה עליה גם קודם שגירד. ויזהר שאף לאחר הגירוד ישאר באות צורתה הראויה.

תיקון
הקפת גויל
לענין שלא
כסדרן

כתיבה שלא כסדרן מהני לכתוב אח"כ את הקוץ השמאלית של האות י, מפני שעיקר צורת האות עליה אף בלי זה. וכאן ביאר המ"ב שלעניין פסול חק תוכות אם כותב את הקוץ השמאלית של האות י ע"י חק תוכות, הסת"ם פסולים, ואע"פ שעיקר צורת האות עליה אף בלא קוץ זה, מכל מקום האות לא כתובה כצורתה המושלמת.

צורת כתיבת האותיות ודיניהם

הקדמה

כתב המ"ב (בה"ל ד"ה ולנקודה) שיש מקומות בקונטרס 'משנת סופרים' שלא ביאר אם הדין הוא רק לכתחילה או אם הוא פסול בדיעבד, מפני כמה סיבות, (ע' בהע"י). לכן אל ימהר הלומד להקל או להחמיר ולגרום הפסד לאחרים, אלא אם כן יש לו ראיה ברורה.

צורת האות א

צורת הכתיבה

א) האות א נכתבת ע"י ב' אותיות י, אחת עליונה ואחת תחתונה, שמחוברים לקו אמצעי הנטוי באלכסון לכיון שמאל.

דינה מתחלקים לג' חלקים. י עליונה. קו אמצעי. י תחתונה.

י עליונה

ב) לכתחילה יכתוב בראשה בצידה השמאלי תג למעלה וקוץ למטה.

ג) לכתחילה יכתבנה באלכסון כשפניה ועוקצה כלפי מעלה מעטי.

ד) ה' העליונה חייבת להיות דבוקה ברגלה לקו האמצעי.

ה) לכתחילה ידביקנה ברגלה באמצע האורך של הקו האמצעי.

קו אמצעי

ו) לכתחילה יכתוב את הקצה התחתון של הקו האמצעי מעוקם קצת כלפי מעלה.

תג וקוץ
בי העליונה
י עליונה
נטוה כלפי
מעלה
חיבורה לקו
האמצעי
מקום
חיבורה לקו
האמצעי

קצה
התחתון
של הקו
האמצעי
עקום קצת

47. וקובץ שערי הוראה ג תשס"ד עמ' יב הע' ט, וס' מאיר עוז עמ' תצג ד"ה ומקורו).

ז. כתב המ"ב 'ויהיה סוף הגג של צד ימין לכתחילה עקום למעלה מאחוריו קצת', עכ"ל. ולכאורה כוונתו שיכתוב את הקו האמצעי באופן שהקצה שלו לא יסתיים כמו בתחילתו בצורה ישרה אלא קצת עקום לכיון אחור, ומכל מקום אין כוונת המ"ב שצריך לעקם את הקו לכיון מעלה. וכ"כ החזו"א (ס' יב סק"א ד"ה ומה שנוהגין). ועוד כתב החזו"א (שם) שאין צריך לעשות לו קוץ בסופו, ע"ש. וכן משמעות סתימת דברי המ"ב.

בס' משנת הסופר (ביאור הסופר ד"ה ולא יהיה מדייק מהבה"ל לק' (צורת האות ט ד"ה ולא) שאם עיקם את

ה. הבה"ל (שם) כתב ג' סיבות. א' או שזה פשוט שהוא רק לכתחילה, או בדיעבד. ב' כי יש בזה פרטים שמשנתים, שלפעמים הוא רק לכתחילה ולפעמים הוא אף בדיעבד, כגון שכתוב שצריך לכתוב את האות באופן מסויים כדי שיוכל לכתוב את האות הסמוכה אליה, ופשוט שאם לא עשה כך, ונהיה הפסק באמצע התיבה עד שנראית כשני תיבות, הסת"ם פסולים, ואם אירע כן באות האחרונה של התיבה, הסת"ם כשרים בדיעבד, ויש עוד הרבה דוגמאות כיוצא בזה, ולא רציתי להאריך. ג' שהוא ספק.

ו. מש"כ המ"ב 'ויהיה פניה עם העוקץ הפוך קצת כלפי מעלה', עכ"ל. כוונתו שגם הקוץ השמאלי העליון יטה גם הוא כלפי ימין, (מנחת סולת עמ' רח הע'

י תחתונה

(ז) לכתחילה יכתבנה כעין צורת אות י ממש עם רגל קטנה בצידה הימנית^י.

רגל בי
התחתונה

(ח) יכתוב תג ארוך בראשה בצידה השמאלית^י.

תג בי
התחתונה

(ט) ה' התחתונה חייבת להיות דבוקה לקו האמצעי, ותהיה מחוברת בתג הארוך שבראשה.

חיבור י
תחתונה
לקו
האמצעי

(י) לכתחילה ראש ה' התחתונה תהיה רחוקה מקצה התחתון של ראש הקו האמצעי מרחק קולמוס וחצי^י. (עובי קולמוס היינו עובי האות).

מקום
חיבור י
תחתונה
לקו
האמצעי

(יא) לכתחילה יכתוב את ה' העליונה ואת ה' התחתונה באופן שהתג השמאלי העליון של ה' העליונה יהיה מכווין כנגד הרגל של ה' התחתונה.

תג ש"ג י
עליונה
יהיה מכווין
כנגד רגל י
תחתונה

האופנים הפסולים בצורת האות א ואופני הכשרם

(יב) אם כתב את ה' העליונה או התחתונה כקו ישר בלא ראש כלל, הסת"ם פסולים^י. ובס"ת או בתפילין ומזוזה שלא המשיך בכתיבתם יכול להכשירם ע"י שיוסיף דיו בראשיהם עד שיהיו כצורתם הראויה.

תיקון י
שעשאה
קו ישר
ע"י
הוספת דיו

(יג) לא יכשירנה ע"י גירוד חלק מעובי הקו עד שתהיה כצורתה הראויה, דהוי חק תוכות. ולא מהני אף לבטל צורת האות י ממנה כיון שנכתבה כולה בפסול. אלא יגרד את כל ה' ויחזור ויכתבנה. ולכתחילה יגרד גם את שאר חלקי האות שנכתבו אחריה, משום שגם הם נכתבו בפסול. ובדיעבד אם לא גירד את ה' התחתונה אף שנכתבה אחרי

תיקון י
שעשאה
קו ישר
ע"י גירוד

י. כן פי' הרבה ספרים (מנחת סולת עמ' ריב הע' 54, ס' משנת הסופר שע"ז כאן אות כג, ס' כתיבה כהלכתה עמ' קא ד"ה מובא, ס' מאיר עוז עמ' תצה אות ג) שכן כוונת הברוך שאמר הב"י והמ"ב, ואין הכוונה שיש לכתוב את ה' התחתונה בקו האמצעי לאחר קולמוס וחצי מראש הגג של הקו האמצעי, (כמ"ש בס' משמרת סת"ם עמ' 40 הע' 14 הביאו בס' פאר הלכה עמ' 94 הע' ד).

יא. כתב המ"ב לע' (ס' לב סוף ס"ק קיד) ולק' (צורת האות ש) שאף אם ילד קטן קוראה כצורתה, הסת"ם פסולים. כתב המ"ב לע' (ס' לב סוף ס"ק צ) שאם ה' העליונה או התחתונה התעבתה רק במעט באופן שלא השתנתה צורת האות י, הסת"ם כשרים. וע' לק' (אות יט ובהע'). מלשון המ"ב משמע לכאורה שאם ה' התחתונה נדבקה לקו האמצעי בראשה בזוית העגולה הימנית שלה, מהני להכשירה ע"י שיפרידה.

הקו האמצעי הרבה, יש להחמיר אף בדיעבד, ע"ש. (מש"כ השעה"צ באות ה, ע' בקובץ פעמי יעקב כז תשנ"ד עמ' מו בהע').

ח. בס' בית הסופר (עמ' קסח) כתב שמש"כ המ"ב 'לכתחילה' אינו דומה לשאר מקומות שהכוונה שהוא מצוה מן המובחר בדקדוק הכתיבה, אלא הכוונה שאם לא יעשה את הרגל הקטנה בצד ימין, הסת"ם כשרים בדיעבד. וע' בס' משנת הסופר (ביאור הסופר ד"ה ולכן) ובקובץ פעמי יעקב (לד תשנ"ו עמ' קה ד"ה והנה).

ט. לכאורה לדעת המ"ב לא צריך לכתוב בי התחתונה קוץ תחתון בצידה השמאלי כמו שצריך לכתוב בי העליונה. וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' כ צורת האות א אות ג) ובס' מאיר עוז (עמ' תצה ד"ה והוא) בדעת המ"ב.

יב. קונטרס משנת סופרים

העליונה, הסת"ם כשרים. אולם אם לא גירד את הקו האמצעי, צ"ע למעשה אם הסת"ם כשרים. (ע"פ שו"ע לע' סי' לב סע' יח ומ"ב שם ס"ק פט ובה"ל שם ד"ה יגרור כל)

יד) אם נעשית כקו ישר לאחר גמר הכתיבה, די אם יגרדה עד שלא תהיה צורת האות י עליה ויחזור ויכתבנה, שהרי ה' לא נכתבה בפסול. (ע"פ שו"ע לע' סי' לב סע' יח ומ"ב שם ס"ק פט ובה"ל שם ד"ה נגע)

תיקון י
שנעשית
ישר אחר
שגמר
הכתיבה

טו) אם ה' התחתונה או העליונה אינה מחוברת לגוף האות, ולא ניכר הריחוק מיד, הסת"ם פסולים וצריך לתקנה. ואף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם יכול לתקנה, וא"צ לשאול ילד קטן כיון שצורת האות עליה גם קודם שתיקנה. אולם אם כבר שאל ילד ואמר שאין עליה צורת האות, לא מהני לתקנה. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק קכב)

י שאינה
מחוברת
לגוף האות
בריוח
שאינו ניכר

טז) אם הריחוק גדול וניכר מיד, אף שילד קטן קוראה כהלכתה הסת"ם פסולים וצריך לתקנה, ואף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם יכול להכשירה בשעת הדחק ע"י תיקון. (ע"פ שו"ע לע' סי' לב סע' כה, ומ"ב שם ס"ק קכב)

י שאינה
מחוברת
לגוף האות
בריוח ניכר

יז) אולם אם הריחוק גדול מאוד וניכר למי שעומד במרחק אמה (לדעת הגר"ח נאה 48 ס"מ, ולדעת החזו"א כ 58 ס"מ), וי"א במרחק ד' אמות (לדעת הגר"ח נאה מטר ו 92 ס"מ, ולדעת החזו"א כ 2 מטר ו 30 ס"מ), אף שילד קטן קורא אותה כצורתה הראויה התפילין והמזוזה פסולים, ואין שום אפשרות לתקנה אם המשיך בכתיבת התפילין או המזוזה, משום פסול שלא כסדרן. (ע"פ הבה"ל סי' לב סע' כה ד"ה מכירים)

י שאינה
מחוברת
לגוף האות
בריוח
הניכר
ממרחק
גדול

דינים נוספים בצורת האות א מלוקטים משו"ע ומ"ב

יח) אם ה' העליונה נדבקה לקו האמצעי בקוץ התחתון, הסת"ם כשרים. וא"צ לגרד את כל ה' אלא רק את מקום הנגיעה. (ע"פ בה"ל לע' סי' לב סע' יח ד"ה או)

נדבקה י
עליונה
לגוף האות
בקוץ
התחתון

יט) אם עשה את הרגל של ה' העליונה עבה מעט, באופן שהראש יוצא רק מעט, אף שהרגל אינה דקה כראוי ליופי הכתיבה, הסת"ם כשרים, כיון שלא נפסדה צורת האות אין בכך כלום וא"צ תיקון כלל. (ס' משנת הסופר סי' ה ביאור הסופר ד"ה עיין ע"פ המ"ב לע' סי' לב ס"ק פז')

רגל ה'
העליונה
עבה מעט

יב. כתב הבה"ל לק' (צורת האות ח ד"ה ואם) בשם הפמ"ג (סוף סי' לב ד"ה וכן אם יוד"י) שהטעם שאם ה' י שעל ה' אינו נוגע בגוף ה' א מהני לתקנה אף שיש ל' י שם אות בפ"ע, מכל מקום מועיל לתקנה, מפני שהאות א לא השתנתה לצורת אות אחרת, ע"ש.

יג. עוד כ' בס' משנת הסופר (שם) להוכיח כן ממ"ש המ"ב כאן 'שאינו ניכר הראש אלא קו משוך בשוה', משמע שאם ניכר הראש אפי' כלשהוא סגי. וכן נ"ל להוכיח ממש"כ המ"ב לע' (סי' לב סק"צ), המובא לע' (אות יב בהע').

דברי יעקב יג

(כ) אם חסר לה **י** העליונה, אף שילד קטן קורא את האות כצורתה הראויה, הסת"ם פסולים, ובתפילין ומזוזה אין שום אפשרות לתקנם אם המשיך בכתיבתם, משום פסול שלא כסדרן. (ע"פ המ"ב לע' סי' לב ס"ק קיח)

(כא) אות שנכתבה שלא כצורתה הראויה, או שלאחר הכתיבה נמחק הדיו או ניקב הקלף והשתנתה צורת האות הראויה, כגון האות **א** שה' **י** העליונה או התחתונה אינה מחוברת לקו האמצעי. או כגון שאר אותיות שנפסקו באמצען, לא מהני להראותם לילד קטן, דאף אם יקראם כצורתם הראויה הסת"ם פסולים, מפני שהם כתובים באופן שאין צורתם עליהם. (ע"פ הרמ"א לע' סי' לב סע' טז, ובמ"ב שם ס"ק מה, ס"ק נב)

אות א שהי
העליונה או
התחתונה
נפרדה
מהקו
האמצעי

צורת האות ב

צורת הכתיבה

(א) האות ב נכתבת ע"י כתיבת גג ורגל ימנית ומושב.

דיניה מתחלקים לב' חלקים. גג. מושב.

גג

(ב) **לכתחילה** יכתוב בקצה הצד השמאלי שלה תג קטן י.

תג האות ב

(ג) **לכתחילה** יכתוב בצידה הימני קוץ שנוטה לכיון אחורי טו.

קוץ בצד ימין

(ד) יזהר מאוד לכתוב את חיבור הגג לרגל בזוית מרובעת (מהצד החיצוני).

זוית עליונה מרובעת

המושב

(ה) יזהר מאוד לכתוב את חיבור המושב לרגל יהיה בזוית מרובעת (מצידה החיצוני), כדי שהאות לא תיראה כאות כ.

זוית תחתונה מרובעת

(ו) **לכתחילה** יכתוב בצידה הימני למטה עקב עבה טו.

עקב בולט בצד ימין

טו. כתב המ"ב שהטעם שלכתחילה צריך לכתוב ב' קוצים בגגה, מפני דאמרינן בירושלמי (חגיגה פ"ב ה"א) שכאשר שואלים את האות ב מפני מה יש לך ב' קוצים אחד למעלה בצידה השמאלי ואחד לאחוריה בצידה הימני, עונה האות ב שאם שואלים אותה מי ברא אותך, היא מראה להם בקוץ השמאלי כלפי מעלה, וכששואלים אותה מה שמו, היא מראה להם בקוץ שבצידה הימני לכיון האות א, דהיינו ששמו אחד.

טז. כתב המ"ב גם יהיה לה עקב עב למטה, כי תמונתה כמו ד' תוך גרון של ו וכו' ועקב טוב למטה שיהיה במקום ראשה של ו, עכ"ל. מש"כ עקב עב ועקב טוב, הכוונה עב ברחבו וגדול בארכו, (ס' בית הסופר עמ' קעה).

יש לעיין בכוונת המ"ב איך יכתוב את העקב של האות באופן שמושבה יהיה כעין האות ו, וע' לק' בצורת האות ד' שכתב המ"ב שיש לכותבה כעין צורת ב' אותיות ו, באופן שבצידה השמאלי של גגה יכתוב קוץ כדי שהגג יראה כעין האות ו, א"כ לכאורה ה"ה כאן באות ב' שכתב שיכתוב את מושבה כעין האות ו כוונתו שמלבד הבליטה העבה שיוצאת ממושבה לכיון ימין, יכתוב בסופה גם קוץ כלפי מעלה כדי

יד. גם באותיות ד', ה', ז', י, ק', כתב המ"ב שיכתוב תג קטן. אולם באותיות ב' י ק' כתב במפורש לכותבה 'על פניה', ובאות ד' כתב לכותבה 'בראש גגה', ובאות ה' כתב 'למעלה מצד שמאלי', ובאות ז' כתב 'בראש רגל השמאל ולא באמצע'. ולכאורה כוונתו בכל לשונות אלו לכותבה ממש בקצה הגג. ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג ס' כ צורת האות ב) כתב בדעת המ"ב שרק באות ק' ירחיק את התג מהקצה, אולם בשאר האותיות יכתבנה בקצה ממש. וכ"כ בקובץ צהר (ה' תשנ"ט עמ' רסו - ז מאמר מהאחים הרבנים שילוני שליט"א בעמ"ס שערי בינה) בדעת המ"ב, ע"ש שהאריכו בזה. לכאורה כוונת המ"ב לתגין שנוהגים לכתוב באותיות ב' ד' ק' ז' ו'.

לכאורה מדלא כתב המ"ב באותיות ב' ד' ק' ז' ו' לעשות להם תג נוסף, משמע שאין צריך לעשות כמו שיש נוהגים לכתוב קוץ בקצה האותיות ובנוסף כותבים עוד תג קצת יותר גדול לצידו. וע' לק' (צורת האות ד' אות ב בהע'). אולם באות י' לכאורה משמע במ"ב (צורת האות י אות טו) שהתג הוא חלק מצורת האות עצמה ולא תג שנהגו הסופרים, וצ"ע.

גובה ורוחב
האות

(ז) טוב לכתוב את גובה האות באורך של ג' קולמוסים, דהיינו שהגג והמושב והחלל של האות יהיו כל אחד בעובי קולמוס, וכן טוב לכתוב את רוחב האות בעובי של ג' קולמוסים.

האופנים הפסולים בצורת האות ב ואופני הכשרם

אות ב
בזווית
עגולות

(ח) אם כתבה בזווית עגולות למעלה ולמטה עד שנראית כצורת האות ב, הסת"ם פסולים, ובספק יראנה לילד קטן.

זווית עליונה
מרובעת
ותחתונה
עגולה

(ט) אם כתבה באופן שהזווית הימנית העליונה מרובעת והתחתונה בזווית עגולה ממש, הסת"ם פסולים.

זווית עליונה
עגולה
הנראית
ותחתונה
מרובעת

(י) אם כתבה באופן שהזווית העליונה עגולה והתחתונה מרובעת, יש פסולים, ויש מכשירים. ולכן בתו"מ יראה את האות לילד קטן, ואם יקראנה כצורתה מהני להכשירה ע"י שיוסיף דיו וירבע את הזווית העליונה. (וע' בהע"י).

אות ב
הנראית
כאות ג

(יא) אם כתבה באופן שהגג קצר ונראית לילד קטן כצורת האות ג, הסת"ם פסולים, ובתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם לא מהני להכשירם ע"י שיאריך את הגג או את המושב עד שתהיה האות כצורתה הראויה, מפני פסול שלא כסדרן.

להוסיף דיו, אלא צריך לבטל את צורת האות, לבין אם אירע כן בתו"מ שהמשיך בכתיבתם, אם יראה לילד קטן ויקראנה כצורתה, אולי יש להקל להוסיף דיו. וכן נראה שהבין בס' תורת הסופר (עמ' ל ד"ה ואם עשה אותה עגולה למעלה). וע' להלן.

לא מבואר אם המ"ב מיירי גם באות ב שיש לה עקב למטה והזווית העליונה עגולה. וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' קסט ד"ה הנה וד"ה אשר) שכתב להוכיח ממש"כ השעה"צ (אות ג) בשם הברוך שאמר (הג"ה מט) שהריבוע של הזווית העליונה היא רק לכתחילה, והברוך שאמר מיירי באות ב עם עקב, ואפ"ה דעת המ"ב שבדיעבד אין לפסול את הסת"ם, ע"ש. וכ"כ בס' בית הסופר (עמ' קעג) ובס' מאיר עוז (עמ' תצח ד"ה ויש). אולם בס' משנת הסופר (סי' ה אות ב ביאור הסופר ד"ה מצד) ס"ל שהמ"ב מיירי אפי' באות ב שעשה לה עקב למטה, שלדעת הפמ"ג צ"ע ואין לתקן, ולדעת השעה"צ בשם הב"ש אם יש לו עקב, לא צריך אפי' להראותו לילד קטן, ולדעת הבה"ל אפילו אם אין לו עקב, אם ילד קוראו כצורתה, מהני תיקון, ע"ש באריכות. וכ"כ בס' כתיבה כהלכתה (עמ' קט ד"ה להמ"ב וד"ה אם עגולה) בדעת המ"ב.

שהמושב יראה כצורת האות ו. וכ"כ בס' כתיבה תמה (צורת האות ב). אולם המ"ב כאן סתם ולא כתב שצריך לכתוב קוץ. וע' בפ' מנחת סולת על הס' ברוך שאמר (עמ' רטז הע' 59) שכתב בשם האחרונים ג' ביאורים, א] עקב בולט בלי קוץ. ב] עקב עם קוץ. ג] עקב בולט שעולה כלפי מעלה.

יז. ע' לק' (צורת האות ח אות י בהע').

יח. המ"ב העתיק את דעת הפמ"ג (צורת האות כ) שצ"ע אם הסת"ם כשרים ואין להקל, ובבה"ל (ד"ה ואין) מביא שמוכח ברבינו ירוחם (נתיב ב ח"ב) שהסת"ם כשרים. ולכן כתב הבה"ל שאם ילד קטן יקראנה כצורתה, אפשר שמהני להכשירה ע"י שיוסיף דיו וירבע את הזווית העליונה. ולכאורה מסקנת ההלכה לדעת המ"ב כמש"כ בבה"ל. וכ"כ בקובץ ויען שמואל (ח"ו סי' י עמ' קכ) בשם הגר"מ מאזוז שליט"א שהסכמת המ"ב להקל להוסיף דיו. אולם בס' שונה הלכות (דין כא) כתב צ"ע בזה ואין להקל, מיהו אם התינוק קורא כהלכתה, אפשר דיש להקל להוסיף דיו לתקנה בתו"מ, ואין בזה משום שלא כסדרן. נראה שהבין שיש חילוק בין אם אירע כן בס"ת ולא אראה את האות לילד קטן, שלא מהני

דינים נוספים בצורת האות ב מלוקטים משו"ע ומ"ב

יב) אם נפלה טיפת דיו לתוך חללה ונראית כאות ב או שהשתנתה מצורתה, הסת"ם פסולים, ולא מהני להכשירה ע"י שיגרד את הטיפה והאות תחזור לצורתה, משום דהוי כתיבה ע"י חק תוכות. ואפילו אם אח"כ יאריך את גגה ותחתיתה של האות לא מהני, מפני שאין להארכה זו שם כתיבה שהרי אף קודם שהאריך צורת האות עליה. ואף אם ילד קטן יקרא את האות כצורתה לא מהני, מפני שאנו רואים שאין עליה צורת אות כלל. (ע"פ שו"ע לע' סי' לב סע' יז, ומ"ב שם ס"ק סג, ומ"ב לע' קיצור ה' חק תוכות)

נפלה טיפת
דיו לתוך
האות ב
והשתנתה
צורתה

יג) היה צריך לכתוב אות ב וטעה וכתב אות כ, אלא שכתבה עבה מאוד וגירד מעוביה עד שחזרה להיות כצורתה, הסת"ם פסולים, משום דהוי כתיבה ע"י חק תוכות. ומכל מקום יכול להכשירה ע"י שיוסיף בה דיו וירבע את הזוית העליונה והתחתונה עד שתהיה כתובה כצורתה, דאין זה חק תוכות. ובתפילין ומזוזה מהני רק אם לא המשיך בכתיבתם. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק סח)

אות ב
שעשאה
כאות כ

צורת האות ג

צורת הכתיבה

(א) האות ג נכתבת ע"י ראש ורגל ימנית שממנה יוצאת כעין רגל קטנה שמאלית. דינה מתחלקים לג' חלקים. ראש. רגל ימין. רגל שמאל.

הראש

זויות
הראש
מורבעות
ראש עבה

(ב) יכתבנה בד' זויות מרובעות ולא עגולות י"ט.

(ג) יכתבנה עבה ולא דק.

תגי האות ג

(ד) יכתוב עליו ג' תגין.

הרגל הימנית

מקום
חיבור
הרגל לג
רגל ימין
דקה
אורך
הרגליים

(ה) לכתחילה יחברנה לראש באמצעו, באופן שהראש יבלוט מב' צדדיו כעין האות זכ"א.

(ו) יכתבנה דקה ולא עבה י"ב.

(ז) ב' רגליה לא יסתיימו בסופם בשווה, אלא הרגל הימנית תהיה בולטת כלפי מטה מעט יותר.

הרגל השמאלית

רגל שמאל
מעט
באלכסון

(ח) יכתבנה ישרה, ורק בסופה יעקמנה מעט באלכסון באופן שפניה יהיו כלפי האות הסמוכה לה.

רגל שמאל
דבוקה
לימין
בחיבור עב
וקצר

(ט) יכתבנה דבוקה לרגל הימנית בקו עבה קצת ולא בקו דק. וגם קו זה לא יהיה ארוך אלא קצר.

רגל שמאל
תור מתחת
לשורה

(י) יכתבנה מתחת לשורה כדי שלא תגרום לאות הסמוכה לה להיות רחוקה ותיראה כשתי תיבות י"ג.

כב. ע' לק' (אות יג בהע').

כג. לכאורה משמע מהמ"ב שהרגל הימנית צריכה להיות ישרה, דאל"כ האות הסמוכה אליה לא תיגע ברגלה השמאלית, ועוד שלק' (צורת האות ד) כתב המ"ב שיש לכתוב את רגלה בשיפוע מעט לצד ימין וכאן לא כתב כן.

צ"ע למה לא כתב המ"ב שיכתוב את הרגל הימנית מוטה קצת לצד ימין כדי שלא תתחבר לאות הסמוכה

יט. לכאורה הלכה זו הוא לא רק לכתחילה כמבואר במ"ב לע' (סי' לו ס"ק טו), ע"ש, אולם ע' בס' שונה הלכות (צורת האות ג אות כד) שמשמע שהוא רק לכתחילה.

כ. ע' לק' (אות יג בהע').

כא. כתב המ"ב שה"ה שלכתחילה יכתוב את הראש השמאלית של כל אותיות ע"י ט ג ז י צ ין באופן זה שהגג יבלוט מב' הצדדים.

יח. קונטרס משנת סופרים

האופנים הפסולים בצורת האות ה' ואופני הכשרם

יא) אם הרגל השמאלית נדבקה ברגל הימנית באופן שאינה נראית כרגל שמאלית, הסת"ם פסולים, ומהני להכשירה ע"י שיגרדנה ויכתבנה כצורתה הראויה וא"צ לגרד את כל האות.

נדבקה רגל שמאל לימנית

יב) אם כתב את ראש האות עגולה ולא מרובעת, בין אם כתב עליה תגין ובין אם לא כתב, צ"ע אם הסת"ם כשרים כ"י. (שעה"צ אות ב ע"פ המבואר לק' צורת האות ט, וע"פ מ"ב לע' סי' לו ס"ק טו)

כתב ראש האות עגולה עם תגין או בלי תגין

יג) אם הרגל הימנית מסתיימת בשווה לרגל השמאלית, צ"ע אם הסת"ם פסולים בדיעבד, ומכל מקום אף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתבתם מהני להכשירם ע"י שיתקנה כ"ה.

רגל ימין המסתיימת בשווה עם רגל שמאל

יד) אין לכתוב את הרגל השמאלית כשפניה עקומים כלפי מטה. ובדיעבד צ"ע אם הסת"ם כשרים. ומכל מקום מהני להכשירה אף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתבתם ע"י שיתקנה.

רגל שמאלית עקומה כלפי מטה

דינים נוספים בצורת האות ה' מלוקטים משו"ע ומ"ב

טו) אם נפסקה הרגל השמאלית מהרגל הימנית, בין הפסק שניכר ובין שאינו ניכר הסת"ם פסולים, שהרי מחמת ההפסק אין צורת האות עליה. (ע"פ מ"ב לע' סי' לו סק"ט)

נפסקה רגל שמאל מרגל ימין

טז) האות ה' נכתבת בב' כתיבות, ואם אירע באחת מהכתיבות פסול, די שיגרד ויבטל רק את אותו חלק הכתיבה שנפסל, וא"צ שיגרד ויבטל את חלק האות שנכתב בכשרות.

אופן ביטול צורת האות ה'

האות מרובע, וא"כ דינו שוה לדין התגין. כה. הב"י (בא"ב הב') כתב בשם ברוך שאמר שאזהרת הגמ' (שבת קג ב) שלא יכתוב את האות ה' דומה לאות ה' כוונתה שיזהר שלא לכתוב את הראש של האות דקה ורגלה הימנית עבה, וכן שלא יסיים את הרגל השמאלית שווה לרגל הימנית. ולכאורה משמע בבה"ל (ד"ה וגם) שנשאר בצ"ע באופן שהרגל הימנית שווה לרגל השמאלית, אולם אם היא ארוכה יותר אלא שכתבה עבה ואת ראש האות עשה דקה לא הסתפק, משמע שבכה"ג הסת"ם כשרים ודלא כב"י. ונמצא לפ"ז דהדין שיש לכתוב את ראש האות ה' עבה ואת רגלה דקה הוא רק דין לכתחילה. וע' בס' משנת הסופר (ביאור הסופר ד"ה יהיה).

לה כמש"כ המ"ב לק' (צורת האות נ וצורת האות צ). ועוד קשה שגם אם יכתוב את הרגל השמאלית מתחת לשורה אם יצטרך לכתוב אות ארוכה כגון ך יתחברו ב' האותיות. וע' בקסת הסופר (סי' ה צורת האות נ בלשכת הסופר אות כב) שכתב בצורת האות ה' שאם צריך לכתוב אחריה אות כפופה יכתבנה ארוכה מתחת השורה, ואם צריך לכתוב אות ך יכתבנה עקומה לימין, ע"ש. כד. לכאורה מהני להכשיר את האות ע"י שירבע את ראשה כמו באופן שכתב את האות בלי תגין לדעות שפוסלות דמהני לתייגם אח"כ ואין בזה פסול כתיבה שלא כסדרן, וכדלע' (סי' לו סע' ג אות ב), שהרי טעם הדעה הפוסלת בראש עגול הוא משום דס"ל דכוונת הגמ' שהצריכה תגין היא לכתוב את ראש

דברי יעקב יט

אולם לא מהני אם יגרד רק את החלק שנכתב בכשרות, מפני שכל אות שנכתבת ע"י ב' כתיבות, ובאחד מהכתיבות אירע בו פסול, צריך לגרד דוקא את אותה הכתיבה שנעשה בה הפסול, ולא את הכתיבה שנכתבה בכשרות. (ע"פ שו"ע לע' סי' לב סע' יח, ובמ"ב שם ס"ק עה)

יז) אות ג' שב' הרגלים מחוברים בתחתיתם ע"י קו דק, באופן שניכר צורת האות ג',
ב' הרגלים מחוברים בקו דק אפילו בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם, מהני להפרידם והסת"ם כשרים. (ס' משנת הסופר בביאור הסופר ד"ה תהא ע"פ המ"ב לק' צורת האות ט אות יב)

צורת האות ד

צורת הכתיבה

(א) האות ד נכתבת ע"י גג ורגל, המחברים זה לזה בצד ימין בזוית מרובעת.

דיניה מתחלקים לב' חלקים. גג. רגל.

הגג

(ב) יכתוב בראש גגה בצידו השמאלי תג קטן¹.

קוץ בראש
הגג

(ג) צריך להיזהר מאוד לכותבה מרובעת, דהיינו שקצה הגג שמחובר לרגלה יהיה בזוית מרובעת ולא עגולה, כדי שלא תיראה לילד קטן כאות ר והסת"ם יהיו פסולים².

זוית
מרובעת

(ד) לכתחילה יכתוב בצידה הימני למעלה עקב טוב³.

עקב בולט
לצד ימין
הגג

ברורה (בירור הלכה ס"ק כג - כד) כתבו שאף שכתב המ"ב שצורת האות ד כמו ב' אותיות ו, מ"מ לדעת המ"ב אין צריך לעשות תג או עוקץ בצד ימין של הגג כנגד האות ו של הרגל.

כו. ע' לקמן (באות הבאה ובהע' שם).

כח. הטעם כתב המ"ב כדי שתיראה האות ד כתמונת שני אותיות ו, האחת שוכבת והיא גג האות, שעל ידי התג שבראשה בצידה השמאלית נראית כו הפוכה, והשניה עומדת והיא רגל האות, שעל ידי העקב הבולט לצד ימין נראית כו הפוכה.

אם כתב את חיבור הגג והרגל בזוית ישרה, לדעת המ"ב האות כשרה, (ס' כתיבה כהלכתה עמ' קלו ד"ה זוית ישרה). וע"ע בס' משנת הסופר (ביאור הסופר ד"ה וצריך) מהרבה פוסקים שפוסלים, ולכן מצריך להראותו לילד קטן, ע"ש. ואולי יש להוכיח מלשון המ"ב 'זוית חדה מלאחוריה' שהכוונה לזוית חדה ממש, ולא לזוית ישרה (של 90 מעלות). וע' בקובץ אור תורה (רכה עמ' קמו ד"ה מעתה) שמפרש שכוונת המ"ב לזוית ברורה (הנקרא זוית קהה שהיא יותר מ90 מעלות) בניגוד לעיגול בלבד, ואין כוונת המ"ב למה שנקרא בזמנינו זוית חדה (פחות מ90 מעלות כצורת 7). ובס' משנת מרדכי (עמ' קסט הע' ו) לומד בדעת המ"ב שזוית חדה היא לעיכובא.

ע' לע' (אות ב בהע' בד"ה בס').

כו. כתב המ"ב שיש לכתוב תג קטן בראש גגה בצד שמאלי, עכ"ל. ובהמשך כתב שתמונת האות ד הוא כמו ב' וז"ל סגורים, והעקב הוא כנגד ראש הו"ו האחד, והעוקץ שעל פניה הוא כנגד ראש וי"ו השנייה, עכ"ל. ויש לעיין אם כוונתו שיש לכתוב גם תג וגם קוץ, או שמא התג הוא אותו קוץ שכותב בסוף ראש הגג, ומה שבתחילה כינהו בשם תג הוא לאו דוקא, וכמו שנראה לכאורה בדרכי משה (אות ב) שכתב שמש"כ 'הב"י בשם ר"י אסכנדרני שיש אומרים שצריך לעשות תג קטן בראש האות ד בשמאל כמו לאות ד', הוא העוקץ הנזכר בדברי הברוך שאמר, עכ"ל. וע' בב"י (בא"ב הראשון והשני) שהעתיק את דברי הברוך שאמר ובשני המקומות כתב לשון עוקץ ולא תג, והמ"ב שינה וכינהו תג ובשעה"צ (אות ב) מציין שמקורו בב"י, משמע שהבין המ"ב שהקוץ הוא התג. וכ"כ בס' מאיר עוז (עמ' תקו ד"ה בתחילה) בדעת המ"ב. לכאורה לצד שכוונת המ"ב שיש לכתוב תג וקוץ יש לכתוב את הקוץ בקצה הגג ממש ואת התג קצת יותר בפנים, ולצד שהתג הוא הקוץ יש לכתובו בקצה הגג ממש.

בס' משנת הסופר (שעה"צ אות עו) ובס' בית הסופר (עמ' קפה) ובס' כתיבה כהלכתה (עמ' קלה אות ו ועמ' קלו אות ה) ובס' מאיר עוז (עמ' תקו ד"ה ודברי) ובס' הלכה

הרגל

(ה) אורך הרגל יהיה קצר מאורך הגג, כדי שלא תיראה לילד קטן כאות ׀ והסת"ם יהיו פסולים כט.

שיפוע הרגל
לצד ימין

(ו) לכתחילה יכתוב את רגלה בשיפוע מעט לכיון ימין^ל.

רגל קצרה

(ז) אם כתב רגל קצרה באורך של האות י' הסת"ם כשרים לא.

האופנים הפסולים בצורת האות ד' ואופני הכשרם

רגל קצרה
וילד לא
קראה
כהגון

(ח) אם כתב רגל קצרה באורך של האות י' וילד קטן לא קוראה כצורתה, צ"ע אם הסת"ם כשרים. (ע"פ מ"ב לק' צורת האות ת)

טעה וכתב
ה במקום
ד

(ט) היה צריך לכתוב אות ד' וטעה וכתב אות ד', לא מהני להכשירה ע"י שימחוק את הרגל השמאלית, משום דהוי כתיבה ע"י חק תוכות, ואפילו אם אח"כ יאריך את גג של האות לא מהני, מפני שאין להארכה זו שם כתיבה, שהרי אף קודם שהאריך צורת האות עליה. אלא צריך לבטל את צורת האות ד', כגון שיגרד את הגג שלה עד שתהיה כצורת האות ו, או שיגרד את הרגל הימנית שלה עד שלא יהיה בה שיעור של האות י', ויכתבנה מחדש^ב.

דינים נוספים בצורת האות ד' מלוקטים משו"ע ומ"ב

גג באורך
מסופק

(י) אם יש ספק אם אורך גגה גדול מאורך רגלה, מועיל להראותה לילד ואם קראם כהגון הסת"ם כשרים, מפני שקריאת הילד היא גילוי מלתא בלבד שהאות כתובה כצורתה^ל. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק נב, ובה"ל שם סע' טז ד"ה הפשוטות)

טעה וכתב
ה במקום
ד

(יא) היה צריך לכתוב אות ד' וטעה וכתב אות ר' בזוית עגולה, אף שילד קטן קורא אותה כאות ד' הסת"ם פסולים. ואם גירד את עובי האות לצורתה הראויה, הסת"ם פסולים, משום דהוי כתיבה ע"י חק תוכות. אולם יכול להוסיף דיו כלשהוא בזוית כדי לרבעה. ובתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם לא יעשה כן משום פסול שלא כסדרן. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק סח וס"ק קיד, ובמ"ב לע' קיצור דיני שלא כסדרן)

ואף אם הוא קטן ביותר. אולם אם כותב בכתב גדול, די אם היא בגודל של האות י' בכתב בינוני.

לב. מש"כ המ"ב 'או שיגרור גם הרגל ימין כולו', הכוונה חוץ מהרגל השמאלית. אבל אין הכוונה שצריך גם לגרד את גג האות. לג. ע' לק' (אות יז ובהע').

כט. ע' לק' (אות יז ובהע').

ל. ע' לק' (אות טז ובהע').

לא. מש"כ המ"ב כאן שסגי שאורך הרגל יהיה בשיעור אות י', מבואר במ"ב לע' (סי' לב ס"ק מד ובהע"ל שם סע' טז ד"ה מלוא אות קטנה) שהכוונה לאות י' עם רגלה הימנית בגודל של אותו כתב שהוא כותב בו,

כב. _____ קונטרס משנת סופרים

(יב) אם האריך את רגלה ונראית כצורת האות ך, לא מהני להכשירה ע"י שיגרד את תחתית הרגל עד שתחזור לצורתה, מפני שהוא כתיבה ע"י חק תוכות. אלא צריך לבטל את צורת האות ע"י שיגרד את רגלה עד שלא תהיה בה שיעור האות י, ויחזור ויכתבנה כראוי, או שיאריך את גג האות עד שהאות תהיה כצורת האות ד. ובתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם לא מהני תיקונים אלו משום פסול שלא כסדרן. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק עב)

טעה וכתב
ך במקום
ד

(יג) אם כתב את רגלה קצרה משיעור האות י עם רגלה הימנית, הסת"ם פסולים. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק מב וס"ק מד)

רגל ד
קצרה מאוד

(יד) אות ד שנכנס מראש האות ל לתוך חללה וניראות כצורת האות ה, אף שילד קוראם ד, הסת"ם פסולים, מפני שהאות נראית בצורה ברורה כצורת אות אחרת, ובתפילין או במזוזה לא מהני לתקנה משום פסול שלא כסדרן. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק קלב)

אות ד
שנכנס
מראש
ל האות
לחללה

(טו) צריך לכתוב את האות ד של תיבת 'אזוז' גדולה כמו ארבע אותיות ד קטנים. והמנהג לכותבה גדולה מעט יותר משאר אות ד באותו כתב שכותב. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב סק"א)

כתיבת
תיבת ד
גדולה

(טז) אות ד שרגלה נוטה לצד שמאל, אם ניכר שהיא צורת האות ד, הסת"ם כשרים^{לה}. (ס' מאיר עוז עמ' תקז ד"ה וכשעשה)

אות ד
שרגלה
נוטה לצד
שמאל

(יז) אם הרגל ארוכה יותר מהגג, וילד קטן קוראה כצורתה, הסת"ם כשרים^{לי}. (ס' הלכה ברורה בירור הלכה ס"ק כא)

לה. ע' לע' (סי' לב סע' כח אות ג בהע').
כשרים.
לו. בס' הלכה ברורה (שם) מדייק כן ממש"כ המ"ב
לד. בס' מאיר עוז (שם) כתב שכמו שלדעת
'שאם תהא רגלה ארוכה מגגה תדמה לאות ך ותפסל
המ"ב והבה"ל (ד"ה ולכתחילה) אם כתב את הרגל
כשלא יקראנה התינוק ד'. וכן מוכח ממש"כ המ"ב
לע' (אות י).
של האות ד ישרה, הסת"ם כשרים, ה"ה אם
כתבה נוטה לצד שמאל, לדעת המ"ב הסת"ם

צורת האות ה

צורת הכתיבה

(א) האות ה נכתבת ע"י גג שבצד ימינו יוצאת רגל. וע"י רגל שמאלית כעין צורת האות י שאיננה מחוברת לגג.

דיניה מתחלקים לג' חלקים. גג. רגל ימין. רגל שמאל.

הגג

(ב) לכתחילה יכתוב בקצה הגג בצידה השמאלי תג קטן^ל.

(ג) לכתחילה יזהר לכתוב את הקצה הימני של הגג בזווית מרובעת ולא בזווית עגולה^ל.
אולם אין צריך לכתוב בצידה הימנית עקב כמו באות ד.

רגל ימנית: (דין מלוקט משו"ע)

(ד) שיעור הרגל הימנית של האות ה צריכה להיות לכל הפחות באורך האות י. ואם היא פחות מכך הסת"ם פסולים^ט. (ע"פ שו"ע לע' סי' לב סע' טו)

רגל שמאלית

(ה) יכתבנה באורך של האות י עם רגלה.

(ו) ירחיק אותה מגג האות באופן שכאשר יהיה הס"ת מונח על הבימה יראה הריות היטב לאדם בינוני הקורא בו^ז, ומכל מקום לא יעשה את הריות גדול יותר מעובי הגג^{מא}.

תג בראש
הגג

זווית
מרובעת

אורך הרגל
הימנית

אורך הרגל
השמאלית

המרחק בין
הרגל
השמאלית
לגג

רק בדיעבד, (ס' בית הסופר עמ' קפט).

לט. ע' לע' (צורת האות ד אות ז בהע').

ע' לע' (סי' לב סע' טו אות ו בהע').

מ. כתב המ"ב לע' (סי' לו סק"י) שהלכה זו הוא רק לכתחילה.

ע' לק' (אות יג).

מא. ע' בחזו"א (סי' ז סוד"ה במ"ב) שהקשה ממש"כ המ"ב לע' שצורת הרגל השמאלית היא בגודל האות י עם העוקץ התחתון, וא"כ היא קצת יותר מעובי קולמוס, ואיך כתב כאן שהריות בין הרגל השמאלית לגג האות תהיה כעובי הגג שהוא קולמוס, וכן הקשה ממש"כ הבה"ל לע' (סי' לב סע' טו ד"ה מלא) שמשערים את הרגל השמאלית בגודל הכתב שלו, א"כ הרגל יותר מעובי קולמוס.

לו. כתב המ"ב שצריך לעשות לה לכתחילה תג קטן למעלה מצד שמאל^ל, עכ"ל. ויש לעיין היכן יכתוב את התג, האם בקצה השמאלי ממש או קצת יותר בפנים. וע' בב"י שכתב בשם הברוך שאמר (בא"ב הראשון) שיש לכתוב מ'קל קטן בצד שמאל למעלה על פניה^ל, עכ"ל. וכ"כ הב"י (בא"ב השני) בשם הגה"מ. מלשון 'על פניה' משמע שיש לכותבה בקצה ממש. ולכאורה המ"ב שהשמיט תיבות 'על פניה' משמע שיש לכותבה קצת יותר בפנים.

ע' לע' (צורת האות ב אות ב בהע') בעניין תגי אותיות בד"ק זו"ה.

לח. 'לכתחילה' זו אינה כמו ה'לכתחילה' שבאות הקודמת, ששם אם חיסר תג, אינו עושה שהסת"ם כשרים רק בדיעבד, אלא שאינם כתובים בדיקדוק, וכאן אם עשאו בעיגול ולא במרובע, הסת"ם כשרים

- (ז) יכתבנה כנגד סוף הגג בצד שמאל ולא יכתבנה באמצע חלל האות. רגל שמאלית כנגד סוף הגג
- (ח) לכתחילה יכתבנה דקה למעלה ועבה קצת למטה לכיון חלל האות, כעין אות י הפוכה^{מב}, ולא יכתבנה לכיון הצד החיצוני של האות, שמא תיראה כאות ד^{מג}. צורת הרגל השמאלית
- (ט) יכתבנה באופן שתחתית הרגל תהיה בגובה של תחתית הרגל הימנית. ובדיעבד אם כתבה כנגד אמצע הרגל הימנית וילד קטן קוראה כצורתה, הסת"ם כשרים^{מד}. סוף הרגל השמאלית כנגד סוף הימנית

האופנים הפסולים בצורת האות ה' ואופני הכשרם

- (י) אם הרגל השמאלית פחות מאורך האות י, הסת"ם פסולים, ויש להזהיר מאוד את הסופרים שכותבים אותה פחות משיעור זה. ומכל מקום בדיעבד אם ילד קטן קורא את האות כצורתה, מהני תיקון אף בתפילין ומזוזה שצריך לכותבם כסדר שהם כתובים בתורה^{מה}. (וע' לק' אות כב). רגל שמאלית קטנה מאורך אות י

- (יא) אם נדבקה הרגל השמאלית לגגה אפילו דיבוק כלשהוא, הסת"ם פסולים אף אם ילד קורא אותה כראוי^{מו}. נדבקה רגל שמאל לג

- (יב) אם כתב את הרגל השמאלית כנגד אמצע הגג, הסת"ם פסולים וצריך לתקנה ע"י שיגרד את כל הרגל ויחזור ויכתבנה כראוי בקצה הגג. אולם בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתבתם ואינו יכול לגרד את הרגל משום פסול כתיבה שלא כסדרן, יש לו לתקנה ע"י שיקצר את הגג עד שתהיה הרגל בקצה. ואם אינו יכול לעשות כן מפני שתיראה התיבה כב' תיבות, יכול להשאירה כך בלא תיקון^{מי}. אופן תיקון רגל שמאל שכתבה כנגד אמצע הגג

מב. לכאורה משמע שלדעת המ"ב לא צריך שהרגל השמאלית תהיה כאות י, אלא די שנראית כעין האות י. וכן ביאר בס' תמונת האותיות (עמ' כ) בדעת הב"ש והמ"ב.

מג. מש"כ המ"ב 'עקומה קצת למטה ולצד ימין', הוא ט"ס ובב"י (בא"ב הב') העתיק לשון הברוך שאמר 'עקומה קצת למטה לצד ימין', והכוונה שנוטה לצד ימין ולא לשמאל, אבל הרגל השמאלית עצמה אינה כתובה בעיקום, (ס' בית הסופר עמ' קצד).

מד. בס' בית הסופר (עמ' מז וע' קצה אות ב) העיר שכאן היקל המ"ב רק בצירוף קריאת ילד, אולם במ"ב לע' (ס' לב ס"ק לח) מוכח שאם הרגל השמאלית כנגד אמצע הרגל הימנית, הסת"ם כשרים, ולא הזכיר המ"ב שצריך לשאול ילד.

הטעם שצריך לשאול ילד, משום שיש לחשוש שהאות השתנתה לצורת האות ק', (ס' הלכה ברורה בירור הלכה ס"ק לב).

מה. ע' לק' (צורת האות ל אות יג בהע').

מו. כתב המ"ב לע' (ס' לב ס"ק פג) שהטעם שהסת"ם פסולים אף שילד קוראם כצורתם, מפני שמכל מקום האות השתנתה מצורתה שנמסרה מסיני.

מז. כתב המ"ב שהטעם שיש להכשירה אף בלא תיקון, מפני שיש הרבה ראשונים שסוברים שלכתחילה יש לכתוב את הרגל השמאלית של האות ה' כנגד אמצע הגג.

אף שלדעות שפוסלות לא מהני להכשירה ע"י שיגרד את הגג מפני שהיו תיקון ע"י חק תוכות, מכל מקום כתב הפמ"ג (א"א צורת האות ה) שמהני מפני שי"א שגם בכה"ג הוי צורת האות, ולכן אפילו לדעות שפוסלים מכל מקום עדיין צורת האות עליה, לכן יש לסמוך להכשירה ע"י חק תוכות.

לדעת המ"ב אין צריך להראות את האות לילד קטן, ואף אם אראה והילד אינו מכירו, אין הסת"ם פסולים, מפני שהילד אינו מכיר צורת אות ה' שבסת"ם, (ס' כתיבה כהלכתה עמ' קנג ד"ה אם עשה). ובס'

דינים נוספים בצורת האות ה' מלוקטים משו"ע ומ"ב

יג) אם נדבקה הרגל השמאלית של האות ה' לגגה, אפילו דיבוק כלשהוא וילד קוראם כצורתם, הסת"ם פסולים. מפני שהאות השתנתה מצורתה. אולם אם יש ריוח אפילו כלשהוא בין הרגל לגג, הסת"ם כשרים. (ע"פ שו"ע לע' סי' לב סעי' יח, ובמ"ב שם ס"ק פג, בה"ל ד"ה רגלי, ס"ק פב)

יד) אם נדבקה הרגל השמאלית לגגה בין בשעת הכתיבה ובין לאחריה, לא מהני להכשירה ע"י שיגרד החיבור, דהוי כתיבה ע"י חק תוכות והסת"ם פסולים, ולא יועיל לגרד מהרגל גם מקצת מהרגל כל עוד צורתה עליה. (ע"פ שו"ע לע' סי' לב סעי' יח, ומ"ב שם ס"ק פד וס"ק פה, ובה"ל שם ד"ה יגרור הרגל)

טו) אם נדבקה הרגל השמאלית לגגה, בס"ת או בתפילין ומזוזה שלא המשיך בכתיבתם, מהני להכשירה ע"י שיגרד את כל הרגל עד שתתבטל צורת האות ויחזור ויכתבנה. (ע"פ בה"ל הנ"ל)

טז) תפילין ומזוזה שנדבקה הרגל השמאלית לגגה לאחר הכתיבה ולא המשיך בכתיבתם, מהני להכשירה ע"י שיגרד את הגג עד שלא יהיה גג מעל הרגל ויחזור ויכתבו דק יותר כדי להפרידו מהרגל. (ע"פ בה"ל הנ"ל)

יז) תפילין ומזוזה שלאחר הכתיבה נדבקה הרגל השמאלית לגג מעט באופן שילד קוראה כצורתה, יכול להכשירה ע"י שיגרד את האות וגם את כל מה שכתב אחרי אותה האות. אולם כשאין לו תפילין או מזוזה אחרים ובאופן שלא יכול לגרד את כל האותיות כגון שבהמשך הכתיבה כתב שמות ה', אפשר שיש להקל להכשירה ע"י שיגרד את המקום המחובר בלבד, וצ"ע^{מח}. (ע"פ בה"ל שם ד"ה רגלי)

יח) אם הוציאו ס"ת לקריאה ונמצא בו אות ה' שהרגל השמאלית התחברה מעט לגגה וילד קוראה כצורתה, אין צריך להוציא ס"ת אחר^{מט}. (ע"פ הבה"ל הנ"ל)

יט) אם הרגל הימנית קצרה כאורך של האות י' וילד קטן לא קוראה כצורתה, צ"ע אם הסת"ם כשרים. (ע"פ מ"ב לק' צורת האות ת)

כ) אותיות שנכתבות באופן שהם סגורות לפחות מג' צדיהם ויש להם חלל כגון האות ה' וכדומה, דעת רוב הפוסקים שהם צריכות להיות מוקפות בקלף רק מבחוץ, וא"צ שתהיה האות מצידה הפנימי מוקפת קלף, אולם דעת הירושלמי שאף מצידה הפנימי צריכה להיות מוקפת בקלף. (ע"פ שו"ע לע' סי' לב סעי' טו ובמ"ב שם ס"ק לד)

משנת הסופר (ביאור הסופר ד"ה יש) מוכיח מהבה"ל לק' מח. ע' לע' (סי' לב סעי' יח אות כה בהע').

צורת האות ה' ד"ה יגרור) שא"צ להראות לילד, ואם מט. ע' לע' (סי' לב סעי' יח אות כו בהע').

הראה והילד לא מכירו, הבה"ל מסתפק בזה. ע' לק' (סו"ס לו דיני שאלות מצויות בס"ת בשעת קריאה אות

אות ה' או
ק' שנדבקה
הרגל לגג
בשעת
הכתיבה

נדבקה רגל
שמאל לגג

נדבקה רגל
שמאלית
לגג בתפילין
ומזוזה

נדבקה רגל
שמאלית
לגגה אם
יוציא ס"ת
אחר

רגל קצרה
וילד לא
קוראה כחוגן

מוקף גויל
בצד הפנימי
של האות

כא) אותיות שנכתבות באופן שהם סגורות לפחות בג' צדדיהם ויש להם חלל, כגון האות **ה** וכדומה, ולאחר הכתיבה ניקב הקלף בתוך חלל האות עד קוי האות, ונעשית האות אינה מוקפת קלף, אף שניקב כל חלל האות, הסת"ם כשרים. (ע"פ שו"ע הנ"ל)

אינו מוקף
גויל בצד
הפנימי של
האות
באותיות
הסגורות

כב) אות **ה** שלאחר הכתיבה ניקב הרגל השמאלי של האות, ונשאר מעל הנקב או מתחתיו נקודה קטנה אפילו כלשהוא, וה"ה אם נמחקה הרגל השמאלית של האות **ה** ונשאר בה כלשהוא, **כתב השו"ע שלדעת הרא"ש** הסת"ם כשרים, מפני שאין שיעור לרגל השמאלית של האות **ה**, ואף אם כתב אותה כך מלכתחילה הסת"ם כשרים.

שיעור הרגל
השמאלית
של האות
ה

אולם דעת הרמ"א שהסת"ם פסולים, מפני שצריך שישאר ברגל השמאלית של האות **ה** לכל הפחות גודל של האות י^א. ויש להזהיר מאוד את הסופרים שעושים את הרגל השמאלית של האות **ה** פחות משיעור זה, ומכל מקום בדיעבד אף בתפילין ומזוזה שצריך לכותבם כסדר שהם כתובים בתורה אם כתבה בפחות משיעור זה מהני תיקון^ב. (ע"פ השו"ע לע' סי' לב סע' טו, ובמ"ב שם ס"ק לט, ס"ק לח, וברמ"א שם, ובמ"ב שם ס"ק מד, סק"מ, ובבב"ל שם ד"ה והכי)

כג) אם טעה וכתב תיבה מיותרת באופן שלאחר שיגרדה יהיה בין המילים ריוח של ט' אותיות, ובסוף התיבה שלפני הגירוד כתובה האות **ה**, יכול להכשירה ע"י שיאריך את הגג של האות **ה**. ואף שלכתחילה צריכה הרגל השמאלית של האות **ה** להיות כנגד סוף הגג, מכל מקום בדיעבד אין קפידא בזה^ג. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק קי)

מחיקת
תיבה
מיותרת
ומשיכת
גג
האות
הקודמת לה

כד) אם האריך את גגה עד שהרגל השמאלית קרובה לרגל הימנית, צורת האות **ה** עליה. (ס' משנת הסופר סי' ה ילקוט הסופר ד"ה רגל במקורות אות נז ע"פ המ"ב בסי' לב סוף ס"ק עב"י)

רגל
שמאלית
שכתובה
ליד הרגל
הימנית

כה) אות **ה** שהרגל השמאלית יוצא מחוץ לגג, אם נשאר אפילו חלק קטן מהרגל בתוך חלל האות, הסת"ם כשרים, מפני שאין שיעור לעובי האותיות, אבל אם בולט הרבה לחוץ מחלל האות, עד שיש להסתפק בצורת האות, יש להראותה לילד קטן. (ס' משנת הסופר ס"ק נד ובשעה"צ שם אות צח ע"פ המ"ב סי' לב ס"ק מא וע' לע' אות ח)

רגל
שמאלית
שבולטת
מהגג

א בהע').
ג. ע' לע' (סי' לב סע' טו אות ו בהע').
נא. ע' לע' (סי' לב סע' טו אות ו בהע').
נג. ע' לע' (אות ט בהע', ובסי' לב סע' טו אות ו בהע') אם
צריך להראות את האות לילד.
נג. ע' לע' (סי' לב סע' כג אות ח בהע').
נד. וכן נראה במ"ב (שם ס"ק קי). וע' לע' (סי' לב סע' יח אות ו בהע'). וכ' במשנת הסופר (שם) שיש פוסלים.

דברי יעקב כז

כז) אם נדבקה הרגל השמאלית לרגל הימנית אפילו דיבוק כלשהוא, אף אם ילד קורא אותה כראוי, הסת"ם פסולים. (ס' משנת הסופר בביאור הסופר ד"ה בגגה ע"פ המ"ב לק' צורת האות ק)

כז) אות ה' שנכנס לתוך חלל האות מעט מראש האות ל' שכתובה בשורה שתחתיה, אף שיש לאות ה' ב' רגליים שמאליות, מ"מ אם נכסה את האות ל' וילד קטן יקראנה כצורת האות ה', הסת"ם כשרים. (ס' משנת הסופר בביאור הסופר ד"ה ותהא ע"פ המ"ב בסי' לב ס"ק קלב)

רגל שמאל
שנדבקה
לגוף האות

יש לה ב'
רגליים
שמאליות

צורת האות ו

צורת הכתיבה

(א) האות ו נכתבת ע"י ראש שבצד ימינו יוצאת רגל.

דיניה מתחלקים לב' חלקים. ראש. רגל.

הראש

(ב) ראשה צריך להיות קצר לא יותר מרוחב קולמוס, כדי שלא תיראה כצורת האות ר. אורך הראש

(ג) יכתוב את ראשה ישר ולא באלכסון נוטה כלפי מטה או מעלה. ראשה ישר ולא נוטה

(ד) טוב לכתוב את צידו הימני של הראש בזווית עגולה ולא מרובעת, כדי שלא תיראה לילד קטן כאות ו והסת"ם יהיו פסולים. זווית עגולה

הרגל

(ה) רגלה צריכה להיות ארוכה באורך של עובי ב' קולמוסים, כדי שלא תיראה כאות י. אורך הרגל

(ו) יכתוב את רגלה ישרה ולא שבורה באמצעה. רגל ישרה

(ז) טוב לכתוב את הרגל באופן שעוביה יהיה מתמעט עד שסופה יהיה חד. קצה הרגל חד

משמע במ"ב שבדיעבד אם כתבה בזווית מרובעת וילד קטן קראה כצורתה, הסת"ם כשרים, (ציונים והע' במ"ב עוז והדר אות קז).

נז. כתב המ"ב 'ורגלה תהיה פשוט תחתיה בשווה לא שבור באמצע', עכ"ל. ובפי' שבור כתב הב"י בשם הברוך שאמר (בא"ב הב') וז"ל 'באמצע דקה רק תמה ושלמה ומתמעט עביה', עכ"ל. היינו שקו האות נשבר, כגון שתחילת חיבור הרגל לראשה יהיה בעובי מסויים ואח"כ דק יותר ואח"כ יחזור לכותבו בעובי הקודם. וכן פי' בס' בית הסופר (עמ' רע) בדעת המ"ב. ועוד אפשר לפרש ש'שבור' היינו שהקו נשבר ע"י שהוא בולט לכיון ימין או שמאל כעין מדרגה ואח"כ ממשיך בכתיבת הרגל, וכמו שכתב המ"ב לק' (צורת האות פ בהג"ה) שאין לכתוב לאות פ 'עקב מבחוץ בצדה וכו' כי הוא ממש אות שבור', עכ"ל. משמע ששבור היינו שלא יכתוב בגוף האות עקב בולט כלפי חוץ. וכן פי' בס' מאיר עוז (עמ' תקיד ד"ה רגלה) בדעת המ"ב. וכן פי' בס' כתיבה כהלכתה (עמ' קעא ציור 13) בדעת המ"ב לק' (צורת האות ז אות ו), ע"ש בהע'.

נה. כתב המ"ב 'ופניה יהיה שוה ולא באלכסון', עכ"ל. ולכאורה מש"כ 'פניה' כוונתו שיש לכתוב את כל הראש של האות ישר ולא באלכסון נוטה כלפי מעלה או מטה, וכ"מ ממש"כ המ"ב לע' (צורת האות א) שיש לכתוב את פני ה' העליונה של האות א נוטה כלפי מעלה, וכוונתו שיש לכתוב את כל הראש של ה' עקום ולא רק הצד השמאלי של הראש, וכ"מ במ"ב לק' (צורת האותיות י, ע, צ, ש). וכ"מ במ"ב לק' (צורת האות ר) שמעתיק מש"כ הב"י 'פניה שוים' שהכוונה לגג ישר. וע' לק' (צורת האות כ אות ה בהע').

נו. בס' משנת הסופר (ביאור הסופר ד"ה שלא) מבאר שכוונת המ"ב שאם ראש האות ו אינו רחב ובולט הרבה לצד שמאל, אפי' שהצד הימני של הראש אינו בזווית חדה, האות נראית קצת כאות ו. ובס' פאר הלכה (עמ' 96 הע' טו) מפרש שכוונת המ"ב שיש בצידה הימני למעלה גם בליטה קטנה, והאות יכולה ליראות לילד כצורת האות ו. ולפירושה מיושב מה שהקשה בשו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' סג בצורת האות ו), ע"ש.

האופנים הפסולים בצורת האות ו ואופני הכשרם

(ח) אם כתב את ראשה ארוך יותר מעובי הקולמוס ונראית קצת כאות ר, יראה את האות לילד קטן^{יח}.

(ט) אם רגלה קצרה כאורך האות י, הסת"ם פסולים. ואם היא קצת יותר ארוכה, יראה את האות לילד קטן.

(י) לא יכתוב את רגלה ארוכה מאוד, כדי שלא תיראה לילד קטן כצורת האות ך והסת"ם יהיו פסולים^{נט}.

(יא) אם צריך לכתוב את האות ו וטעה וכתב את האות ד, הסת"ם פסולים, ולא מהני למחוק חלק מהגג עד שתיראה כאות ו משום דהוי חק תוכות. ומכל מקום מהני להכשירה ע"י שיגד את כל הגג ויחזור ויכתבנו קצר, ואפשר שצריך ג"כ לגרד את כל הרגל^ס.

דינים נוספים בצורת האות ו מלוקטים משו"ע ומ"ב

(יב) אם דהה הדיו בתחתית הרגל, ומכל מקום נשאר שם רושם מהצבע של הדיו, ויש ספק אם בחלק שלא דהה יש שיעור, כשמראה אותה לילד קטן יש לכסות את החלק התחתון שדהה, כדי שלא יצרפם הילד בראייתו. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק קכח)

דהה חלק
התחתון
של הרגל

האות נכתבה בכתיבה אחת בפסול, כמו שכתב השו"ע לע' (סי' לב סע' יח) באופן שהיה צריך לכתוב את האות ו וטעה וכתב את האות ר שצריך לגרד את כולו. לכאורה נראה במ"ב כאן שלא הכריע במחלוקת הפוסקים באופן הכשרת האות. וכ"נ במ"ב לק' (צורת האות ד) שלא הכריע במחלוקת זו. אולם ע' בבה"ל לע' (סי' לב סע' יח ד"ה ורי"ש) שמשמע שלהלכה יש להחמיר בהלכה זו חוץ מאם אירע כן באות ך של תיבת אלכ"ף. אולם יש הבדל בין המ"ב (כאן) למ"ב לק' (צורת האות ד), שכאן נקט בפשיטות שסגי לגרד רק חלק מהאות, וכתב שאפשר שצריך לגרד את כל האות. ואילו לק' נקט בפשיטות שצריך לגרד את כל האות, וכתב שיש מקילים שסגי לגרד רק חלק מהאות, וצ"ע. וע' בחזו"א (סי' ח סק"י ד"ה שו"ע) שכתב שיש בזה סתירות בדעת המ"ב.

בס' שונה הלכות (דין מג) מציין למ"ב לע' (סי' לב ס"ק עו) שהאות ו נכתבת בכתיבה אחת, ולכן צריך לגרד גם את כל הרגל.

נח. בס' משנת הסופר (ס"ק נו ובשעה"צ שם אות קב) כתב בדעת המ"ב שאם הילד קראו כצורת אות ר, הסת"ם פסולים, ולא די לבטל את האות מצורתה, אלא צריך למחוק את כל האות. וע' לק' (אות יא בהע').

נט. לכאורה גם מש"כ השעה"צ (אות ב) בשם ס' לדוד אמת (סי' יג צורת האות ו אות ב) שאם האריך את רגל האות ו כאורך האות ך, הסת"ם פסולים, כוונתו דוקא אם ילד קראו כצורת האות ך, וכמפורש כן בס' לדוד אמת (שם), ואין כוונתו לפסול אפילו בלי ראיית ילד, ומיושב מה שהקשו בס' משנת הסופר (ביאור הסופר ד"ה ורגלה ארוך) ובס' הלכה ברורה (בירור הלכה ס"ק לד ד"ה והנה המשנה ברורה) על השעה"צ שפוסל אף בלי ראיית ילד מדברי הלדוד אמת הנ"ל. וע"ע מה שהקשה בשו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' סג בצורת האות ו). ודלא כס' מאיר עוז (עמ' תקיג ד"ה יש) שמסתפק בזה בדעת המ"ב.

ס. כתב המ"ב בשם הפמ"ג (סוף סי' לב בא"א צורת האות ו) שהטעם שיש לגרד אף את הרגל מפני שכל

ל. קונטרס משנת סופרים

- יג) תיבת ויזתא** (אסתר ט ט) המנהג לכתחילה לכתוב את האות ו גדולה. ובדיעבד אם כתבה בגודל רגיל, המגילה כשרה. (ע"פ שעה"צ לק' סי' תרצא אותיות יד וכ)
- יד) ב' אותיות שנדבקו זו לזו והשתנו מצורתם הראויה ואין הילד יכול לקוראם כראוי, או שהאותיות השתנו לצורת אות אחרת, כגון האות ו שנדבקה דיבוק עבה לאות ז באופן שהאות נראית כצורת האות ט והילד קוראה לאות ט, לא מהני להכשירה ע"י שיגרד רק את המקום שהתחבר, אלא צריך לגרד את ב' האותיות^{סא}. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב סק"פ)**
- טו) תיבה שנכתבת חסירה מהאות ו שכתב בה את האות ו, ע' לע' (דיני שלא כסדרן אות יא).**
- אות ו של תיבת ויזתא גדולה
- אופן תיקון אותיות ו וז שנדבקו ונדמים כאות ט
- הוסיף אות ו לתיבה חסירה

צורת האות ז

צורת הכתיבה

א) האות ז נכתבת ע"י ראש, ורגל היוצאת מאמצע הראש.

דיניה מתחלקים לב' חלקים. ראש. רגל.

הראש

זויות
מרובעות

ב) יכתבנו בד' זויות מרובעות ולא עגולות^כ.

ג' תגין
בראשו

ג) יכתוב עליו ג' תגין.

הרגל

הראש
בולט מב'
צדדי הרגל

ד) יכתבנה באופן שיהיה הראש בולט מב' צדדיו, כדי שלא תהיה נראית כאות ו^כ.

חיבור הרגל
לג
באמצעו
בדיוק
עובי הרגל

ה) ע"פ סוד יש לכותבה כנגד אמצע הראש בדיוק^כ.

ו) יכתבנה בעובי אחיד שלא תהיה שבורה באמצעה^כ. ויש נוהגים לכתוב את הרגל דקה בתחילתה ועבה באמצעיתה ואח"כ מתמעטת עוביה עד שבסופה היא חדה.

אורך הרגל

ז) אורכה לא יהיה יותר מב' קולמסים, כדי שלא תיראה כאות ו^כ.

האופנים הפסולים בצורת האות ז ואופני הכשרם

אות ז
הנראית כ
ד

ח) אם כתב את הרגל שלא כנגד אמצע הראש אלא נוטה לצד ימין של הראש עד שהאות נראית כעין צורת האות ד^כ, הסת"ם פסולים^כ.

אות ז
הנראית כ
ז

ט) אם כתב את רגלה ארוכה יותר מב' קולמסים וילד קטן קוראה כאות ו^כ, הסת"ם פסולים.

לא שייך טעם זה.

סד. מקור הלכה זו היא בשעה"צ (אות ג).

סה. דהיינו שבאמצע נעשה דק ואח"כ מתרחב, (ס' משנת הסופר ס"ק סא). וע' לע' (צורת האות ו אות ו בהע').

סו. מקור הלכה זו היא בשעה"צ (אות ג).

לכאורה ה"ה אם כתב את הרגל שלא כנגד אמצע הראש אלא נוטה לצד שמאל של הראש עד שהאות נראית כעין צורת האות ד^כ הפוכה, הסת"ם יהיו

סב. השעה"צ (אות ג) מבאר שע"פ היראים ג' זויות הם מעיקר ההלכה ע"פ הגמ', והזויות הד' היא ע"פ הסוד.

בס' שונה הלכות (דין מה) מציין ללקמן (צורת האות ט אות יג) אם כתב את הזויות בעיגול ועשה בה תגין.

סג. המ"ב בצורת האות ז לא כתב שיש לכתוב את הראש עבה כמש"כ לע' (צורת האות ג), מפני ששם הטעם שהאות ג לא תיראה כאות ז^כ, וכאן באות ז

לב. קונטרס משנת סופרים

רגל קצרה (י) אם כתב את רגלה קצרה כאורך האות י, הסת"ם פסולים. ואם כתבה קצת יותר ארוכה, יראה את האות לילד קטן¹⁰¹.

דינים נוספים בצורת האות ז מלוקמים משו"ע ומ"ב

תיקון אות ז שעשאה כן (יא) היה צריך לכתוב את האות ז וטעה וכתב את האות ז, אין אפשרות להכשירה ע"י שיגרד את רגלה עד שתהיה בשיעור צורת האות ז, משום פסול כתיבה ע"י חק תוכות. אלא צריך לגרד את כל אורך הרגל עד ראשה, ואח"כ יחזור ויכתוב את האות ז כצורתה¹⁰². (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק סח)

ב' אותיות ז שמוחברות בקו (יב) אות ז שנוגעת באות ז אחרת ע"י קו המחברם, ע' בהע"ט.

אות ז שארוכה מעט יותר מהשיעור, יש להראותה לילד קטן, ואם יקראנה אות ז, הסת"ם כשרים, ואם יקראנה אות ז, הסת"ם פסולים, (ס' הלכה ברורה בשעה"צ ס"ק עו ע"פ המבואר לע' אותיות ט - י).

ס"ט. בס' כתיבה כהלכתה (עמ' קעב אות ג) כתב שלפי מה שמבואר במ"ב לק' (צורת האותיות ט, ע, ש) בשם ס' משנת אברהם (סי' כג סע' פד) שאם ראשי האותיות ט או ע או ש נוגעים זה בזה אפילו נגיעה כלשהוא, הסת"ם פסולים. ומכל מקום מהני להכשירה ע"י תיקון, אלא שבתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם יגרד את המקום המחובר בלבד, ובס"ת או בתפילין ומזוזה שלא המשיך בכתיבתם יגרדה עד שיכטלה מצורתה ויחזור ויכתבנה כצורתה. ה"ה באות ז שנוגעת באות ז אחרת ע"י קו המחברם, הדין כנ"ל. ולי נראה שהמ"ב דיבר רק באופן שבאות עצמה התחברו קוי האות אחד לשני, ומ"מ עדיין צורת האות עליה, אבל אם התחברו ב' אותיות זל"ז, לא מהני להכשירם ע"י גירוד. וגם שבכה"ג בב' אותיות ז, יש לחוש לשינוי צורת האותיות לצורת האות ז.

פסולים. וכ"כ בס' מקדש מעט (סק"א).

סז. כתב המ"ב שאף שהפמ"ג (א"א סי' לב סק"כ ובסדר א"ב אות ח) מצדד להקל להכשיר אות ז שכתב את רגלה באורך של האות י, מכל מקום הדרך החיים (הלכות קה"ת דין על איזה טעות וכו' סע' כט) והשערי אפרים (שער ה סע' יד) סוברים שהלכה כרמ"א לע' (סי' לב סע' טז) שפוסל בכה"ג.

וכתב המ"ב שאף לדעת הפמ"ג אם הראו את האות לילד קטן ולא קראו לאות ז, בודאי אין להקל, ואפילו תיקון לא יועיל בתפילין ומזוזה, משום פסול שלא כסדרן.

לכאורה נראה במ"ב (כאן) ובבה"ל לע' (סי' לב סע' טז ד"ה כגון) שבשעת הדחק יש לסמוך על הפמ"ג והסת"ם יהיו כשרים, וצ"ע.

סח. ע' לע' (סי' לב סע' יז אות ד בהע').

צורת האות ז

צורת הכתיבה

(א) האות ז נכתבת ע"י כתיבת שתי אותיות ז שגגותיהם מחוברים זה לזה ע"י גג גבוה המשופע לשתי צדדים, ובקצה ה"ה השמאלי כותב קו ישר כמין תג גדול.

דינה מתחלקים לב' חלקים. ראשים ורגליים. גג.

הראשים והרגליים

ראש ורגלי
הזו כראש
הרגלי הזו

(ב) שני הראשים צריכים להיות כצורת ראש האות ז, דהיינו בזוויות מרובעות, ומכל מקום את הזווית העליונה הימנית של הראש הימני נכון לכותבה עגולה ולא מרובעת.

(ג) את שני הרגליים יכתוב כצורת האות ז, דהיינו שהראש יבלוט מב' צדדיו.

(ד) יש להזהיר את הסופרים שיש לכתוב את הראשים והרגליים כצורת האות ז, מפני שיש לזה עיקר בגמ' ובראשונים.

(ה) הריח שבין שני הראשים לא יהיה יותר מעובי קולמוס.

המרחק בין
הב'
הראשים

תג האות ז

(ו) יכתוב על גבי הראש השמאלי קו ישר כמין תג גדול, ולא יכתבנו באמצע.

סק"ג. ויש לעיין היכן כותבה, ולכאורה מדל"א כתב המ"ב לכותבה בקצה ממש כמ"כ בס' כתיבה תמה (צורת האות ח) ובס' מלאכת שמים (כלל כו בצורת האות ח בחכמה), משמע שלא צריך לכותבה בקצה ממש. וע' בס' קסה"ס (פ"ה צורת האות ח בלשכת הסופר סק"י) בשם התוס' (מנחות כט ב ד"ה דחטריה) שלדעת רש"י (שם) יש לכתוב את התג כהמשך הרגל, דהיינו שאם כותב את הרגל בקצה השמאלי של הראש, יכתוב את התג בקצה ממש, ואם כותב את הרגל כנגד אמצע הראש כתמונת אות ז, יכתבנה כנגד הרגל באמצע הראש ממש.

וכן יש לעיין במש"כ המ"ב 'ולא באמצע' אם כוונתו שלא יכתבנה באמצע ראש ה"ה השמאלית, אלא יכתבנה בכיון הקצה השמאלי של הראש השמאלי, או שמה כוונתו שלא יכתבנה באמצע האות ז אלא יכתבנה בקצה האות ז אבל לא דוקא בקצה ה"ה. והנה הגרעק"א מירי שכתב את האות ח בגג אחד כעין אות ח שלנו, ועשה לה תג באמצע גגה, וכתב שאינו כדעת רש"י ור"ת. ומדבריו למד המ"ב שה"ה לדין שכותבים את האות ז ע"י חיבור ב' אותיות ז,

ע. הגמ' במנחות (כט ב) אומרת שרב אשי ראש סופרים דווקנים שכתבו את האות ז עם חטורת. ונחלקו הראשונים בביאור תיבת 'חטורת', דעת רש"י שהכוונה שיש לכתוב בקצה השמאלי של ראש האות כמין מקל גבוה, ודעת ר"ת שכותבים באמצע האות גג גבוה כעין חטורת הגמל, להלכה אנו כותבים כדברי שניהם.

עא. בב"י (בא"ב ה"ב) כתב בשם הברוך שאמר 'ועובי קולמוס תהיה בין שני זיינין', כדי שתהא הזו מרובעת ארכה כרחבה, עכ"ל. אולם המ"ב לא העתיק את דבריו, אלא העתיק את דברי הברוך שאמר (באלפא ביתא האחרון, כמצויין בשע"צ אות ג) שכתב שהריח ביניהם לא יהיה יותר מעובי קולמוס, ולכאורה משמע שלכתחילה יכול להשאיר ריח שהוא פחות מקולמוס, אף שע"ז האות ז לא תהיה מרובעת אורכה כרוחבה. וע' לק' (אות י בהע'). וכ"כ בס' בית הסופר (עמ' ריב ד"ה מלשון) בדעת המ"ב.

עב. כתב המ"ב 'מקל הוא כמין תג גדול יעשה לה בראש רגל השמאל ולא באמצע', עכ"ל. ובשע"צ (אות ה) מציין שמקורו בחי' הגרעק"א (סי' לו על המ"א

הגג

(ז) ב' האותיות ז' יהיו מחוברים זה לזה ע"י גג גבוה משופע לשתי צדדים^{עז}.

צורת הגג
שמחבר את
שתי הז'

האופנים הפסולים בצורת האות ז' ואופני הכשרם

(ח) בדיעבד אם לא חיבר את ב' ראשי האות ז' ע"י גג משופע, אלא כתבה בגג אחד כעין אות ח שלנו, וכתב בקצה השמאלי קו כעין תג גדול, או שחיבר ב' אותיות ז' ע"י גג משופע גבוה, אך לא כתב בראש השמאלי קו כעין תג גדול, הסת"ם כשרים.

ז' ללא גג
בגג ארוך
ללא התג

(ט) יש מי שמכשיר בדיעבד אף אם כתב אות ז' בגג אחד כעין אות ח שלנו ואף שלא כתב בראש השמאלי קו כעין תג גדול, אולם אם יש לו אפשרות בקלות לכתוב בה קו גדול בראש השמאלי יעשה כן.

אות ז'
בגג ארוך
וללא תג

(י) אם כתב אות ז' בגג אחד כעין אות ח שלנו, אפילו שכתב את הגג ארוך מאוד באופן שהאות רחבה יותר מאורכה, הסת"ם כשרים^{עד}.

גג ארוך
יותר
מרוחב
האות

(יא) אם כתב את שפוע הגג המחבר את שתי האותיות ז' רחב באופן שאינו גבוה אלא מעט, הסת"ם פסולים. ובתפילין ומוזזה שהמשיך בכתיבתם לא מהני לתקנם משום פסול שלא כסדרן.

חטוטרת
נמוכה

(יב) אם כתב אות ז' כצורת ב' אותיות ו, או כצורת האות ד' והאות ו, או כצורת האות ד' והאות ז' וחיבר את ב' האותיות בראשם ע"י גג משופע גבוה, הסת"ם כשרים בדיעבד, מפני שהאות לא השתנתה לצורת אות אחרת^{עז}.

ז' העשויה
משתי ו, או
מד' ו, או
מז'.

עד. כתב המ"ב שאם כתב את גג האות ז' בקו ישר 'אפילו אם האריך הרבה כשר בדיעבד אף על פי שאינה מרובעת', עכ"ל. לכאורה משמע שאות ז' צריכה להיות לכתחילה מרובעת אורכה כרוחבה. וצריך ביאור דלע' (צורת האות ב' אות ו) מוכח שדין מרובע באות ב' הוא רק טוב, ולמה באות ז' הוא מעכב לכתחילה. וצריך לומר שבאות ז' שהאריך את גגה חמור מאות ב', והטעם, משום שצורת האות יכולה להשתנות, וכדמוכח בלבוש (סעיף ב' צורת האות ח) ובא"ר (ס"ק כב) בשם מלבושי יו"ט (ס"ק ג') ובשו"ת חת"ס (יור"ד סי' רנח). וכ"מ ממ"ש"כ המ"ב לע' (אות ה) שהריוח שבין הב' אותיות ז' לא יהיה יותר מעובי קולמוס, משמע שהמ"ב מקפיד שלא יאריך את האות יותר, ומ"מ א"צ שהאות ז' תהיה מרובעת, ע"ש בהע'. וכן משמע במ"ב לק' (צורת האות כ' אות ו, ע"ש בהע').

עז. לכאורה נראה במ"ב כאן שנוקט כדעות שהוזכרו

שיכתוב את התג בראש רגל השמאל ולא באמצע, והוא לכאורה כצד הב'. ובס' משנת מרדכי (עמ' ריו אר"ד ובהע' אר"ה) לומד בדעת המ"ב שכוונתו שיש לעשות את התג בקצה השמאלי של ראש הז' השמאלי, ולא באמצע ראש הז' השמאלי.

עג. המ"ב לא כתב היכן יחבר את הגג של ב' אותיות ז' כדי לעשותו ז'. ולכאורה יכול לכותבם בין בקצה ראשי האותיות ז' ובין באמצע האותיות, וכן משמע במ"ב לק' (אות יג), ע"ש בהע'. כמו"כ המ"ב לא כתב את דברי הגר"ז (צורת האות ח) והקסת הסופר (סי' ה' צורת האות ח) שהקו הימני יהיה עבה והקו השמאלי יהיה דק, משמע שאינו סובר כן.

מש"כ השעה"צ (אות ח) שיש לחלק בדוחק, כוונתו שאם אין הגג גבוה כ"כ, הרי לא השתנתה צורת האות אם יאריכנה יותר מהראוי, (ס' הלכה ברורה בירור הלכה ס"ק מה עמוד עג).

דברי יעקב לה

יג) אם כתב אות זז כצורת האות ד והאות ו ואת חיבור הגג עשה כאמצע ראש האות ד ולא בסופה, אף שהסת"ם כשרים בדיעבד, מכל מקום לכתחילה יגרד את ראש האות ד עד שתהיה כצורת האות ו.^י

יד) אם כתב אות זז כצורת האות ד והאות ו, וחיבור הגג היה בקצה השמאלי של ראש האות ד, כך שאם יגרד את אורך הראש של האות ד עד שתהיה כצורת האות ו תתבטל צורת האות זז לגמרי, בס"ת יעשה כן ויחזור ויתקן, אולם בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתביבתם לא יעשה כן, משום פסול כתיבה שלא כסדרן, אלא ישאירם כך בלא תיקון כלל.

טו) אם הוציאו ס"ת לקריאה ונמצאה בו אות זז שכתובה ע"י האות ד והאות ו, או ע"י ב' אותיות ו, אף שאין צריך להחזירו ולהוציא ס"ת אחר, מכל מקום ביום חול צריך לתקנה ע"י שיגרדה עד שהאות תהיה כצורתה הראויה.^י

טז) אם כתב את אחת מרגליה קצרה, או שנמחקה, או שניקב שם הקלף, אם נשאר ממקום חיבור הרגל לגג עד סיום הרגל שיעור אורך של אות י, הסת"ם כשרים.^י אולם אם ילד קטן לא קוראה כצורתה, צ"ע אם הסת"ם כשרים. (ע"פ מ"ב לק' צורת האות ת)

יז) אם ב' קוי הגג לא מחוברים בתחתיתם לראש ב' אותיות ו, אף שלא ניכר הריחוק מיד שמסתכל בה, הסת"ם פסולים, ומכל מקום יכול להכשירה ע"י תיקון, ומהני אף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתביבתם ואין בזה פסול שלא כסדרן.

יח) אולם אם הריחוק ניכר מיד שמסתכל בה, הסת"ם פסולים, מפני שנתבטל מהאות צורתה הראויה, ובתפילין ומזוזה שהמשיך בכתביבתם לא מהני להכשירה ע"י תיקון.

יט) ה"ה אם רק אחד מב' קוי הגג אינו מחובר בתחתיתו לראש האות ו, הסת"ם פסולים אף שלא ניכר הריחוק מיד שמסתכל בה, ומכל מקום יכול להכשירה ע"י תיקון, ומהני אף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתביבתם ואין בזה פסול שלא כסדרן. ואפשר שבכזה"ג אף אם הריחוק ניכר מיד שמסתכל בה, מהני להכשירה ע"י תיקון, וצ"ע.^ט

במ"ב לע' (סי' לו סק"ג) שאות שהשתנתה במקצת לצורת אות אחרת הסת"ם כשרים, (ע"ש באות ג בהע').
עני. נראה במ"ב שאין חסרון בכך שהגג המשופע מתחבר לראשי האותיות שלא בקצותם. וע' לע' (אות ז בהע').
עני. מש"כ המ"ב שאם נמצא כן בס"ת ביום חול יתקן, לכאורה כוונתו באופן שיכול לתקן, דאם אינו יכול לתקנו ודאי שיכול להמשיך ולקרוא בו.
עח. ע' לע' (צורת האות ד אות ז בהע').
עט. הבה"ל (ד"ה ואם) מסתפק באופן זה שאחד מקוי הגג אינו מחובר והריחוק ניכר, לפי מש"כ הבה"ל לע' (סי' לב סע' כה ד"ה מכירים) שהלכה כדעת הגרעק"א (בחי' על המ"א סי' לב ס"ק לו) שאות שאחד מקוי האות נפרד, ואינה נראית ב' אותיות, מהני לתקנה אפי' אם ניכר ההפרדה, כגון אם יש ריוח בין ה' העליונה של האות א לגוף האות, אף שה' יש לה שם אות אחרת, מ"מ כיון שנשארה צורת האות א, לכן גם ה' העליונה שם צורת האות א עליה. וה"ה באות זז שאחד מקוי הגג אינו מחובר לאות ו שתחתיה, אולי כבר אין עליה צורת האות זז, או כיון שהגג עצמו

ריוח ניכר
במקום
חיבור הגג
למעלה

(כ) אות וז' שיש ריוח גדול במקום חיבור ב' קוי הגג למעלה, אף שילד קטן קורא אותה כצורתה הראויה, הסת"ם פסולים, כיון שנראית בצורה ברורה כב' אותיות ו', ובס"ת מהני להכשירה ע"י תיקון, ובתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם אין אפשרות להכשירה ע"י תיקון משום פסול שלא כסדרן. אולם אם לא ניכר הריוח במקום חיבור ב' קוי הגג למעלה מיד כשמסתכל בה, א"צ להראות את האות לילד קטן, ואף אם הראה לילד וקורא את האות כב' אותיות ו' מהני לתקנה אף בתפילין ומזוזה, מפני שאין ילד מכיר את צורת האות וז' הכתובה בסת"ם.^פ

דין נוסף בצורת האות וז' מלוקט משו"ע ומ"ב

ריוח בין
רגלה
השמאלית
לראשה

(כא) אם יש ריוח בין רגלה השמאלית לראשה ונראית כצורת האות וז', והריוח ניכר מיד אף שילד קטן קוראה כצורתה הראויה, הסת"ם פסולים. ובתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם אין שום אפשרות לתקנה משום פסול שלא כסדרן. ואם הריוח אינו ניכר מיד, בשעת הדחק מהני להכשירה ע"י תיקון אף בתפילין ומזוזה.^{פא} (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק קיד, ובקיצור דיני שלא כסדרן)

פ. הלכה זו מקורה בבה"ל (ד"ה ואם) וע"פ השו"ע לע' (סי' לב סע' כה והמ"ב שם ס"ק קכ, קכד, קכה, והבה"ל שם ד"ה מכירם).

בס' שונה הלכות (אות נב) השמיט אופן זה שיש ריוח גדול במקום חיבור ב' קוי הגג למעלה. אולם בס' כתיבה כהלכתה (עמ' קפ) ובס' פאר הלכה (עמ' 21 ציור 5) ובס' מאיר עוז (עמ' תקד ד"ה ואם) הביאו הלכה זו בשם הבה"ל הנ"ל, וכן נ"ל מלשון הבה"ל.

פא. כתב הבה"ל (שם סע' כה ד"ה אות) שמעיקר הדין אין צריך להראות את האות לילד קטן, ורק לכתחילה יש להראות לו.

מחובר למעלה, שם גג עליו וגורם שהאות ו' שמתחתיו נחשבת חלק מצורת האות וז' ולא נחשבת כאות ו' בפ"ע. ונשאר הבה"ל בצ"ע.

בס' כתיבה כהלכתה (עמ' קעט ד"ה בניכר) כתב שאף שהבה"ל מסתפק להלכה בזה, מ"מ מלשון המ"ב משמע לכאורה שדעתו להקל. וכ"נ בס' שונה הלכות (דין נב) שכתב אפשר שיש להקל, והשמיט את הצ"ע של הבה"ל. אולם בס' מאסף לכל המחנות (אות טז) נראה שהבין בדעת המ"ב שנשאר בזה בצ"ע. ובס' משנת מרדכי (עמ' רכד אות כד ובהע' אות לה) כ' שהמ"ב לא הכריע.

צורת האות ט

צורת הכתיבה

(א) האות ט נכתבת ע"י כתיבת כעין האות כ שראשה קצר ומושבה ארוך, וסוף ראשה נכנס מעט לתוך חללה הפנימי, וע"י האות ז המחוברת בתחתיתה לקצה המושב בצידו השמאלי.

דיניה מתחלקים לב' חלקים. ראש ורגל ימין. ראש ורגל שמאל.

ראש ורגל ימין

(ב) **לכתחילה** יכתוב את הזוית הימנית שלה עגולה, כעין זוית האות ו^פ.

(ג) יכתוב את סיום הראש הימני כפוף מעט כלפי מטה לתוך חלל הפנימי של האות, (מתחת לגובה תחתית ראש האות ז השמאלית).

(ד) **לכתחילה** יכתוב את חיבור הרגל הימנית למושבה בזוית עגולה^פ.

ראש ורגל שמאל

(ה) **לכתחילה** יכתבנה כעין האות ז, באופן שהגג יכלוט מב' צדדיו.

(ו) יכתבנה בזויות מרובעות^פ.

(ז) **לכתחילה** יכתוב עליו ג' תגין.

(ח) יזהר שלא יגעו הראשים זה בזה.

זוית הראש
הימני
עגולה
הראש
הימני כפוף
כלפי מטה

זוית הרגל
הימנית
עגולה

הראש
השמאלי
מרובע
ובולט
משני צידי
הרגל

תני האות
ט

שלא יגעו
ראשיהם
זב"ז

בעיגול, אולם בצידה השמאלית של הרגל השמאלית יכתבנה בזויות מרובעת ולא בעיגול. וכ"כ בס' משנת הסופר (ס"ק פו ובשעה"צ שם אות קנא) בדעת המ"ב. אולם בס' הלכה ברורה (שעה"צ ס"ק קג) כתב שהוכחת המ"ב (בשעה"צ אות ב) מהב"י והאגור היא רק שמבואר בדבריהם שצריך שתהיה עגולה מלמטה, אבל לא מפורש בהם שהוא בדוקא בצד הימני, ומוכיח מכמה ראשונים שגם בצידה השמאלי היא צריכה להיות עגולה.

פד. מקור הלכה זו היא במ"ב לע' (צורת האות ג) ולק' (צורת האות ש).

לכאורה הלכה זו היא לא רק לכתחילה כמבואר במ"ב לע' (סי' לו ס"ק טו), ע"ש, וע' לע' (צורת האות ג אות ב בהע').

פב. כתב הב"י בשם ברוך שאמר (בא"ב ה') 'ט' יהיה ראשה קצת ארוך כי תמונתה כמו כ וז' ומשפיל ראשו קצת מפני שגם גופה משוך תחתיו באלכסון ואז תיטב תמונת הכ, ועוד שאז יעשה הראש עגול למעלה ולא יהיה ראוי להושיב כתרי התגין, שאם ראש ראשון שוה והגון להתגין כמו ראש השני, לא היו מדלגין עליו להושיב כתרי התגין על ראש השני, דומיא דאין מעבירין על המצות (פסחים סד ב'), עכ"ל. ובהמשך כתב הב"י 'ועוקץ פני הראש משוך מעט לתוכו', עכ"ל. דהיינו שכל הראש מכופף בקו עגול כקשת, ואח"כ יש לו עוקץ שנכנס לתוך חללה. ולכאורה המ"ב שהשמיט את דברי הב"י הראשונים סובר שצריך רק לכתוב את הזוית הימנית עגולה, אולם את כל הראש יכול לכתוב ישר.

פג. קצת משמע שרק בצידה הימנית יכתבנה

האופנים הפסולים בצורת האות ט ואופני הכשרם

(ט) אם כתב את הראש הימני באופן שאינו כפוף כלל לתוכה, הסת"ם פסולים, ומכל מקום יכול להכשירו ע"י שיראה את האות לילד קטן, ואם יקראנה כצורתה יתקן כפיפתו, ולא מיקרי שלא כסדרן דבלא"ה תמונתה עליה, אולם אם הילד לא קראה כצורתה, צ"ע אם מהני לתקנה בתפילין ומזוזה^פ.

ראשה
הימני
שאינה
כפופה כלל
כלפי מטה

(י) אם הראש כפוף הרבה אבל אינו נוגע במושב האות^פ, יש פוסלים ויש מכשירים, ולכן בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם דלא מהני לתקנם משום פסול כתיבה שלא כסדרן, יסמוך על המכשירים. וכן אם אירע כן בס"ת בשעת הקריאה אין צריך להוציא ס"ת אחר, ומכל מקום בס"ת או בתפילין ומזוזה שלא המשיך בכתיבתם צריך לתקנה לכתחילה, והתיקון יעשה ע"י שיגרד את האות עד שיבטלה מצורתה, ולא יגרד רק את קצה הבליטה, משום פסול כתיבה ע"י חק תוכות.

ראשה
הימני
שכפוף
הרבה ואינו
נוגע במושב

(יא) אם כתב הראש הימני כפוף הרבה לתוך חלל האות עד שהוא נוגע במושב האות, אפילו שילד קטן קראה כצורתה הסת"ם פסולים.

ראשה
הימני
שכפוף
הרבה ונוגע
במושב
האות

שעיקר צורת האות כך היא, ולכן מהני קריאת ילד, א"כ מדוע אם הילד לא קראה כצורתה מסתפק אם מהני לתקנה, הרי אם צורתה עליה, למה לא יועיל תיקון. ונשאר בצ"ע. ובס' משנת מרדכי (עמ' רכו הע' ט) כתב לפרש שהמ"ב מיירי באופן שהאריך את הראש הימני, והאות נראית כאותיות כ וז' שנדבקו. עוד כתב שכל ספק המ"ב אינו אלא באופן שאין לראש הימני נטיה כלל כלפי מטה, והרי הוא כאותיות כ וז' מחוברים, אבל אם יש לראש הימני אף נטיה קטנה כלפי מטה, אף לדעת המ"ב הילד יכיר.

פו. בס' פאר הלכה (עמ' 98 הע' כז) כותב בשם הגר"מ שטרן שליט"א שכוונת המ"ב דוקא באופן שכפוף הרבה לצד ימין שאז נראה כאות כ, אבל אם רק האריך את העוקץ כלפי מטה, אין בזה שום חשש פסול.

בדברי הבה"ל (ד"ה ולא יהיה) ע' בס' מנחת סולת (עמ' רכג) ובס' שערי בינה (סק"ב) ובס' משנת הסופר (ביאור הסופר ד"ה לא יהיה) ובס' שאילת משה (שערי הכתב עמ' רמ פ"ב) ובס' הלכה ברורה (בידור הלכה ס"ק מז עמ' פא) ובס' משנת מרדכי (עמ' רכט הע' יז) מה שדנו בדבריו.

פה. המ"ב כתב להסתפק באופן שהילד לא קראה כצורתה, ע"פ מש"כ השו"ע והמ"ב לע' (ס" לב סע' כה ובמ"ב שם ס"ק קכה) שאות ז' שיש ריוח בחיבור הגג ולא ניכר הריוח מיד כשמסתכל בו, א"צ להראות את האות לילד קטן, ואף אם הראה לילד וקורא את האות כב' אותיות ז', מהני לתקנה, מפני שאין ילד מכיר את צורת האות ז' הכתובה בסת"ם. וה"ה באות ט' שאין הילד רגיל באות ט' בלי כפיפה, ואף אם הילד לא קראה כצורתה אינו מחמת שהשתנה צורתה ומהני לתקנה, ונשאר המ"ב בצ"ע.

לכאורה המ"ב נשאר בצ"ע רק בפרט זה שאם ילד לא קראה כצורתה, אם מהני לתקנה בתו"מ, ולא גם אם מעכב בדיעבד אם אינו כפוף לתוכו, וכ"כ בס' שונה הלכות (דין נה). וכן נ"ל מלשון המ"ב שלא כתב וצ"ע בכל זה. וע"ע במ"ב (הוצ' עוז והדר ציונים והע' אות פג) שמסתפקים בזה.

בס' משנת הסופר (כאן ביאור הסופר ד"ה למטה לכתחילה) הקשה על המ"ב למה צריך כלל להראות לילד, הרי כל ילד יגיד שהיא אות ט, כי מה שאינו כפוף לא משנה את האות מצורתה, ע"ש. ובס' הלכה ברורה (בידור הלכה ס"ק מז עמוד עט) מקשה על המ"ב שאם סובר שאם הראש הימני כפוף אין בזה חסרון משום

אופן תיקון
האות ט
שראשיה
נוגעים זב"ז

יב) אם הראשים נוגעים זה בזה אפילו נגיעה כלשהוא, הסת"ם פסולים^{פז}. ומכל מקום מהני להכשירה ע"י תיקון, אלא שבתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם יגרד את המקום המחובר בלבד, ובס"ת או בתפילין ומזוזה שלא המשיך בכתיבתם יגרדה עד שיבטלה מצורתה ויחזור ויכתבנה כצורתה.

ראשה
השמאלי
עגול ויש
עליו תגין

יג) אם כתב את הראש השמאלי בזויות עגולות אך כתב ע"ג ג' תגין, צ"ע אם הסת"ם כשרים^{פח}.

ראשה
השמאלי
בצורת
האות ו

יד) אם ראשה השמאלי כעין צורת האות ו, הסת"ם כשרים בדיעבד^{פט}. (ע"פ מ"ב כאן ושעה"צ לק' צורת האות צ אות ג)

דינים נוספים בצורת האות ט מלוקמים משו"ע ומ"ב

ראשה
הימני
בצורת
האות ז

טו) אם כתב את הראש הימני כצורת האות ז שכולטת מב' צדדים, הסת"ם כשרים. (ע"פ המ"ב לע' לב סק"פ והבה"ל לק' צורת האות נ ד"ה הניח)

אותיות ו
ז
שהתחברו
ונראות
כאות ט

טז) אות ו שהתחברה לאות ז ונראית כצורת האות ט, ע' לע' (צורת האות ו אות יד).

כצורת האות ז, אולם אין כוונתו להכשיר אם כתבה בזוית עגולה, וגם שמא אין הלכה בזה כדעת הרא"ם. בס' משנת מרדכי (סי' לו הע' לב ד"ה וע"י) הקשה על המ"ב, מה הצד לומר שכשר, הרי לדעת היראים דין התגים הוא דין בצורת האות עצמה, שיהיה הראש משוך בזוית ולא בעיגול, ומה מועילים התגים לדין זה. ונשאר בצ"ע.

המ"ב מציין לעיין במש"כ לע' (סי' לו סק"ט) לענין אם כתב את הראש השמאלי בזויות עגולות וגם לא כתב ע"ג תגין.

פט. בס' כתיבה כהלכתה (עמ' קצ ד"ה שיהיה) כתב בדעת המ"ב שאם הראש השמאלי רגל לבד, הרי זה פסול, ובתו"מ שהמשיך בכתיבה, פוסק המ"ב כדעת הפמ"ג שלא מועיל לכתוב ראש חדש, משום שלא כסדרן.

פו. בס' משנת מרדכי (עמ' רכט הע' יז) ביאר שבאות ט כתב המ"ב שנפסלת אפי' בנגיעה דקה, מפני שהאות משתנה לצורת אותיות כ וז, או אות ס.

פח. כתב המ"ב שהטעם שיש להסתפק בכה"ג הוא ע"פ מה שכתב הב"י לק' (ד"ה ומ"ש רבינו ולא) בשם הגה"מ (פ"א מתפילין אות צ) בשם הרא"ם (יראים סי' שצט) שמה שאמרו בגמרא (מנחות כט ב) שיש לכתוב ע"ג אותיות ע"ז ט ז י ז י ז י ג' תגין, הכוונה שלא יכתוב את ראשי האותיות הללו בזוית עגולה, אלא יכתבם בזוית מרובעת, והוא לעיכובא וכדמוכח בב"י (שם), ולדעת הרא"ם יש להסתפק אם ע"י כתיבת התגין הסת"ם יהיו כשרים, וכתב המ"ב שאין להביא ראיה מהפמ"ג (צורת האותיות אות ט) שכתב שאם לא כתב את הראש השמאלי של האות ט כעין האות ז הסת"ם כשרים בדיעבד, דשמה כוונת הפמ"ג שכתב את הראש השמאלי באופן שאינו עובר מב' צדדים

צורת האות י

צורת הכתיבה

א) האות י נכתבת ע"י ראש שבצידו הימני יוצאת רגל, ובקצה הראש השמאלי יוצאים תג עליון וקוץ תחתון.³

דיניה מתחלקים לד' חלקים. ראש. רגל ימין. תג עליון. קוץ תחתון.

הראש

ב) ראשה צריך להיות קצר לא יותר מעובי קולמוס, כדי שלא תיראה כצורת האות ר.⁴

ג) יכתוב את ראש ופני האות בצורה ישרה, ולא יטה את פניה כלפי מעלה.⁵

ד) לכתחילה יכתוב את הזוית הימנית העליונה עגולה.

רגל ימין

ה) יכתוב לה רגל בקצה הימני של הראש, ותהיה עקומה לצד שמאל.⁶

ו) הרגל תהיה קצרה ולא ארוכה, כדי שלא תיראה לילד קטן כאות ו והסת"ם יהיו פסולים.⁷

הראש של ה' עקום ולא רק הצד השמאלי של הראש, וכ"מ במ"ב לע' (צורת האות ו) ולק' (צורת אותיות ע, ז, ש). וכ"מ במ"ב לק' (צורת האות ר) שמעתיק מש"כ הב"י 'פניה שוים' שהכוונה לגג ישר. וע' לק' (צורת האות כ אות ה בהע'). ובס' כתיבת סת"ם (ח"ב עמ' 257) ביאר שכוונת הב"ש שהביא הב"י שהזהיר לעשות פניה שוים באותיות ו י כ ר, אף שגם באותיות ב ד וכדומה צריך להיות פניה שוים, מפני שבאותיות הנ"ל יש בהם זוית עגולה, והסופרים נהגו להטות הקולמוס ועי"ז עלולים לעשות פניה למעלה, (הביאו בס' פאר הלכה עמ' 96 הע' טז). יש לציין שהמ"ב כ"כ בכל האותיות הנ"ל חוץ מהאות ר וכנ"ל, וצ"ב הטעם.

צב. מבואר בב"י המצויין בשעה"צ (אות ד) שהטעם שיש לעקם את הרגל, כדי שלא תיראה לילד קטן בצורת האות ו והסת"ם יהיו פסולים.

צג. מבואר במ"ב לע' (ס' לב ס"ק מד) שהרגל ימין תהיה פחות מקולמוס, (ס' בית הסופר עמ' רכח אות א, ציונים והע' במ"ב הוצ' עוז והדר אות פח, וס' משנת מרדכי

3. כתוב בגמ' (מנחות כט א) שיש לכתוב את הסת"ם בכתיבה מושלמת, ואם חיסר ולא כתב אף קוצו של האות י הסת"ם פסולים. לדעת רש"י (ד"ה קוצו) 'קוצו של י' הכוונה שלא כתב את הרגל הימנית של האות י. ולדעת תוס' (ד"ה קוצו) בשם ר"ת הכוונה שלא כתב את הקוץ השמאלי התחתון של האות י. ולדעת הרא"ש (הלכות קטנות ה' ס"ט סי' יב) יש להסתפק שמא הכוונה לתג השמאלי העליון. וכתב הב"י (בא"ב הב') שאף לדעת רש"י יש לכתוב קוץ שמאלי תחתון ועליון. וכל מחלוקתם הוא רק לעניין פסול דיעבד, שלדעת רש"י רק הרגל הימנית מעכבת ולדעת ר"ת הקוץ השמאלי מעכב אף הוא.

צא. כתב המ"ב 'יכתוב אותה ישרה, דהיינו שתהיה ראשה ופניה שוים, ולא פניה כלפי מעלה', עכ"ל. ולכאורה מש"כ 'פניה' כוונתו שיש לכתוב את כל הראש של האות ישר ולא באלכסון נוטה כלפי מעלה או מטה, וכ"מ ממש"כ המ"ב לע' (צורת האות א) שיש לכתוב את פני ה' העליונה של האות א נוטה כלפי מעלה, שכוונת המ"ב שיש לכתוב את כל

תג עליון

מיקום התג
העליוןגודל התג
העליון

(ז) יכתוב בראשה בקצה הצד השמאלי למעלה תג קטן.

(ח) יזהר לכתוב את התג קטן ודק, כדי שהאות לא תיראה כצורת האות כ' צד.

קוץ תחתון

מיקום
הקוץ
התחתון
גודל הקוץ

(ט) יכתוב בראשה בקצה הצד השמאלי למטה קוץ קטן.

(י) הקוץ התחתון יהיה קצר יותר מהתג העליון.

(יא) יכתוב את הקוץ השמאלי התחתון קצר כעין נקודה או מעט יותר ולא תהיה ארוכה יותר מהרגל הימנית, כדי שלא תיראה כאות ו' והסת"ם יהיו פסולים.

האופנים הפסולים בצורת האות י ואופני הכשרם

תיקון אות
י שנדמית
כאות ו'

(יב) אם כתב את הקוץ השמאלי התחתון ארוך באופן שהוא מסתיים בשווה כנגד הרגל הימנית והאות נראית כאות ו' קטנה, אף שילד קטן קוראה כצורתה הסת"ם פסולים, ובס"ת שהמשיך בכתיבתה או בתפילין או מזוזה שלא המשיך בכתיבתם מהני להכשירים ע"י שיגרד את כל הקוץ וגם את הרגל הימנית ואח"כ יכתוב את האות כצורתה הראויה, אבל לא מהני להכשירה ע"י גירוד כל הקוץ בלא מחיקת הרגל^{צד}.

כתיבה ע"י חק תוכות, ולכן צריך לגרד אף את הרגל הימנית.

לכאורה יש להבין למה סגי להכשירה רק ע"י גרירת הרגל והקוץ הרי כל האות נכתבה בפסול וצריך לגרד את כל האות, כמבואר בשו"ע לע' (סי' לב סע' יח) ובמ"ב (שם ס"ק עה). וכמו שהקשה בס' משנת הסופר (ביאור הסופר סוד"ה ותג). ולכאורה צ"ל שהמ"ב איירי שכתב את האות י מתחילה את גוף האות ואח"כ כתב את התג העליון והקוץ התחתון, ולכן מהני להכשירה ע"י שיגרד את התג והקוץ שנכתבו בפסול ואף את הרגל צריך לגרד כדי לבטל ממנה צורת אות, וא"צ לגרד את גוף האות מפני שהיא נכתבה בכשרות, וע' בקסת הסופר (פ"ח ה"ו ובלשכת הסופר סק"ח) שאכן כתב לחלק בין אם כתב את התג והקוץ תחילה לבין אם כתב את גוף האות תחילה, ע"ש. וכן כתבו לפרש בדעת המ"ב בס' בית הסופר (עמ' רכט אות א) ובס' כתיבה כהלכתה (עמ' ר אות ו). וע"ע בס' שאילת משה (שערי הכתב עמ' תסא אותיות כב - כח). וע' לק' (אותיות יג ויד בהע').

עמ' רלב הע' א). וע' לע' (סי' לב סע' טו אות ח בהע' הראשונה) שכ"כ עוד ספרים.

צד. טעם זה כתב המ"ב לק' (בהמשך צורת האות י).

גם לק' (צורת האות ק) כתב המ"ב שיכתוב את התג העליון של האות ק קטן ודק, מחשש שתיראה כעין צורת אות כ'. ומחשש זה כתב המ"ב בשם ס' מעשה רקח (פ"י מהל' תפילין ה"א) שלא יכתוב את התג בקצה השמאלי של ראש האות ק, אלא יכתבנו יותר בפנים. וצריך ביאור למה לא כתב המ"ב גם בצורת האות י שיכתוב את התג יותר בפנים. וכמ"כ בס' מעשה רקח (שם) שאף באות י ובשאר אותיות שיש בהם תג בקצה הגג יזהר בזה, ובפרט שבאות י משתנה כל האות לצורת אות כ' ולא מקצתה בלבד, והסת"ם יהיו פסולים אף לדעות החולקות על ס' מעשה רקח שהביאם המ"ב לע' (סי' לו סק"ג).

צה. כתב הבה"ל (ד"ה יגורר) שהטעם שלא מהני להכשירה ע"י גירוד הקוץ השמאלי, מפני שלדעת רש"י (המובא באות א בהע') הקוץ השמאלי לא מעכב, וא"כ לא מהני להכשירה ע"י גירודה משום פסול

תיקון אות י
שנמית
כאות ל

(יג) ס"ת שנמצאה בו אות י שהתג העליון שלה גדול באופן שהיא נראית כעין צורת אות ל קטנה, הס"ת פסול. ומכל מקום מהני להכשירו ע"י שיגרד את כל האות (ע' בהע') כמה צריך לגרד¹³, ויחזור ויכתוב שוב את האות י, אולם לא מהני להכשירה ע"י שיגרד את התג העליון בלבד, משום דהוי כתיבה ע"י חק תוכות.

י הנראית כ
ל בשמות
הקדושים

(יד) אות י של אחד משמות ה' שהתג העליון שלה גדול באופן שהיא נראית כעין צורת אות ל קטנה, הס"ת פסול מפני שא"א למוחקן¹⁴, וצריך להחליף את כל אותה יריעה. אולם אם האות י נראית בצורה ברורה כאות ל, כיון שאין כאן שם ה' מהני להכשירה ע"י שיגרד וישאיר את הראש של האות ואח"כ יחזור ויכתוב את התג והרגל¹⁵.

רכס אות א (א) ובס' שאילת משה (שערי הכתב עמ' תסב אות כט) מפרשים שהמ"ב מיירי שהתחיל לכתוב את הקו שבו תלויים הקוצים ואח"כ כתב את גוף האות ואת הרגל הימנית, ולכן צריך לגרור את כל האות מפני שכל האות נכתבה בפסול. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' ח אות י) שלדעת המ"ב צריך לגרד את כל האות. וכ"כ במ"ב (הוצ') עוז והדר ציונים והע' אות פט). וכן משמע במקור ההלכה בשו"ת חת"ס (י"ד ריש סי' רסו וס"ס רסט) שיש חילוק בצורת הכתיבה ובאופן הגירוד, ע"ש. וע' לע' (אות יב בהע'). ולק' (אות יד בהע').

צז. מפני שאינו נראה בודאות כאות ל, ואין עצה אלא לגנוז, או שמיידי שנראה בודאות כאות ל, ויש לגנוזו משום ספק מחיקת ה', (ס' משנת הסופר בביאור הסופר ד"ה ותג).

צח. ע' לע' (אותיות יב ויג בהע').

המ"ב לא כתב איך יגרד ויבטל את האות. ולכאורה יכול אף לגרד קודם את התג ואח"כ את הרגל. ואף שלדעת הקסת הסופר (סי' יא ה"ב ובלשכת הסופר סק"ד) בכה"ג שמכשיר אות משם ה' ע"י חק תוכות יש בה איסור מחיקה, וא"כ צריך לגרד את הרגל ואח"כ את התג, מפני שאם יגרד את התג האות הוכשרה ע"י חק תוכות ויש בה איסור מחיקה, מכל מקום המ"ב לא חילק בזה. וכן מוכח בבה"ל לע' (סי' לב סע' יח ד"ה ורי"ש) שכתב בשם הגרעק"א (בחי' על המ"א ס"ק כג) שאם כתב את הגג של האות ך של השם ארוכה, שצריך להכשירה ע"י גרירת הגג, ואף שאם מגרדה מסוף הגג האות כשרה ע"י חק תוכות, מכל מקום בבה"ל לא חילק בזה. וע' בהג' הגרעק"א לע' (סי' לב על המ"א ס"ק כה) שחולק על דין הקסה"ס. וע' ג"כ במקור ההלכה של המ"ב בשו"ת חת"ס (י"ד ריש סי'

הבה"ל (שם) הקשה על הדעות שהביא במ"ב שס"ל שדי בגרירת כל העוקץ, הרי כיון שהאות נראית כאות וז' השתנתה צורת האות י ונפסלה, וא"כ אף כשמגרד את כל העוקץ השמאלי האות נכשרה ע"י חק תוכות. וראיתי בשו"ת ויען יוסף (או"ח סי' כה אות א) שישב את הקושיה ע"פ מש"כ השע"ת לע' (סי' לב ס"ק כא) בשם שו"ת זכרון יוסף (סי' ב) שסובר שבכה"ג שהאריך את הקוץ השמאלי והאות י נראית כאות וז', שא"צ אפילו לגרד את כל העוקץ אלא די לגרד רק את אריכות העוקץ המיותרת, וכתב בזכרון יוסף ב' טעמים שאין בזה משום פסול שהאות י השתנתה לאות וז', ובגירוד הקוץ מכשירה בפסול של חק תוכות. א' שבאמת אינו דומה לאות וז' כלל, שהרי לכן צריך לכתוב את הרגל של האות י עקומה כדי שלא תיראה כאות וז'. ב' שבאות וז' הגג הימני של הרגל הימנית עובר את הרגל משא"כ באות י. וכתב לפרש מש"כ הב"י שלא יאריך את העוקץ השמאלי שלא תדמה לאות וז', שהכוונה שאנו משנים כל מה שאפשר לשנות. ובעל הויען יוסף הוסיף טעם ג' שהאות לא דומה לאות וז', דצורת האות וז' לדעת רש"י, צריך להיות הגג רחב כב' אותיות ז', וכאן באות י הגג קצר. וע' גם בחזו"א (סי' ט סק"ב סוד"ה ואם).

צו. מש"כ המ"ב שמהני להכשירה ע"י שיגרד את כל האות משום פסול חק תוכות, לכאורה הוא לאו דוקא, שהרי מצד פסול חק תוכות מהני להכשירה ע"י שיגרד את התג והרגל, וכמ"ש הבה"ל (ד"ה יגרור) באות י שנראית כאות וז', שדי לגרד את הרגל הימנית והקוץ השמאלי, ולא כתב שצריך לגרד את כל גוף האות י. וכ"כ לפרש בס' שונה הלכות (דין סב) שמש"כ המ"ב שצריך לגרד את כל האות הכוונה לגרד את כל הרגל והתג. אולם בס' בית הסופר (עמ'

אות י שאין
לה תג עליון

טו) אות י שאין לה תג עליון, צ"ע אם הסת"ם כשרים, ומכל מקום צריך לכותבו, ואף בתפילין ומזוזה יעשה כן ואין בזה פסול של כתיבה שלא כסדרן.

אות י
שאין לה
קוץ תחתון

טז) אם לא כתב את הקוץ השמאלי התחתון, הסת"ם פסולים, ואין להכניסם כך לבתים של התפילין, אלא צריך לכותבו ואין בזה פסול של כתיבה שלא כסדרן^{צט}.

דינים נוספים בצורת האות י מלוקטים משו"ע ומ"ב

אות י
שנפלה
עליה
טיפת דיו

יז) אות י שנפלה על רגלה הימנית או על קוצה השמאלי טיפת דיו, הסת"ם פסולים, ולא מהני להכשירה אף אם יגרד את הטיפה והאות תחזור לצורתה, משום דהוי כתיבה ע"י חק תוכות^פ. (ע"פ שו"ע לע' סי' לב סע' יז, ומ"ב שם ס"ק סג)

אות י
שאין לה
רגל ימנית

יח) אות י שאין לה רגל ימין, אף שילד קטן קורא את האות כצורתה הראויה, הסת"ם פסולים, ובסת"ם מהני להכשירה ע"י שיוסיף לה רגל, ובתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם פסולים, ואין שום אפשרות לתקנה, משום פסול שלא כסדרן. (ע"פ מ"ב כאן ולע' סי' לב ס"ק קיד)

אות י ללא
קוץ שמאלי
ילד קטן
קוראה
כראוי

יט) לא יכתוב את האות י בלי הקוץ השמאלי שלה, אף אם ילד קטן קורא את האות כצורתה, כיון שאין זו צורת האות המבוארת בגמרא ובפוסקים. (ע"פ שו"ע לע' סי' לו סע' א ומ"ב שם סק"ב)

כתיבת
הקוץ
השמאלי
ע"י חק
תוכות

כ) אפילו אם כתב רק את הקוץ השמאלית של האות י ע"י חק תוכות, פסול הוא מן התורה, מפני דקיי"ל לחומרא שבלי הקוץ השמאלית האות לא כשרה. (ע"פ הבה"ל כאן ד"ה יגרור והמ"ב לע' בדיני חק תוכות)

מוקף גויל
בקוץ
השמאלי

כא) כתוב בתורה 'וכתבתם' (דברים ו ט), ולמדו חז"ל שיש לכתוב את הסת"ם בכתיבה מושלמת, דהיינו שבשעת הכתיבה צריכה כל אות להיות מוקפת קלף מכל ד' צדדיה החיצוניים והפנימיים. דרשה זו שייכת אפילו בקוץ השמאלי של האות י, וגם היא צריכה להיות מוקפת קלף. (ע"פ המ"ב לע' דיני מוקף גויל)

הגרמ"ש קליין שליט"א, וכן נדפס בספרו שאילת משה שערי הכתב עמ' תסג אות לא).

צט. כתב המ"ב לע' (סי' לב ס"ק קיח) שהטעם שמהני להכשירה, מפני שאף קודם התיקון האות נראית כצורתה.

ק. כתב המ"ב (שם) שאם יש לו ספק אם האות

רסז וסו"ס רסט) שג"כ לא חילק באופן צורת מחיקת האות, ע"ש.

המ"ב מיירי שאירע כן באות י של תיבת **אלקין** וכדומה, אולם אם אירע כן באות י של שם **הוי"ה**, צריך למחוק את כל מה שנכתב בפסול, כיון שעדיין לא נתקדש ה', (ס' בית הסופר עמ' רל ד"ה ולכן בשם

מוד _____ קונטרס משנת סופרים

כב) אם כתב תיבת פְּנִי והבליע את האות י בתוך האות נֹ, או כתב תיבת אֲרִצִּי והבליע את האות י בתוך האות זִ, כשר בדיעבד. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק קיב)

אות י
שכתובה
מובלעת
בחלל אות
אחרת

כג) אות י שאין לה קוץ שמאלי תחתון, ואחד מהפסולים תיקנה, צ"ע אם הסת"ם כשרים בדיעבד^{קא}. (ע"פ בה"ל לק' סי' לט סע' ב ד"ה בכל)

אות י
שאחד
הפסולים
לכתיבה
כתב לה
קוץ שמאלי
תחתון

כתובה כצורתה או לא, יכול להראותה לילד קטן. שגם הפסולים יהיו כשרים לתקן מפני שאין זה קא. כתב הבה"ל (שם) שהספק הוא משום שכמו שאין בהעברת הדיו פסול כתיבה שלא כסדרן, שאין זה נחשב לכתיבה כי עיקר צורת האות עליה, יתכן

הסת"ם פסולים יהיו כשרים לתקן מפני שאין זה כתיבה, או שמא מכיון שעכ"פ עכשיו האות פסולה וע"י התיקון של הפסולים האות נהיתה כשרה, יהיו הסת"ם פסולים אפילו בדיעבד.

צורת האות כ

צורת הכתיבה

(א) האות כ נכתבת ע"י גג ומושב שמחוברים ע"י רגל בצידם הימני.

דיניה מתחלקים לב' חלקים, רגל, וגג ומושב.

רגלה

(ב) יכתוב את רגלה עגולה כקשת^ק.

רגל עגולה
כקשת

החיבור לגג
ולרגל בזוית
עגולה

(ג) חיבור הגג לרגל יהיה בזוית עגולה (מהצד החיצוני). וה"ה חיבור המושב לרגל יהיה בזוית עגולה (מצידה החיצוני), כדי שהאות לא תיראה כאות כ^ק.

הגג והמושב

גג ומושב
ארוכים
ולא קצרים

(ד) יזהר שלא יכתוב את הגג והמושב קצרים, כדי שהאות לא תיראה לילד קטן כאות כ^ק.

גג ומושב
ישרים

(ה) סיום הגג והמושב בצידם השמאלי צריך להיות באופן שהם יהיו ישרים^ק.

שיזהר לכתוב את האות ו בזוית עגולה למעלה כדי שלא תהיה דומה לאות ז. ומפרש הב"י (שם) שאע"פ שכתבת ראש האות ז הוא באופן שראשה בולטת מהרגל מב' צדדיה, מכל מקום אנו חוששים שילד קטן יקראנה ז והסת"ם יהיו פסולים. המ"ב למד מכך שה"ה שלא יכתוב את הגג והמושב קצרים שלא תיראה כאות ז, ואע"פ שהאות ז נכתבת באופן שראשה עובר מב' צדדים, וכן האות ז נכתבת באופן שמושבה יותר ארוך מגגה, מכל מקום חיישינן שילד קטן יקראנה כאות ז והסת"ם יהיו פסולים.

משמע שלדעת המ"ב מהני להכשירה ע"י ראיית ילד קטן, (ס' הלכה ברורה בשעה"צ ס"ק קלח). קה. כתב המ"ב שפניה יהיה למעלה ולמטה שוים, וע' בב"י בשם הברוך שאמר שכתב שהטעם 'כדי שיהיה ניכר שהיא כתיבה ולא משיט"ה', עכ"ל. ולכאורה הכוונה שיכתוב את קו הפתיחה של גג ומושב האות בצורה ישרה ולא שבורה באלכסון כלפי מעלה או מטה. וכ"כ לפרש בס' משנת הסופר (ס' ה צורת האות כ בית הסופר ד"ה למעלה). וע' לע' (צורת האות

קב. כתב המ"ב שיכתוב את האות כ 'עגולה מאחריה שלא תדמה לב', עכ"ל. ולכאורה כוונתו שיש לכתוב את כל הרגל עגולה, ולא רק את מקום חיבור הרגל לגגה ולמושבה. וכן משמע במ"ב לק' (צורת האות ל) שכתב שצורת האות ל 'היא כמו כ כפופה ועליה ו, ומהאי טעמא תהיה יריכה עגולה מאחריה לצד ימין', עכ"ל. דהיינו שיכתוב את רגלה עגולה כקשת. וכ"מ בבה"ל לק' (שם ד"ה ונהגו) שמכנה את הרגל 'בקו העגולה האמצעי שמצד ימין', עכ"ל.

קג. כתב המ"ב שיכתוב את האות כ 'עגולה מאחריה שלא תדמה לב'. ותהיה עגולה מאחוריה מב' הצדדים, עכ"ל. ולכאורה מה שחזר המ"ב וכתב שיכתבנה עגולה מאחוריה מב' הצדדים, כוונתו שמלבד הרגל עצמה שצריכה להיות עגולה מאחוריה, גם חיבור הרגל לגגה ולמושבה יהיה בזוית עגולה, ודלא כאות פ שכתב המ"ב לק' (צורת האות פ) שנכתבת ע"י רגל עגולה אולם חיבורה לגגה היא בזוית מרובעת.

קד. המ"ב מציין לב"י (בא"ב הב' צורת האות ו) שכתב

שיעור
הריוח שבין
הגג למושב

ו) הריוח שבין הגג למושב יהיה לכל הפחות בעובי של קולמוס אחד.

האופנים הפסולים בצורת האות כ ואופני הכשרם

אופן תיקון
האות כ
שעשה לה
זויות עגולות

ז) אם כתב את חיבור הגג לרגל או את חיבור הרגל למושב בזוית מרובעת, הסת"ם פסולים, ולא מהני להכשירה ע"י שיגרד את הזוית עד שתהיה עגולה, מפני שהי כתיבה ע"י חק תוכות, אלא צריך להוסיף בגגה או במושבה דיו עד שהזוית תהיה עגולה, ובתפילין או במזוזה מהני תיקון זה דוקא אם לא המשיך בכתיבתם, מפני פסול כתיבה שלא כסדרן.

תיקון זוית
עליונה
מרובעת
בתפילין
ומזוזה
שהמשיך
בכתיבתם

ח) אם כתב את חיבור הגג לרגל בזוית מרובעת ואת חיבור הרגל למושב בזוית עגולה וילד קטן קורא את האות כצורתה, יש להקל בשעת הדחק להוסיף דיו עד שהיא תהיה עגולה אף אם אירע כן בתפילין או במזוזה והמשיך בכתיבתם, אע"פ שצריך לכותבם כסדרם, מפני שאף קודם התיקון יש בה צורת האות.

דינים נוספים בצורת האות כ מלוקטים משו"ע ומ"ב

אות כ
שיש ספק
אם נראית
כאות כ

ט) אות כ שיש ספק אם היא נראית כצורתה או כאות כ, מועיל להראותה לילד, ואם קראה כהוגן הסת"ם כשרים, מפני שקריאת הילד היא גילוי מלתא בלבד שהאות כתובה כצורתה. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק נב)

טעה וכתב
ב במקום כ

י) כשצריך לכתוב את האות כ וטעה וכתב את האות כ, או שלאחר שכתב את האות כ כהלכתה נפלה טיפת דיו או צבע והאות השתנתה לצורת האות כ, אין אפשרות להכשיר את האות ע"י שיגרד את הזוית המרובעת עד שתהיה כתובה כצורתה, מפני שהי כתיבה ע"י חק תוכות. ואפילו אם אח"כ יאריך את גגה ותחתיתה של האות כ, הסת"ם פסולים. מפני שאף קודם לכן האות כתובה כצורתה. (ע"פ שו"ע לע' סי' לב סע' יז, ומ"ב שם ס"ק סט)

ומרובעת למטה, אין להקל להכשירה ע"י שאילת ילד והוספת דיו, (ס' הלכה ברורה בבירור הלכה ס"ק נד עמ' ק). בראיות המ"ב והבה"ל (ד"ה אם התינוק) ע' בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קפח אות ג) ובס' משנת הסופר (ביאור הסופר ד"ה עגולה) ובס' שערי בינה (סק"ו) ובס' משנת מרדכי (עמ' רמז הע' ז).

ו אות ג בהע', ובצורת האות י אות ג בהע'). ק. לכאורה ממה שיכול לכותבה בריוח של יותר מקולמוס, משמע שא"צ לכתוב את האות כ דוקא באורך של ג' קולמסים, ואפילו שהאות אינה מרובעת, וע' לע' (צורת האות ח אותיות ה וי בהע'). ק. משמע שלדעת המ"ב אם היא עגולה למעלה

צורת האות ך

צורת הכתיבה

(א) האות ך נכתבת ע"י גג שבצידו הימני יוצאת רגל ארוכה.

דיניה מתחלקים לב' חלקים. גג. רגל.

הגג

(ב) יכתבנה ארוכה יותר מראש האות ו או האות ׀ (כלומר יותר מעובי קולמוס אחד), כדי
שלא תהיה דומה לאותיות אלו לילד קטן והסת"ם יהיו פסולים.

ג) גגה יהיה יותר קצר מרגלה כדי שלא תהיה דומה לאות ך, ואף אם אירע לו
לכותבה בסוף השורה ורוצה להאריכה כדי שהשורה תיגמר בשוה עם השורות
הקודמות לא יאריכנה.

הרגל

(ד) צריך לזהר לכתוב את חיבור הגג והרגל מצידה החיצוני בזוית עגולה ולא מרובעת.

(ה) יכתבנה ארוכה יותר מגגה, כדי שלא תהיה דומה לאות ך.

(ו) יזהר מאוד לכתוב את הרגל ארוכה כפליים מאורך הגג, ומכל מקום בדיעבד הסת"ם
כשרים אף אם אינה ארוכה כל כך^{קח}.

הימנית תהיה ארוכה אחרי הרגל השמאלית באורך
האות י, ודין כתיבת רגלה ארוכה כפליים מגגה הוא
רק דין לכתחילה שתהיה ראויה לכופפה, אבל האות
ך הרגל צריכה להיות ארוכה כפליים מגגה כדי שלא
תיראה כאות ך או ך, ולא די בשיעור שתהיה ראויה
לכופפה. ולכאורה הטעם הוא משום שרק באות ך
יש חשש שתיראה כאות ך או ך משא"כ בשאר
אותיות ספיות. וצ"ב שנראה במ"ב כאן ששיעור
כפליים הוא כשיעור הכפיפה, ואינם ב' שיעורים. וע'
לק' (צורת האות ף אות ג בהע') ובקובץ בית אהרן

קח. כתב המ"ב שהטעם שיש לכתוב את הרגל
כפליים מגגה, מפני שאין הבדל בין אות כ לאות ך
רק שרגלה ישרה וארוכה באופן שאם יכופפנה
תיראה כאות כ.

עוד כתב המ"ב שכשכותב את רגל האות ך מאוד
יזהר לעשותה ארוכה, מפני שלדעת הט"ז (יו"ד סי' רעג
סק"ד) אם לא האריך את רגלה כפליים מגגה הסת"ם
פסולים, מפני שהיא נראית כאות ך. וכ"כ המ"ב לק'
(צורת האות ת) שהאות ף או שאר האותיות הסופיות
שונות מהאות ך, שאות ף וכדומה די אם רגלה

זוית האות
ך עגולה

אורך רגל
האות ך

האופנים הפסולים בצורת האות ך ואופני הכשרם

(ז) אם האריך את גגה והיא נראית כאות ך הסת"ם פסולים, ואם יש ספק ישאל ילד קטן ואם קראה כהוגן הסת"ם כשרים^{קט}.

אות ך הנראית

(ח) ס"ת שנמצאה בו אות ך עם גג ארוך והיא נראית כאות ך, לא מהני להכשירה ע"י שיגרד את הגג עד שהאות תהיה כצורתה הראויה, דהוי כתיבה ע"י חק תוכות. אולם יכול להכשירה ע"י שיאריך את רגלה עד שהאות תהיה כצורתה הראויה. ובאופן שאין לו אפשרות להאריך את רגלה, צריך להכשירה ע"י שיגרד את כל האות ויחזור ויכתבנה. ויש מקילים שמהני להכשירה ע"י שיגרד את גג האות או את הרגל^ק. [אולם אם אירע כן באות ך של תיבת **אלכך**, די בגרירת גג האות בלבד^{קא}, בה"ל לע' סי' לב סע' יח ד"ה ורי"ש].

תיקון אות ך הנראית ר בס"ת

(ט) אם כתב את חיבור הגג והרגל בזוית מרובעת, הסת"ם פסולים, ומכל מקום יכול להכשירה ע"י שיגרד את האות כולה ויחזור ויכתבנה^{קב}, או שיתקנה ע"י הוספת דיו בזוית עד שתהיה עגולה, ומהני אף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם שיש בהם פסול שלא כסדרן, משום שאף קודם התיקון יש בה צורת האות^{קג}.

תיקון אות ך שכתבה בזוית מרובעת

(י) ס"ת שהוציאוהו לקריאה ונמצאה בו אות ך הכתובה בזוית מרובעת, יכול להמשיך לקרוא בו ואין צריך להוציא ס"ת אחר^{קד}.

נמצאה אות ך בזוית מרובעת בקריאת התורה

וישראל (קלה, תשס"ח עמ' צט ואילך).
קט. בשו"ת שואל ונשאל (ח"א י"ד סי' קמב ד"ה ולדינא) כתב בדעת המ"ב שאם האריך את גג האות מעט באופן שאינה נראית כאות ך, הסת"ם כשרים בדיעבד.

קיג. כתב המ"ב לע' (סי' לב ס"ק עג) דלא מהני להכשירה ע"י שיגרד את הזוית עד שתהיה עגולה, מפני שהוי כתיבה ע"י חק תוכות.
לכאורה כשמוסיף לה דיו בזוית, צריך לעשותו לשמה. ע' לע' (סי' לב סע' יח אות ד בהע').
קיד. כתב המ"ב שהטעם שאין צריך להוציא ס"ת אחר, מפני שיש מכשירין בכה"ג, וכתבו הפמ"ג (לק' סי' קמג מש"ז סק"ב) והדרך החיים (הל' קה"ת דין על איזה טעות וכו' סע' כו) שכאשר יש מחלוקת הפוסקים אם הס"ת פסול, אין צריך להוציא ס"ת אחר, ובצירוף שיטת הרמב"ם (פאר הדור סי' ט) שאפשר לקרוא בס"ת פסול הוי ספק ספיקא.

קי. טעם הדעה שצריך לגרד את כל האות כתב השו"ע לע' (סי' לב סע' יח) והבה"ל (שם ד"ה משום) מפני שכל האות נכתבה בכתיבה אחת בפסול. וטעם הדעה השניה כתב הבה"ל (שם ד"ה ורי"ש) שסגי לגרד רק חלק מהאות ולבטלה מצורתה, שדומה לטיפת דיו שנפלה וכותב בה אות שמבואר במ"ב (שם ס"ק סז) שהסת"ם כשרים. וע' לע' (צורת האות ו אות יא בהע').
לכאורה כוונת המ"ב שאם מכשירה ע"י גירוד הרגל צריך לגרד גם את הראש עד שיהיה כשיעורו הראוי ואח"כ יחזור ויכתוב את הרגל כשיעורה הראוי.
קיא. ע' לע' (סי' לב סע' יח אות ה בהע').

דינים נוספים בצורת האות ך מלוקטים משו"ע ומ"ב

יא) אות ך שיש ספק אם רגלה ארוכה, באופן שיש ספק אם צורתה עליה או שנראית כאות ך או ך, מועיל להראותה לילד, ואם קראה כהוגן הסת"ם כשרים, מפני שקריאת הילד אינה אלא גילוי מלתא שיש בה צורת האות הראויה. (ע"פ השו"ע והרמ"א לע' סי' לב סע' טז, ומ"ב שם ס"ק מז, ובה"ל שם ד"ה נפסק וד"ה יודע)

יב) אות ך שהאריך רגלה יותר משיעורה הנצרך עד שהגיעה האות לקצה הקלף, הסת"ם פסולים, מפני שכל האות צריכה להיות מוקפת בקלף, ולא אמרינן דבשעת כתיבת התוספת היתה מוקפת ורק מחמת התוספת הגיעה לקצה הקלף, דבעינן שתהיה מוקפת בשעת סילוק ידו מן האות. (ע"פ השו"ע לע' סי' לב סע' טז, ומ"ב שם ס"ק נז וס"ק נח)

יג) אם כתב את רגל האות ך עד שהגיעה לקצה הקלף, ואח"כ המשיך בכתיבת שאר הפרשה, מהני להכשירה אף בתפילין ומזוזה ע"י שיגרד את אורך הרגל עד שהיא תהיה מוקפת קלף, ואין בזה פסול של כתיבה שלא כסדרן, שהרי היתה צורתה עליה גם קודם שגירד. אמנם צריך להיזהר שלאחר הגירוד תשאר באות צורתה הראויה. (ע"פ השו"ע לע' סי' לב סע' טז ומ"ב לע' קיצור דיני מוקף גויל)

יד) כשכותב את האות ך יזהר שלא תיכנס סוף הרגל לתוך חלל האות ט, ע' וכדומה בשורה שמתחתיה. מפני שע"ז עלולה האות להשתנות מצורתה. (ע"פ המ"ב לע' סי' לב ס"ק קכט)

טו) אם כתב את רגל האות ך כאורך גגה, הסת"ם כשרים קטו. (ע"פ הבה"ל כאן ד"ה אם)

טז) האותיות שנוספות על עיקר אותיות ה', כגון האות ך של תיבת אלקיך, אין להחמיר בהם בדיעבד אם הם יוצאים מחוץ לשורה. (ע"פ המ"ב לע' סי' לב ס"ק קנג)

דינים כלליים בשאר אותיות (שהוזכרו במ"ב כאן)

יז) האותיות הסופיות ך, ם, ן, ף, ץ נכתבות רק בסוף תיבה, ואם כתבם בתחילת התיבה או באמצעה הסת"ם פסולים קטו.

בס' משנת מרדכי (עמ' רנה הע' ו) שלומד בדעת הבה"ל שלא הכריע לפסוק כן, והביאו רק להכריע ששיעור כפלים אינו אלא למצוה בעלמא ולא לעיכובא. וע"ע בס' מאסף לכל המחנות (צורת האות ך אות ד) שיש פוסלים.

קטו. יש לציין שמצינו בישעיה (ט ו) תיבת 'למורבה' שאות בו שלה נכתבת ע"י ם, וע' בגמ'

קטו. כן כתבו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' ה ד"ה והנה טעם) ובס' בית הסופר (עמ' רלו אות ב) ובס' כתיבה כהלכתה (עמ' ריח ד"ה אם עשה מחצה) ובס' פאר הלכה (עמ' 28 ציור 16) ובס' מאיר עוז (עמ' תקל ד"ה כשגגה) ובס' הלכה ברורה (בירור הלכה סוף ס"ק נו) להוכיח ממש"כ הבה"ל הנ"ל בשם ס' ברכת מים להגאון בעה"מ סדר הגט (הראשון סע' צב אות ו). וע'

אופני תיקון
אות ך
שאינה
מוקפת
גויל

תיקון
הקפת
גויל
לענין
שלא
כסדרן

אורך
הרגל
כאורך
הגג

האותיות
הנוספות
על שם ה'
שיצאו
מחוץ
לשורה

אותיות
סופיות
בסוף
התיבה
בלבד

ג. קונטרס משנת סופרים

אורך רגלי
אותף
הסופיות

יח) האותיות ך, ף, ץ נכתבות לכתחילה כשרגליהם ארוכות כפלים מראשם קי.

הארכת
גנות
האותיות

יט) אין להאריך לכתחילה את כל גגי האותיות אף אם רצונו לסיים את התיבה בסוף השורה, ומכל מקום בדיעבד הסת"ם כשרים.

עלי תמר על הירושלמי (מגילה פ"א ה"ט ד"ה אנשי),
ע"ש עוד כמה ראיות מכמה פסוקים לפי פי' הרד"ק.
קיו. מש"כ המ"ב 'וכן כל הפשוטות צריכות להיות
לכתחילה כפלים מן הגג מטעם זה', עכ"ל. צריך
ביאור באות ך שאין בה גג ארוך יותר מקולמוס אחד,
אולם רגלה כתב המ"ב לק' (צורת האות ו) שצריכה
להיות ארוכה ג' קולמסים.
המ"ב לע' (צורת האות ו) כתב שה"ה שיש ליהרר
לכתוב את רגל האות ו כפולה מראשה.

סנהדרין (צד א) הטעם. כמו"כ מצינו בנחמיה (ב יג)
שתיבת 'המפרוצים' כתובה באופן שהאות בו
הראשונה שלה נכתבת ע"י ם, אולם קריאת תיבה זו
היא ב' תיבות 'הם פרוצים'. כמו"כ יש לציין
שבאיוב (לח א) מצינו תיבת 'מונהסערה' שנקראת
בין הסערה. וכן יש באיוב (מ ו) תיבת 'מוסערה'
שנקראת 'בין סערה'. וכן יש בדה"י (א כז יב) תיבת
'לבונימיני' שנקראת 'לבו' ימיני'. ואולי בנביאים
ובכתובים הדין שונה מסת"ם. שוב ראיתי שכ"כ בפי'

צורת האות ל

צורת הכתיבה

(א) האות ל נכתבת ע"י האות כ שבצידה השמאלי של ראשה עומדת האות ו. דינה מתחלקים לד' חלקים. ראש. צואר. גג רגל. מושב.

ראש

(ב) לכתחילה יכתוב את צידו השמאלי בזווית מרובעות, ואת צידו הימני יכתוב בזווית עגולה.

(ג) לכתחילה יכתוב עליו ב' תגין, והתג הימני יהיה יותר גדול מהתג השמאלי.

צואר

(ד) יכתבנו באורך של רגל האות ו (עובי ב' קולמוסים) ק"ח.

(ה) לכתחילה יכתבנו באופן שעוביו יהיה מתמעט עד שבסופו יהיה חד כעין האות ו.

(ו) לכתחילה יכתוב את הראש והצואר בשיפוע מעט לכיון שמאל ק"ט.

(ז) לכתחילה יכתוב את חיבור הצואר לגג בזווית מרובעת ק"י.

רגל

(ח) יכתוב את רגלה עגולה כקשת. וכן מקום חיבור הרגל לגג ולמושב יהיה בזווית עגולה (מהצד החיצוני) כצורת האות כ.

מושב

(ט) י"א שיכתבנו ארוך, דהיינו שיסתיים כנגד סוף הגג. וי"א שיכתבנו קצר, וכן נהגו הסופרים. ומכל מקום אין לכותבו פחות משיעור האות י קכא.

קכא. ע' לע' (צורת האות ד אות ז בהע').

כתב המ"ב שמנהג הסופרים לכתוב את מושב רגל האות ל קצר. ולכאורה כוונתו שאף לדעות אלו יש לכותבו לכל הפחות בשיעור האות י, וכ"נ ממש"כ הבה"ל (ד"ה ונהגו) שגם הפמ"ג (בפתיחה שבסוף סי' לב בא"א ד"ה קיימא לן ניקב) סובר שאם כתב את המושב פחות משיעור האות י הסת"ם פסולים. וכ"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' תרלג ד"ה והנה בצורת) בדעת הבה"ל הנ"ל. וכ"כ עוד (בח"ג סי' כ צורת האות ל אות ב)

ק"ח. אורך הצואר ב' קולמוסים הוא מלבד אורך הראש, כמש"כ הב"י (בא"ב ה') 'יהיה מלבד ראשה ארוך כעובי שני קולמוסים', עכ"ל.

ק"ט. הכוונה שכל הצואר יהיה כפוף, ודלא כ"א שרק ראש הצואר יהיה כפוף, (ס' בית הסופר עמ' רמד ד"ה בס', וס' מאיר עוז עמ' תקלג ד"ה ויכתוב).

קכ. וכן פי' בס' משנת מרדכי (עמ' רסג אר"ב), וכ' בהע' (א) שלא כמו שיש שפי' שכוונת המ"ב לקצה השמאלי בצד התחתון של גג האות ל.

האופנים הפסולים בצורת האות ל' ואופני הכשרם

(י) יזהר מאוד לכתוב את הצואר ארוך בשיעורו הראוי (כנ"ל אות ד), ואם כתב את הצואר קצר באורך שיעור אות י', י"א שהסת"ם פסולים אפילו בדיעבד. ולכן יזהר להשאיר ריוח בין שורה לשורה כמלא שורה, כדי שיוכל לכותבו כראוי קכב.

אורך
צוארה

(יא) היה צריך לכתוב את האות ל' וטעה וכתב את האות ק', וקודם שמחק את רגל שמאל של האות ק' כתב את הצואר ואת הראש של האות ל', לא מהני להכשירה ע"י שיגרד כעת את הרגל השמאלית של האות ק', משום פסול כתיבה ע"י חק תוכות קכג.

טעה וכתב
ק' במקום
ל' אופן
תיקונו

(יב) אם כתב את צואר האות ל' כעין קו ישר ולא כתב את ראש האות ו, יש להכשירו בשעת הדחק, דהיינו שאם נמצא כן בשבת בשעת הקריאה בס"ת, א"צ להוציא ס"ת אחר, אולם אם אירע כן בס"ת ביום חול יתקן קכד. ואם אירע כן בתפילין ואין לו תפילין אחרות, יכול להניחן אך לא יברך עליהם קכה.

כתב צואר
ל' האות
בקו ישר

(יג) אם המושב פחות משיעור אות י', הסת"ם פסולים קכו.

מושב
האות
ל' קצר
שכתבו

שהוי ס"ס, דאף לדעות שהס"ת פסול יכול לסמוך על הדעות שמתירים לקרוא אף בס"ת פסול. וע' בפמ"ג (סי' לב מש"ז סק"ו) שגם מחלק בין ס"ת לתפילין. וע"ע בשו"ת שואל ונשאל (ח"ג סו"ס תיג וחי"ח או"ח סו"ס ה וסי' יח ד"ה תשובה) מה שתיירץ.

בס' החיים (שהוא מקור המ"ב) מבואר שבתפילין אפי' אם יתקנו ע"י שיוסף לו ראש בולט, מ"מ יניחו בלי ברכה. וכ"כ בס' משנת הסופר (ס"ק קיא ובביאור הסופר ד"ה ועליה) בדעת המ"ב.

לכאורה אף אם אירע כן במזווה, ואין לו מזווה אחרת, יקבע את המזווה בלי ברכה.

בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' קסד או"ב) ביאר שאות ל' בקו ישר עדיין צורת האות ל' עליה, משא"כ שאר אותיות שכתובות בקו ישר כגון האות א, אין צורת האות עליה. וע' בס' משנת מרדכי (עמ' רסד הע' ה) שהגריש"א זצ"ל אמר שאינו מבין את כוונת המ"ב. קכו. ע' לע' (צורת האות ד אות ז בהע').

בס' בנין א"ב (מובא בס' משמרת סת"ם עמ' 85 ציור 26) כתב בדעת המ"ב שאם ילד יקראה את האות כצורתה, יועיל לתקנה ע"י הוספת דיו במושב האות, כמו שהיקל כה"ג המ"ב לע' (צורת האות ה אות י) אם הרגל השמאלית של האות ד' פחות משיעור האות י'.

שכוונת המ"ב שהמושב יהיה פחות מחצי הגג. ובס' משנת מרדכי (עמ' רסו הע' יז) ביאר שכוונת המ"ב לקצר את המושב שלא יגיע עד כנגד סוף הגג. וע' בס' תמונת האותיות (עמ' נא ואילך).

ע' מ"ב לע' (סי' לב ס"ק עח) ובס' בית הסופר (עמ' רמג ד"ה במשנה).

קכב. בס' שאילת משה (שערי הכתב עמ' תסז פ"ג) כתב בדעת המ"ב שלא הכריע לפסול בזה בדיעבד, ע"ש שהביא ראיה מהמ"ב לע' (סי' לב ס"ק קמד).

קכג. כתב המ"ב שה"ה אם היה צריך לכתוב אות ק' וטעה וכתב אות ל', וקודם שמחק את צואר האות ל' כתב את הרגל השמאלית של האות ק', לא מהני להכשירה ע"י שיגרד כעת את צואר האות ל', משום פסול כתיבה ע"י חק תוכות.

קכד. מש"כ המ"ב שאם נמצא כן בס"ת ביום חול יתקן, לכאורה כוונתו באופן שיכול לתקן, דאם אינו יכול לתקנו ודאי שיכול להמשיך ולקרוא בו, כמו אם אירע כן בשבת.

קכה. בס' קול יעקב (סי' לב ס"ק קו) הקשה על מש"כ בס' קסת הסופר (סי' ה לשכת הסופר ס"ק יז שהוא מקור המ"ב) למה אם אירע כן בשבת א"צ להוציא ס"ת אחרת, הרי בתפילין מתירים להניחם רק בשעת הדחק ולא מברך עליהם. ונ"ל שלכאורה הטעם מפני

דינים נוספים בצורת האות ל' מלוקטים משו"ע ומ"ב

ראש האות
ל' שנכנס
לאות
שמעליה

יד) כשכותב את האות ל' יזהר לכתחילה שלא תכנס ראשה אפילו כלשהוא לתוך חלל אות אחרת הכתובה בשורה שלמעלה ממנה, ואפילו אם אינה נוגעת ממש באות שמעליה, כגון: שלא תכנס לתוך החלל של האות א, ה, זז, ר, ת, וכדומה. אולם אם ראש האות ל' נכנסה הרבה לאות שמעליה, עד שהשתנתה מצורתה באופן שאם נכסה את גוף האות ל' ילד קטן לא יקרא את האות שמעליה כצורתה, הסת"ם פסולים, ובתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם לא מהני לתקנה, משום פסול שלא כסדרן. (ע"פ השו"ע לע' סי' לב סע' כח, ומ"ב שם ס"ק קלב, ס"ק קכט, ס"ק קל, ס"ק קלא)

טו) יזהר שלא תכנס ראש האות ל' לתוך החלל של האותיות ד, ר, שעי"ז עלולה האות להשתנות לצורת האות ד. ואם נכנס מראש האות ל' לתוך חללם ונראות כצורת האות ד, אף שילד קוראם כצורתם, הסת"ם פסולים, מפני שהאות נראית כצורה ברורה כצורת אות אחרת, ובתפילין ומזוזה לא מהני לתקנה משום פסול שלא כסדרן ק"י. (ע"פ המ"ב שם ס"ק קל וס"ק קלב)

אות ל'
שראשה צר
מאוד

טז) אות ל' שראשה צר מאוד, ע' בהע' קכח.

אות ל' שיש
ריוח בין
צוורה
לגנה

יז) אות ל' שיש ריוח בין חיבור הצואר לגגה, אם אינו ניכר ההפרדה להדיא, יכול לחברה והסת"ם כשרים, (ס' מאיר עוז עמ' תקלז ד"ה תיקון ע"פ הבה"ל בסי' לב סע' כה ד"ה אות)

ל' שראשה קצר מהאות י', אף שילד קטן קוראה כצורתה, הסת"ם פסולים. ולמבואר לע' (אות יג בהע') שאף בכה"ג מועיל להוסיף דיו, לכאורה ה"ה שיועיל להוסיף דיו בראשה.

קכז. ע' לע' (סי' לב סע' כח אות א בהע').
קכח. בס' בנין א"ב (מובא בס' משמרת סת"ם עמ' 85 הלכה 27) כתב שלדעת הבה"ל (ד"ה ונהגו) המובא לע' (אות יג) שפוסל אות ל' שמושבה קצר מהאות י', ה"ה אות

צורת האות מ

צורת הכתיבה

(א) האות **מ** נכתבת ע"י כתיבת כעין האות **כ** שמחוברת לה בקצה השמאלי של גגה האות וקט.

דיניה מתחלקים לג' חלקים. גג. מושב. ראש ורגל שמאל.

גג

(ב) **לכתחילה** יכתוב את הגג בקו ישר ולא עגול כקשת. גג ישר

(ג) **לכתחילה** יכתוב את חיבור הגג לרגל בזווית עגולה מצידו החיצוני. זווית הגג עגולה

(ד) **לכתחילה** יכתוב את הגג ארוך עד כנגד סיום המושב. ארוך הגג

מושב

(ה) **לכתחילה** חיבור המושב לרגל יהיה בזווית מרובעת מצידו הימני. זווית הראש מרובעת

(ו) **לכתחילה** לא יכתוב במקום חיבור הרגל למושב עקב לצד ימין קלא. זווית המושב ללא עקב

ראש ורגל שמאל

(ז) יזהר שהראש השמאלי יהיה מחובר לגג האות **כ** קלב. חיבור הראש לגג

כשרים בדיעבד.
קלב. כתב המ"ב 'והחרטום שבצד שמאל יזהר לדבוק אותו לגג, ויהיה לכתחילה כמעט משוך בשוה עם הגג, רק שיהיה ביניהם לצד מעלה כמו פגם קטן, עכ"ל. ולכאורה משמע שיש לכתוב את חיבור ראש האות ו לגג האות **כ** באופן שהראש עצמו מחובר לגג, וע' במ"ב לע' (סי' לב ס"ק קיט) שמשמע שמחברה ע"י תג (כמנהג העולם). וכן העיר בס' פאר הלכה (עמ' 35 ציור 8). וע' לע' (סי' לב סע' יז אות יח בהע'). וכ"כ בס' הלכה ברורה (בידור הלכה סוף ס"ק טו) בדעת המ"ב שאין זה מעכב, וגם אם היא מחוברת ע"י עוקץ קטן, הסת"ם כשרים.

בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' טו אות ב) לומד מהמ"ב לק' (צורת האות ס אות ג) שכתב שאות **ב** שכתבה בלי בליטה בגג האות בצידה השמאלית, שהאות כשרה, מפני שרק לכתחילה צריך להאריך מעט את גג האות מעבר לחיבור הרגל השמאלית, שה"ה אם אירע כן

קבט. מש"כ המ"ב 'תמונתה קצת כמו כ"ף וא"ו, פי' שאינו ממש כאות **כ** שהרי לאות **ב** יש זווית למטה, (ס' בית הסופר עמ' רמח אות א).

כתב הבה"ל (ד"ה כמו) שנחלקו הפוסקים אם יש לכתוב את האות **ב** ע"י אותיות **כ** ו או ע"י אותיות **ב** ו ובמ"ב לק' כתב שבדיעבד אם כתב את האות **ב** ע"י חיבור אות **ב** ואות ו, הסת"ם כשרים.

קל. כתב בס' הלכה ברורה (בידור הלכה ס"ק סה) שמש"כ המ"ב 'וכ"ו לכתחילה' כוונתו למבואר באותיות ג - ה - ו. וע' בהע' הבאה, ולק' (אות יא בהע').

קלא. לכאורה ממש"כ המ"ב 'וכ"ו לכתחילה', וכתב בשעה"צ (אות ב) שכן משמע מלבוש וש"א, נראה דבדיעבד כשר באופן שכתב את מושבה בעקב בולט, וכמבואר בהע' הקודמת, וכוונת השעה"צ לדייק מדלא כתב הלבוש (סעיף ב) ברשימת הפסולים אות **ב** שיש לה עקב, משמע שבכה"ג הסת"ם

נטיה
מועטת

(ח) **לכתחילה** יכתוב את הראש קצת באלכסון, דהיינו שהיא תהיה כמעט בקו ישר עם גג האות כ, וישאר כמין פגימה מלמעלה בין הראש לגג, ובאופן שלא יעשה ריוח גדול בין מושב האות לתחתית הרגל השמאלי, כדי שהרגל לא תהיה עקומה הרבה באלכסון.

ריוח בין
הרגל
למושב

(ט) יזהר מאוד לכתוב את תחתית הרגל באופן שיהיה קצת ריוח בינה למושב האות, כדי שלא תיגע במושב האות.

אורך הרגל

(י) רגלה תהיה ארוכה עד כנגד המושב התחתון של האות ועד בכלל.

האופנים הפסולים בצורת האות בו ואופני הכשרם

אופן תיקון
אות בו
שרגלה
מחובר
למושב
בוזית
עגולה
ריוח בין
הרגל לגג

(יא) חיבור הרגל למושב בזזית מרובעת הוא לעיכובא אף בדיעבד. ומכל מקום אף בתפילין ומזוזה מהני להכשירה ע"י הוספת דיו, מפני שעיקר צורת האות עליה ק"ל.

(יב) אם הרגל השמאלי אינו מחובר לגג האות, ונראית בצורה ברורה כאותיות כ, ו נפרדים, אף שילד קטן קוראה כצורתה הסת"ם פסולים ק"ל. ובס"ת מהני להכשירה ע"י הוספת דיו עד שיתחברו, ובתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם לא מהני להכשירה משום פסול כתיבה שלא כסדרן.

רגל קצרה

(יג) אם הרגל השמאלי קצר חצי מאורכו הראוי וילד קטן קורא אותה לאות ב, צ"ע אם הסת"ם כשרים ק"ל.

ממש כצורת האות ס. וע' לע' (אות ה בהע') ולק' (צורת האות ס אות ט בהע').

קלד. מש"כ שהאות נראית בצורה ברורה כב' אותיות, כ"כ המ"ב לע' (סי' לב ס"ק קיד) ובבה"ל לע' (סי' לב סע' כה ד"ה אות וד"ה מכירים).

מש"כ שאף אם ילד קטן קוראה כצורתה הסת"ם פסולים, כ"כ המ"ב לע' (סי' לב ס"ק קיח וק"ט).

קלה. יש לעיין באיזה אורך מסתפק הבה"ל. דלכאורה נראה בבה"ל לע' (סי' לב סע' יח ד"ה כל) שמסתפק באות בו שהתחברה ונראית כאות ב ורוצה להכשירה ע"י שיבטל את צורת האות ו, אם די שיגרד חצי מאורך האות ו או שצריך לגרדה כולה. וביאר הבה"ל שטעם הספק הוא אם האות ו באופן שלא מגיעה עד למטה הוא לעיכובא בצורת האות בו, וא"כ כשכתבה ארוכה חצי אורכה אין צורת אות בו עליה, או שמא אין זה לעיכובא והאות בו כשרה עדיין ולכן צריך לגרד את כולה, ולפ"ז נראה שגם

באות ב, האות כשרה, (וע"ש שמשמעות הפוסקים נוטה יותר להחמיר, ונשאר בזה בצ"ע). וצ"ב שמוכח בבה"ל לע' (סי' לב סע' יח ד"ה ונסתמה) בשם הט"ז (אה"ע סי' קכה סק"ד) המובא לק' (אות כ) שהאות פסולה, ע"ש. וכ"פ בס' משנת הסופר (צורת האות מ בילקוט הסופר ד"ה אין ובביאור הסופר צורת האות ס ד"ה וגגה). וע' בס' שאילת משה (שערי הכתב עמ' תעה אות ו) מש"כ בדעת הט"ז, ולא זכיתי להבין דבריו דלא משמע כן בלשונו, וגם שלע' (עמ' קמד אות ח) מפרש בט"ז שמייירי שלא עשה לה בליטה, ע"ש. ומ"מ בשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' ב אות ב) כתב שגם למחמירים מהני תיקון.

קלג. מקור ההלכה ע"פ השעה"צ (אות ב) שמציין למש"כ בבה"ל לק' (צורת האות ג סוד"ה הניח).

בס' משמרת סת"ם (עמ' 90 הלכה 10) כתב שאף שהבה"ל (שם) כתב שצ"ע לדינא, מ"מ ממש"כ המ"ב 'וכ"ז לכתחילה' מוכח שגם זה אינו מעכב. ולכן מפרש שכוונת הבה"ל באופן שהירך והמושב עגולים

(יד) אם תחתית הרגל השמאלי התחברה למושב האות, הסת"ם פסולים. (אופן התיקון ע' התחבור הרגל והמושב לק' מאות טו ואילך).

דינים נוספים בצורת האות בו מלוקטים משו"ע ומ"ב

(טו) אם יש ריוח קטן בין גגה לרגלה השמאלי, אפילו אם ניכר להדיא פרידתו, יש להכשיר בדיעבד לתקנו, מפני שהאות **בו** לא ניראת כצורת ב' אותיות אחרות. אולם אם כשמסתכל בה היטב נראית כצורת ב' אותיות, הסת"ם פסולים. ויש להקל לתקנה אף בתפילין ומזוזה בשעת הדחק^{קל}. (ע"פ המ"ב לע' סי' לב ס"ק קכב, והבה"ל שם סע' כה ד"ה אות)

ריוח קטן בין גגה לרגלה

(טז) אם התחברה תחתית הרגל השמאלית למושב האות אפילו בנגיעה דקה כלשהוא ונראית האות כצורת האות **ב**, הסת"ם פסולים, מפני שהאות **ב** נכתבת רק בסוף תיבה. ולא מהני להכשירה ע"י שיגרד את המקום המחובר, משום דהוי כתיבה ע"י חק תוכות. (ע"פ השו"ע לע' סי' לב סע' יח, ומ"ב שם סק"ע, ובה"ל שם ד"ה מ"ם, ומ"ב שם ס"ק עא)

אות בו שנעשתה ב

(יז) האות **בו** נכתבת ע"י ב' כתיבות. ולכן אם אירע פסול באחת מהכתיבות, די שיגרד ויבטל רק את חלק הכתיבה שנפסל, וא"צ שיגרד ויבטל את חלק האות שנכתב בכשרות. אולם לא מהני אם יגרד רק את החלק שנכתב בכשרות, מפני שצריך לגרד דוקא את אותה הכתיבה שנעשה בה הפסול, ולא את הכתיבה שנכתבה בכשרות. (ע"פ השו"ע לע' סי' לב סע' יח, ומ"ב שם ס"ק עה)

אירע פסול באחד מחלקי האות

(יח) לפיכך אם התחברה בשעת הכתיבה בתחתיתה ונראית כצורת האות **ב**, צריך לגרד גם את המקום שהתחבר וגם את כל הרגל השמאלית שנכתבה בכתיבה השניה, אולם א"צ לגרד את האות **ב** שנכתבה בכשרות. ולא מהני להכשירה ע"י שיגרד רק את האות **ב** אף שביטל את צורת האות **בו**. (ע"פ השו"ע לע' סי' לב סע' יח, ומ"ב שם ס"ק עה)

(יט) אולם אם נכתבה כהלכתה ולאחר הכתיבה התחברה בתחתיתה ונראית כצורת האות **ב**, לאחר שגירד את המקום שמחובר צריך אף לבטל מהאות **בו** את צורתה ע"י שיגרד חלק מהמושב או מהרגל השמאלית שלה. הטעם שמהני לגרד אחד מב' האותיות, מפני שבשעת הכתיבה נכתבו שתי האותיות כהלכתן. אולם כשמגרד את הרגל השמאלית, צ"ע אם צריך לגרד את כל הרגל או די בגירוד חלק ממנה^{קל}. (ע"פ הבה"ל לע' סי' לב סע' יח ד"ה כל)

(כ) אות **בו** שעדיין לא השלים את כתיבתה, כגון שחסר לה גג הראש של הרגל השמאלי, וקודם שסיימה התחברה תחתית הרגל למושב האות, יכול להכשירה ע"י שיגרד את מה

בספק דידן מיירי שכתבה חצי מאורכה. להראות לו. קלו. כתב הבה"ל (שם) שמעיקר הדין אין צריך להראות את האות לילד קטן, ורק לכתחילה יש קלו. כתב הבה"ל (שם) שטעם הספק הוא אם הרגל השמאלית של האות **בו** צריכה להגיע עד כנגד סוף

דברי יעקב נז

שמחבר ואח"כ ישרים את כתיבת הגג בלבד, ואין בזה פסול של כתיבה ע"י חק תוכות, מפני שעדיין לא סיים את כתיבת הרגל כצורתה הראויה קלח. (ע"פ הבה"ל לע' סי' לב סע' יח ד"ה ונסתמה)

מוקף גויל
בצד הפנימי
של האות

כא) אותיות שנכתבות באופן שהם סגורות לפחות מג' צדדיהם ויש להם חלל כגון האות **ב**, **ו**, **כ** וכדומה, **דעת רוב הפוסקים** שהם צריכות להיות מוקפות בקלף רק מבחוץ, וא"צ שתהיה האות מצידה הפנימי מוקפת קלף, **אולם דעת הירושלמי** שאף מצידה הפנימי צריכה להיות מוקפת בקלף. (ע"פ שו"ע לע' סי' לב סע' טו ובמ"ב שם ס"ק לד)

אינו מוקף
גויל בצד
הפנימי של
האות
באותיות
הסגורות

כב) אותיות שנכתבות באופן שהם סגורות לפחות בג' צדדיהם ויש להם חלל, כגון האות **ב**, **ו**, **כ** וכדומה, ולאחר הכתיבה ניקב הקלף בתוך חלל האות עד קוי האות, ונעשית האות אינה מוקפת קלף, אף שניקב כל חלל האות, הסת"ם כשרים. (ע"פ שו"ע הנ"ל)

מושב האות לעיכובא, או שהוא רק לכתחילה. לב סע' יז אות יב בהע' צריך למחוק את כל האות **ב**. קלח. ע"ש בבה"ל שלדעת הרד"ך המבוארת לע' (סי' ע' לע' (אות ו בהע').

צורת האות ם

צורת הכתיבה

(א) האות ם נכתבת ע"י גג ומושב שמחבורות ברגל ימין ורגל שמאל באופן שהאות סגורה מד' רוחותיה, והגג ארוך מעט מעבר לרגל השמאלית.

דיניה מתחלקים לב' חלקים. גג. רגליים.

הגג

(ב) **לכתחילה** יכתוב את חיבור הגג לרגל הימנית בזוית עגולה. וי"א שיותר טוב לכותבה בזוית מרובעת, כדי שהאות ם לא תהיה דומה לאות ס קלט.

צורת זוית הגג

(ג) **לכתחילה** יאריך מעט את גג האות מעבר לחיבור הרגל השמאלית קמ, ולא יאריכנה יותר מעובי קולמוס כעין ראש אות ו.

אורך הגג

הרגליים

(ד) חיבורי שתי הרגלים למושב יהיו בזויות מרובעות, כדי שלא תהא נראית כאות ס. זויות המושב

(ה) האות ם צריכה להיות סתומה מכל צדדיה. אות סתומה

האופנים הפסולים בצורת האות ם ואופני הכשרם

(ו) אם כתב את זויותיה התחתונות בזוית עגולה במקצת, באופן שיש ספק אם צורתה עליה או שהשתנתה לצורת אות ס, יראנה לילד קטן ואם קראה כאות ס, הסת"ם פסולים קמא. זויות המושב עגולות במקצת

שכוונת הפמ"ג שגם זה טוב, ולא שטוב יותר שתהיה מרובעת, מדלא כתב שפיר טפי כמש"כ הפמ"ג בצורת האות נ.

קמ. ע' לע' (צורת האות מ אות ז בהע').

קמא. לכאורה המ"ב מיירי אפי' אם רק זוית אחת של האות ם כתובה בזוית עגולה. וכ"נ קצת בס' לדוד אמת (סי' יג צורת האות ם אות ד) שהוא מקור

קלט. כתב המ"ב בשם הפמ"ג (א"א סוף סי' לב צורת האות ם) 'שטוב יותר שתהיה מרובעת מכל צד כי בקל יוכל לבא לידי טעות בס', עכ"ל. לשון הפמ"ג (שם) הוא: 'ומכל מקום אם כותבין מרובעת לגמרי שפיר דמי, כי בקל יוכל לטעות ולבוא לידי טעות', עכ"ל. ולכאורה כוונת הפמ"ג שהסופר יטעה ויכתבנה אות ס. ובס' משנת הסופר (שעה"צ אות רטו) העיר על המ"ב

גג אריך
מאוד

(ז) אם האריך את הגג מעבר לחיבור הרגל השמאלית יותר מעובי קולמוס^{קמב}, צריך לתקנה ע"י גירוד עד שתהיה בעובי קולמוס, ואין במחיקה זו פסול כתיבה ע"י חק תוכות, משום שצורת האות עליה גם קודם המחיקה^{קמב}. כמו"כ מהני לתקן כן אף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם, דאין בזה פסול כתיבה שלא כסדרן. ואם נמצא כן בס"ת בשבת, אין צריך להוציא ס"ת אחר^{קמב}. אולם אם אירע כן באות ב בשם אלקים, אסור לגרוד.

(ח) אם האריך מאוד את הגג מעבר לחיבור הרגל השמאלית עד שילד קטן לא קוראה כצורתה, הסת"ם פסולים, ובתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם צ"ע אם מהני להכשירה ע"י גירוד הגג המיותר^{קמב}.

עיקר תמונתה היא באופן שרגלה השמאלית כנגד אמצע הגג, וכמבואר במ"ב לע' (צורת האות ה). לכאורה מסקנת הבה"ל שבתו"מ שהמשיך בכתיבתם, לא מהני להכשירם ע"י גרידה. ואף שכתב צ"ע, כוונתו שודאי שהתו"מ פסולים, וצ"ע אם יעזור גרידה, ומיושבת תמיהת המשנת הסופר (בביאור הסופר סוד"ה דצריך) על הבה"ל מה הספק של הבה"ל הרי לרמב"ם הנ"ל לא מהני גרידה.

לכאורה הבה"ל מיידי שהאריך את גגה הרבה מאוד באופן שהרגל השמאלית כתובה פחות מחצי אורך הגג, שהרי המקרה שמדבר המ"ב מיידי שהאריך את גגה עד שהרגל השמאלית כתובה כנגד אמצע הגג (כמבואר בהע' הקודמת), ובבה"ל כתב 'אם המשיכה כל כך' משמע שהאריכה יותר. ובס' בית הסופר (עמ' רנד ד"ה המשיך כרוחב) מפרש שהבה"ל מיידי שהמשיך את הגג כרוחב גוף האות, ומש"כ 'הרבה' לאו דוקא. וכ"כ לפרש בס' כתיבה כהלכתה (עמ' רמט ד"ה אם המשיך הגג) שהמ"ב מיידי שהמשיך הגג כשיעור רוחב הגג עצמו ולא יותר.

ומשמע בבה"ל שיש להחמיר בזה רק באופן שילד קטן אומר שאין צורתה עליה, אולם אם הילד יקראנה כצורתה הסת"ם כשרים.

בס' משנת הסופר (ביאור הסופר ד"ה דצריך) לומד בדעת הבה"ל הנ"ל שלא צריך להראותו לילד, רק כוונתו שאם הראה לילד ואינו מכירו, צ"ע אם מהני לגרד את הגג המיותר. אולם בס' משמרת סת"ם (עמ' 93 הלכה 20) ובס' כתיבה כהלכתה (שם ד"ה יש מחלוקת) לומדים בבה"ל שצריך להראותו לילד בשביל להכשירו.

המ"ב כדכתב בשעה"צ (אות ב). וע' לק' (אות ט). קמב. כתב השעה"צ (אות ו) בשם הנודע ביהודה (קמא י"ד ס"פ) שאף שצורת אות ב נכתבת ע"י האות כ והאות ו, וכשהאריך את גגה יותר מקולמוס האות נראית כצורת האות כ והאות ד, מכל מקום הסת"ם כשרים, מפני שדבר שלא נמצא בגמ' אינו מעכב בצורת האות. ועוד, שזה לא עדיף מאות ד' שרגלה השמאלית כתובה כנגד אמצע הגג שהסת"ם כשרים ע"י תיקון. וע' לע' (ס' לו סע' א אות ג בהע').

לדברי השעה"צ (שם) יוצא שהמ"ב מיידי אף באופן שהאריך את הגג עד שהרגל השמאלית כנגד אמצע הגג, וכ"נ במקור ההלכה בס' שערי אפרים (שער ה אות כג) שצוין בשעה"צ (אות ז).

קמב. משמע במ"ב שלהכשיר את האות די לגרד את הגג המיותר, וא"צ לבטל את האות מצורתה, (ס' משנת הסופר בביאור הסופר ד"ה אם).

קמב. קצת קשה שאם המ"ב פוסק שאם אירע כן בשמות הקודש, א"צ לתקנו וישאר כך וכשר, א"כ מה החידוש שא"צ להוציא ס"ת אחר באמצע הקריאה בשבת, הרי שם אנו מקילים גם בספק פסול ממש, כמש"כ המ"ב לע' (צורת אותיות ו' וז'), (ס' משנת הסופר בביאור הסופר סוד"ה אם).

קמב. ביאר הבה"ל (ד"ה גירוד המותר) שהטעם שיש להסתפק ולהחמיר שהסת"ם פסולים הוא לפמש"כ הרמב"ם (פ"א מהלכות תפילין ה' יט) שאות שילד קטן אינו יכול לקוראה כצורתה הסת"ם פסולים. ואפילו את"ל שבכה"ג באות ד' הסת"ם כשרים, אין להביא ראיה לנידונינו מפני שבאות ד' לדעת כמה ראשונים

ס. _____ קונטרס משינת סופרים

דינים נוספים בצורת האות ם מלוקטים משו"ע ומ"ב

(ט) אות ם שכתב אפילו אחת מזויותיה התחתונות עגולה, ונראית באופן ברור כצורת **אות ס**, הסת"ם פסולים קמו. (ע"פ בה"ל לק' צורת האות נ סוד"ה הניח)

(י) האות ם נכתבת רק בסוף תיבה, ואם כתבה בתחילת התיבה או באמצעה הסת"ם **פסולים קמו**. (ע"פ מ"ב לע' צורת האות ך)

(יא) ע' לע' (צורת האות מ אותיות כא – כב).

צורת האות ז

צורת הכתיבה

(א) האות ז נכתבת ע"י ראש, ורגל היוצאת מאמצע הראש ומושב קצר.

דינה מתחלקים לג' חלקים. ראש. רגל. מושב.

הראש

(ב) יכתבנו בזויות מרובעות קמח.

(ג) יכתבנה באופן שהגג יבלוט מב' צדדיו כעין האות ז.

(ד) יכתוב עליו ג' תגין.

(ה) הראש יהיה עבה לכל היותר כעובי קולמוס, שאם יהיה הראש רחב מעט יותר מכך תיראה כאות ז קמט.

הרגל

(ו) לכתחילה יכתבנה בקו עבה קצת ולא בקו דק.

(ז) לכתחילה יכתבנה עקומה לצד ימין, כדי שלא תגרום לאות הסמוכה לה להיות רחוקה ותיראה כשתי תיבות י.

המושב

(ח) לכתחילה יכתוב את חיבור הרגל למושב בזוית עגולה.

(ט) יכתבנו ארוך באופן שיבלוט אחרי סיום הראש, כדי שלא תהיה דומה לאות ז או לאות ז קמא.

זויות
מרובעות

ראש כעין
ראש ז

תגי האות

רוחב
הראש

עובי הרגל

נוטה לצד
ימין

זוית עגולה

ארוך
המושב

ראשו, עכ"ל. לכאורה מש"כ 'וארוך קצת' אין כוונתו לומר שתהא הרגל יורדת מתחת לשורה (כמו לע' צורת האות ג אות י). אלא כוונתו שכאשר מעקם את הרגל לצד ימין ממילא מתארכת הרגל במעט, אולם א"צ לכותבה ארוכה מתחת לשורה. ולכאורה מקור דבריו הוא בברוך שאמר (בא"ב האחרון) שכתב 'שיהיה גופה משוך לצד ימין כדי לקרב אליה אות אחרת למעלה לראשה ג' כ' ולא די בקירוב למטה, עכ"ל. וכ"כ להדיא בס' כתיבה תמה (צורת האות ג), ע"ש, וע' לע' (צורת האות ג אות י בהע').

קמא. בס' שונה הלכות (דין פ) מביא מהשעה"צ לק'

קמח. לכאורה הלכה זו הוא לא רק לכתחילה כמבואר במ"ב לע' (סי' לו ס"ק טו), ע"ש.

קמט. מש"כ המ"ב שלא יכתוב את ראש האות ז יותר רחב מראש ה' ז' דלא תהוי דומה לז' אם יהיה רחב מעט יותר, עכ"ל. כוונתו לעובי קולמוס. וע' בשעה"צ (אות ב) שמציין שמקור הלכה זו היא בברוך שאמר בא"ב האחרון (עמוד רעד) שכתב 'ולא יאריך בראשה יותר מעובי הקולמוס פן תדמה לז' קטן' עכ"ל.

קנ. כתב המ"ב שלכתחילה יכתוב את הרגל 'קצת עב וארוך קצת ומוטה לצד ימין כדי להסמיק אות אצל

האופנים הפסולים בצורת האות ז ואופני הכשרם

(י) אם כתב את רגל האות מחוברת לקצה הימני של הראש כצורת אות ו, יש מכשירים בדיעבד, ויש אחרונים שמסתפקים אם הסת"ם כשרים ק"ב. ולכונ"ע מהני לתקנה, ולכן בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתבתם ויש בהם פסול שלא כסדרן, יתקן ע"י שיגרד קצת מהצד השמאלי של הראש, ואח"כ יוסיף דיו בצד ימין של הראש כדי שהראש יהיה בולט מב' צדדי הרגל כמו ראש האות ז^{קנב}, ואע"פ שצריך לכותבם כסדרם מהני, משום שאף קודם התיקון יש בה צורת האות.

אופן תיקון
אות ז
שחיבר
רגלה לקצה
הימני
שבראשה

(יא) אולם יזהר שלא יתקנה ע"י שיגרד את הבליטה השמאלית של הראש הרבה, כדי שלא תתבטל צורת אות ז, והתפילין והמזוזה יפסלו משום כתיבה שלא כסדרן. כמו"כ לא מהני להכשירה ע"י שיוסיף דיו מצידו הימני של הראש קודם הגירוד, מפני שע"כ יהיה הראש רחב מראש האות ז ותדמה האות לצורת האות ב, ולא יועיל אח"כ לגרד את הצד השמאלי, משום פסול כתיבה ע"י חק תוכות.

(יב) אם האריך את המושב הרבה באופן שהתיבה נראית חלוקה לב' תיבות, הסת"ם פסולים קנר.

האריך
הרבה את
מושב
האות ז

דינים נוספים בצורת האות ז מלוקמים משו"ע ומ"ב

(יג) אות ז הכתובה באמצע תיבה שהאריך את המושב התחתון שלה בלא הארכת האות מלמעלה, צ"ע אם מהני להחשיבה כמו תיבה אחת קנה. ומכל מקום אם נראית התיבה חלוקה לב' תיבות, הסת"ם פסולים. (ע"פ המ"ב לע' סי' לב ס"ק קיב)

מחיקת
אות
מיותרת
באמצע
תיבה
ומאריך את
מושב
האות
שלפניה

(יד) אות ו שהתחברה לאות ז ונראית כצורת האות ט, ע' לע' (צורת האות ו אות יד).

אופן תיקון
אותיות ו וז
שנדבקו
ונדמים
כאות ט

קנב. טעם המ"ב שיש לגרד קודם, מפני שאין לעשות לכתחילה ראש רחב יותר מהאות ז, (ס' משנת הסופר סי' ה שעה"צ אות רכא).

קנב. מקור הלכה זו היא בשעה"צ (אות ג). וע' בס' משנת הסופר (ביאור הסופר ד"ה יותר) מה שדן בדבריו. ובס' מאיר עוז (עמ' תקמד ד"ה המשיך המושב עד) כתב שצ"ל בשעה"צ 'עד שנראה כשתי תיבות'. קנה. ע' לע' (סי' לב סע' כג אות ו בהע').

(צורת האות ז אות ד) שאם לא כתב את המושב ארוך אפשר שהוא לעיכובא. וכ"כ בס' משנת מרדכי (עמ' רצו אות יד ובהע' יד).

קנב. לא ברור כיצד דעת המ"ב להלכה, (ס' בית הסופר עמ' רנט ד"ה במשנת). ובס' הלכה ברורה (שעה"צ סוף ס"ק קעט) הבין במ"ב שדעתו כפוסלים. ונ"ל שדעתו נוטה יותר להכשיר, וכן נראה בס' שונה הלכות (דין פב). וע' לק' (צורת האות ז אות ז בהע').

צורת האות ׀

צורת הכתיבה

(א) אות ׀ נכתבת ע"י ראש קצר ורגל ארוכה.

דיניה מתחלקים לב' חלקים. ראש. רגל.

ראש

(ב) יכתבנה כעובי קולמוס ולא יותר.

רוחב
הראש

(ג) יכתבנה כעין האות ׀, דהיינו שיהיו בזויות מרובעות, ובאופן שהראש יבלוט מב' צדדי הרגל קנו.

ראש כעין
ראש ׀

תני האות

(ד) יכתוב עליו ג' תגין.

רגל

(ה) יכתוב את הרגל ארוכה לא פחות מאורך של עובי ג' קולמוסים קנו.

אורך הרגל

האופנים הפסולים בצורת האות ׀

(ו) אם כתב את רגל האות ׀ קצרה פחות מג' קולמוסים, באופן שיש ספק אם צורתה עליה או שהשתנתה לצורת האות ׀, צריך להראותו לילד קטן, ואם קראה לאות ׀, הסת"ם פסולים.

רגל האות
קצרה ׀

(ז) אם כתב את חיבור הרגל לראש בקצה הימני של הראש, והאות נראית כצורת אות ׀ ארוכה, הסת"ם פסולים קנח.

רגל האות
שחיברה
לראשה
בקצה
הימני

בזה. ואיני רואה משמעות בבה"ל, וגם לשון המ"ב 'אך שאר האחרונים וכו' הסכימו בזה לפסול, משמע שדעתו לפסול.

צריך ביאור למה כאן לא כתב המ"ב שמהני תיקון כמש"כ הבה"ל לע' (צורת האות נ ד"ה הניח) אם אירע כה"ג באות ׀. ובס' משנת הסופר (סי' ה שעה"צ אות רל) כתב שהבה"ל הנ"ל לא כתב בזה דבר מוחלט, נראה שהבין שגם באות ׀ יש להסתפק אם מהני תיקון. ובס' הלכה ברורה (שעה"צ ס"ק קפ) כתב שמשמע קצת שס"ל לבה"ל שגם באות ׀ מהני תיקון. וע' לע' (צורת האות נ אות י בהע'). ובס' משנת מרדכי (עמ' שה הע' ה) ביאר שכוונת הבה"ל שאין מקור מהגמ' לפסול, אבל אין כוונתו שמהני תיקון אם אירע כן באות ׀.

קנו. כתב המ"ב 'תואר צורתה כמו ׀, ולכאורה ביאורו רק לעניין צורת הראש ומיקום הרגל, אבל לא לעניין צורת הרגל. וע' במ"ב לק' (צורת האות ק) שכתב 'ורגל השמאלית תלויה בה והיא כצורת ׀ פשוטה אך שקצרה מעט, וע"כ תהיה ראשה עב ומתמעט והולך כמו ב ׀, עכ"ל. וא"כ נראה שיש לכתוב את רגל האות ׀ באופן שעובי הרגל יהיה מתמעט והולך, ולא כרגל האות ׀.

קנו. ע' לע' (אות ג בהע').

ע' לע' (צורת האות ׀ אות טז ובהע').

קנח. בס' שונוה הלכות (דין פג) נראה שהכרעת המ"ב לפסול. אולם בס' בית הסופר (עמ' רס ד"ה וראה) כתב שהמ"ב והבה"ל (סוד"ה מניח) מסתפקים

דינים נוספים בצורת האות ך מלוקטים משו"ע ומ"ב

(ח) אות ך שיש ספק אם בטלה צורתה ממנה, כגון שכתב מתחילה את הרגל קצרה, או שלאחר שכתבה כהלכתה נמחקה תחתית הרגל, או ניקב שם הקלף, ויש ספק אם היא נראית כאות ך או כאות ך, מועיל להראותה לילד, ואם קראה כהוגן הסת"ם כשרים וא"צ לתקנם, מפני שקריאת הילד אינה אלא גילוי מלתא שנשארה האות בצורתה הראויה. (ע"פ השו"ע והרמ"א לע' סי' לב סע' טז, ומ"ב שם ס"ק מז וס"ק מה וס"ק נב, ובה"ל שם ד"ה נפסק וד"ה יודע)

רגל אות ך קצרה מעט

(ט) אות ך שללא ספק לא בטלה ממנה צורת האות, כגון שכתבה עם רגל ארוכה מאוד שאף לאחר שנמחקה או ניקבה תחתית רגלה יש בה באופן ברור שיעור של אות ך בינונית, הסת"ם כשרים, ואין צריך להראותה לילד. (ע"פ בה"ל לע' סי' לב סע' טז ד"ה אם)

רגל אות ך קצרה ויש בה שיעור אות ך קטנה

(י) האות ך נכתבת רק בסוף תיבה, ואם כתבה בתחילת התיבה או באמצעה הסת"ם פסולים קנט. (ע"פ מ"ב לע' צורת האות ך)

אות ך באמצע תיבה

(יא) כשכותב את האות ך יזהר שלא תיכנס סוף הרגל לתוך חלל האות ט, ע וכדומה בשורה שמתחתיה. מפני שעי"ז עלולה האות להשתנות מצורתה. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק קכט)

זהירות בקצה הרגל שלא תיכנס לאות אחרת

צורת האות ס

צורת הכתיבה

(א) אות ס נכתבת ע"י גג ומושב המחברים ברגל מימין ורגל משמאל באופן שהאות סגורה מד' רוחותיה.

דיניה מתחלקים לב' חלקים. גג. רגליים ומושב.

גג

(ב) לכתחילה יכתבנו בקו ישר ולא עגול או אלכסון כלפי מעלה או מטה.

גג ישר

(ג) לכתחילה יאריך מעט את גג האות מעבר לחיבור הרגל השמאלית, ולא יאריכנה יותר מעובי קולמוס, וכעין ראש אות ו'.

גג ארוך מעט

הרגליים והמושב

(ד) הרגליים והמושב צריכים להיות עגולים כקשת, ולכן חיבור הרגל הימנית לגג וחיבור ב' הרגלים למושב יהיו בזווית עגולה והמושב יהיה קצר יותר מהגג.

שלש זוויות עגולות

(ה) האות ס צריכה להיות סתומה מכל צדדיה.

אות סתומה

דין נוסף בצורת האות ס מלוקט משו"ע ומ"ב

(ו) אות ס שכתבה כצורתה הראויה, ונפלה טיפת דיו לתוך חלל האות וצורת האות השתנתה, אף אם ילד קטן יקרא את האות כצורתה, לא מהני להכשירה ע"י שיגרד את טיפת הדיו, מפני שכעת ניכר שאין עליה צורת אות כלל והוי חק תוכות. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק סח ולע' דיני חק תוכות)

אות ס שנפל לתוכה טיפת דיו והשתנתה צורתה

צורת האות ע

צורת הכתיבה

(א) האות ע נכתבת ע"י ראש ורגל ימנית שמתארכת למטה באלכסון כעין מושב, ואליה מחוברת אות א^{קס}.

דיניה מתחלקים לב' חלקים. ראש ורגל ימין. ראש ורגל שמאל.

ראש ורגל ימין

(ב) בקצה העליון של הרגל הימנית יכתוב ראש כעין האות י. ראש ימני

(ג) **לכתחילה** יכתוב את פני הראש הימני עקום קצת כלפי מעלה. נטיית הראש הימני

(ד) יכתוב את חלקו התחתון של הרגל הימנית (החלק הנראה כעין מושב) באלכסון. רגל נוטה באלכסון

(ה) חלקו התחתון של הרגל הימנית יהיה קצר, בכדי שלא תגרום לאות הסמוכה לה להיות רחוקה, ותיראה כשתי תיבות קסא. רגל ימין קצרה

ראש ורגל שמאל

(ו) **לכתחילה** יכתוב את הראש השמאלי כראש האות א, באופן שהגג יבלוט מב' צדדיו. ראש שמאל כעין אות א

(ז) יכתוב את הראש בזווית מרובעות קסב. זווית מרובעות

(ח) יכתוב על הראש ג' תגין. תגי האות

(ט) **לכתחילה** יכתוב את הרגל השמאלית ישרה. רגל שמאל ישרה

(י) חיבור הרגל השמאלית לרגל הימנית יהיה **לכתחילה** למטה מחצי כל אורך הרגל הימנית. מקום חיבור שתי הרגליים

(יא) יזהר מאוד שלא יתחברו ב' הראשים זה בזה. ריחוק הראשים זה מזה

קס. אורך האות א^י היא ג' קולמוסים, ועוד קולמוס
לאורך הרגל הימנית, א"כ אורך האות ע^י היא ד'
קולמוסים, (ס' בית הסופר עמ' רסח ד"ה מכאן).
בס' משנת מרדכי (עמ' שיב הע' ב) מפרש שכוונת המ"ב
שגוף הע' הולך בשיפוע מימין לשמאל, והוא קו אחד
שהולך בשיפוע ולא שני קוים.
קסא. משמע שבסוף תיבה או בסוף שורה, מותר
להאריך את הרגל הימנית, כי אין חשש זה, (ס' בית
הסופר עמ' רסח ד"ה מלשון).
קסב. לכאורה דין כתיבה בזווית מרובעות הוא לא

האופנים הפסולים בצורת האות ע' ואופני הכשרם

יב) אם כתב את הרגל הימנית באופן שהיא עומדת בצורה ישרה לגמרי, צ"ע אם הסת"ם כשרים אף בדיעבד.

רגל ימין
ישרה

יג) אם הראש השמאלי כעין צורת האות ו, הסת"ם כשרים בדיעבד.

ראש שמאל
כעין אות ו

יד) אם כתב את אחד מראשי האות ע' כקו ישר בלא ראש כלל, הסת"ם פסולים. ובס"ת או בתפילין ומזוזה שלא המשיך בכתיבתם יכול להכשירם ע"י שיוסיף דיו בראשיהם עד שיהיו כצורתם הראויה קסי.

רגל ללא
ראש

טו) אם נגעו ב' הראשים זה בזה אפילו כחוט השערה, הסת"ם פסולים. ובס"ת או בתפילין ומזוזה שלא המשיך בכתיבתם יגרד ויבטל את האות מצורתה ויחזור ויכתבנה כצורתה, אולם בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם, מהני להכשירם ע"י שיגרד את המקום שהתחבר בלבד. (ע"פ מ"ב לק' צורת האות ש)

נגעו
הראשים
זה בזה

דינים נוספים בצורת האות ע' מלוקטים משו"ע ומ"ב

טז) אם נפסק אחד מהראשים של האות ע' מגוף האות, בין הפסק שניכר ובין שאינו ניכר, הסת"ם פסולים, שהרי מחמת ההפסק אין צורת האות עליה.

נפסק
הראש

אולם אף כשהריוח ניכר כיון שעיקר צורתה עליה וילד קטן קוראה כצורתה, יכול לתקנם ולא יהיה בו פסול שלא כסדרן. ואם הריוח אינו ניכר א"צ להראותו לילד, אלא יתקנם והסת"ם כשרים. (ע"פ השו"ע לע' סי' לו סע' ב, ומ"ב שם סק"ו וסק"ח, ושו"ע סי' לב סע' כה, ומ"ב שם ס"ק קכב)

יז) אם הרגלים אינם דבוקות זו לזו, אף שאין צורת האות כראוי, מכל מקום כיון שעיקר צורתה עליה נחשבת כתיבה זו לכתיבה לענין פסול שלא כסדרן, בין לקולא ובין לחומרא, דהיינו אם המשיך בכתיבה ורוצה לחזור ולתקנה, נחשבת לכתיבה כבר אף שצריך לתקנה והוי כסדרן. וכן אם דילג על אותיות שלפניה ואחרי שכתבה כך רוצה לחזור ולהשלים את האותיות שלפניה, נחשבת כבר ככתובה, ויש בכתיבת האות האות שלפניה חסרון שלא כסדרן. (ע"פ המ"ב לע' קיצור דיני שלא כסדרן)

נפסקה
הרגל

יח) כשכותב אות ע' בסוף תיבה ובתיבה שלאחריה יש אות ב' כגון תש"ב **בְּקוֹל** (דברים ל י) יזהר שלא יאריך את מושב האות ע' עד סמוך למושב האות ב', ואם האריך יש להסתפק אם נחשב ב' תיבות, מפני שאף שיש מרחק ניכר בין ראשי התיבות, מ"מ בתחתית התיבות הם סמוכים. (ס' בית הסופר עמ' ער ע"פ המ"ב לע' סי' לב ס"ק קיב)

זהירות
בהארכת
מושב
האות ע'

רק לכתחילה כמבואר במ"ב לע' (סי' לו ס"ק טו), ע"ש. (צורת האות ש) שאף אם ילד קטן קוראה כצורתה, כסג. כתב המ"ב לע' (סי' לב סוף ס"ק קיד) ולק' הסת"ם פסולים.

צורת האות פ

צורת הכתיבה

(א) האות פ נכתבת ע"י כתיבת כעין האות כ שבצידה השמאלי של גגה מחוברת אות ו הפוכה הפונה כלפי חלל האות. צורת החלל הפנימי היא כעין צורת אות ב.

דיניה מתחלקים לג' חלקים. גג רגל ומושב. אות ו התלויה בה מבפנים. צורת חללה.

גג רגל ומושב

(ב) **לכתחילה** יכתוב את הרגל באופן שהיא מתעגלת קצת מבחוץ ולא ישרה. רגלה עגולה מבחוץ

(ג) **לכתחילה** יכתוב את חיבור הגג לרגל בצידו הפנימי והחיצוני בזוית מרובעת ולא בזוית עגולה קסד. זויות מרובעות

(ד) **לכתחילה** יכתוב את חיבור הרגל למושב בזוית עגולה מבחוץ. זוית תחתונה עגולה מבחוץ

אות ו התלויה בתוכה

(ה) **לכתחילה** יכתוב בקצה גגה בצידו השמאלי קוץ כלפי מעלה. קוץ בראש

(ו) מהקוץ יוריד רגל לתוך חלל האות בקו ישר, ומחובר לו ראש הפונה כלפי חלל האות בזוית עגולה בצידה השמאלי, באופן שהיא נראית יחד עם הקוץ כעין אות ו הפוכה. ו הפוכה בתוך חללה

(ז) יזהר שלא יכתוב את ראש הו הפנימי לכיון הצד החיצוני של האות קסה. ו פנימית הפוכה לכיון חוץ

(ח) יזהר שלא יגע ראש הו הפנימי באחד מקוי האות. הו ההפוכה לא תיגע בגוף האות

חלל האות

(ט) **לכתחילה** יכתוב את האות פ באופן שצורת החלל הפנימי יהיה כעין האות ב. צורת חללה

קסד. מש"כ המ"ב ג'ם מבחוץ יהיה כזוית קטן', ד"ה נראה) מפרש שלא יעשה לה קוץ בזוית המושב כוונתו שמכיון שהרגל מתעגלת מבחוץ הזוית אינה תשעים מעלות אלא יותר. ובס' בית הסופר (עמ' רעב קסה. ע' לק' (אות טו בהע').

(י) אם אינו יודע לכתוב את חלל האות פ באופן שתיראה בה צורת האות ב עם עקב בצד ימין, יכתוב אותה באופן שתיראה כאות ב בלי עקב קסו.

כתיבת חלל
האות פ
כאות
בלי עקב

(יא) לכתחילה יכתוב את הזויות הימניות של החלל הפנימי מרובעות.

זויות החלל
הפנימי

(יב) החלל הפנימי יהיה בעובי של קולמוס וחצי, כדי שראש הו הפנימי שעוביו כעובי קולמוס לא יגע באחד מקוי האות קסו.

עובי החלל
הפנימי

האופנים הפסולים בצורת האות פ ואופני הכשרם

(יג) לא יכתוב את האות פ באופן שבסוף רגלה עושה כעין עקב בולט כלפי חוץ כדי להיטיב את האות ב הפנימית, מפני שהיא אות שבורה קסח.

רגל שבורה

(יד) אם הו הפנימית התלויה בה נוגעת באחד מקוי האות הפנימים, הסת"ם פסולים קסט.

אות ו
הפנימית
הנוגעת
בגוף האות

(טו) אם כתב את ראש הו הפנימי לכיון הצד החיצוני של האות, צ"ע אם הסת"ם כשרים אפילו בדיעבד קע.

אות ו
הפנימית
הפוכה
כלפי חוץ

(טז) אם הרחיק את הו הפנימית מקצה הגג כלפי פנים כך שאינה מחוברת לקצה הגג ממש, צריך לתקנה ע"י שיגרד את כל הו ויחזור ויכתבנה כראוי בקצה הגג. אולם בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם ואינו יכול לגרד את הו משום פסול כתיבה שלא כסדרן, יש לו לתקנה ע"י שיקצר את הגג והמושב עד שתהיה הו בקצה. ואם אינו יכול לעשות כן מפני שתיראה התיבה כב' תיבות, יכול להשאירה כך בלא תיקון קעא. (ע"פ המ"ב לע' צורת האות ה)

אות ו
הפנימית
שאינה
בקצה הגג

קסו. ע' לע' (צורת האות ו אות ו בהע').

קסז. כתב הב"י בשם ברוך שאמר (בא"ב הב') 'ותהיה רחבה קולמוס וחצי כדי לתלות בה הנקודה מבפנים שלא תגע', עכ"ל, וכן העתיק המ"ב. מש"כ 'רחבה' יש שפי' שהכוונה לרוחב גג האות פ, ולא על גובה החלל הפנימי שיש בין הגג למושב, (ס' כתיבה תמה צורת האות פ, וס' מלאכת שמים צורת האות פ). אולם י"מ שהכוונה לחלל הגובה שבין הגג למושב, (קסת הסופר סי' ה צורת האות פ בלשכת הסופר אות כד). וכ"נ יותר בלשון המ"ב, והכוונה שלא די בחלל של קולמוס כמו באות ב, אלא צריך חלל של קולמוס וחצי. וכ"כ בס' מאיר עוז (עמ' תקנ ד"ה תהיה) ובמ"ב (הו' עוז והדר בבאורים) בדעת המ"ב.

קסח. משמע במ"ב שאם כתב אחד מקוי איזה אות שבורה ולא ישרה, הסת"ם פסולים.

קסט. בס' משנת מרדכי (עמ' שכ הע' ד) כתב שהמ"ב

לא כתב כאן שדינו כנגיעת ב' ראשים זב"ז, שיועיל תיקון, מפני שכאן לא מהני להכשירה, כי יש כאן יותר שינוי צורת האות.

קע. המ"ב לא ביאר את טעם הספק, וע' במקור ההלכה בפמ"ג (צורת האות ת) שהב"י (בא"ב הג' צורת האות ה) כתב בשם הר"י אסכנדרני שיהר שלא יכתוב את הו הפנימית של האות ה הפוכה כלפי חוץ, שלא תדמה לאות ד. ודייק הפמ"ג שמשמע שאם עשה כן באות פ אין קפידא, ונשאר בצ"ע. ומציין ללבוש (סע' ב) שכ"כ רק באות ה. וע' לק' (צורת האות ה אות ז) שכתב המ"ב שיהיה ככה"ג באות ה כדי שלא תדמה לאות ד, וכאן לא כתב טעם זה. וע"ש בהע' שאולי הטעם באות פ, מפני שיש לה מושב ואף אם רגלה פונה כלפי חוץ האות לא משתנה לצורת האות ד, ע"ש.

קעא. המ"ב מציין בשם הפמ"ג (א"א סו"ס לב צורת האות פ) שהלכה זו נלמד מלע' (צורת האות ה) שאם כתב את

אות 1
פנימית
שכתבה
בזויות
מורבעות
ורחוקה
מקצה הגג

(יז) לא יכתוב את ה' הפנימית כשהיא גם רחוקה מקצה הגג כלפי פנים כך שאינה מחוברת לקצה הגג ממש, וגם באופן שהיא בזויות מרובעות, מפני שבכך מקלקל את ה' לגמריקעב.

אות 1
הפנימית
שאיננה
מחוברת
לגגה

(יח) אם ה' הפנימית אינה מחוברת לגג האות, הסת"ם פסולים, ואם ילד קטן קוראה כצורתה, מהני להכשירה ע"י שיחברה לגג, ואף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם מהני להכשירה ע"י תיקון זה קעג.

מדבר שהיו עושים גם את ה' בפנים מעט וגם בזויות עגולה, ובכה"ג הסת"ם פסולים, ובמקרה השני המ"ב מיירי רק שהרחיק את ה' בלבד, ובזה הסתפק אולי הסת"ם כשרים. ובס' משנת הסופר (שם) כתב בדעת המ"ב שאף אם הרחיק את ה' לאמצע הגג, וא"א לתקנו, הסת"ם כשרים, כמו שאם אירע כן ברגל השמאלית של האות ד.

קעג. לכאורה בכה"ג שה' הפנימית אינה מחוברת לגג, לא נראית האות כ' כצורת ב' אותיות אחרות, וא"כ לדעת השו"ע והמ"ב לע' (סי' לב ס"ק קכב ובבה"ל

שם סע' כה ד"ה אות וד"ה מכירים) שאם אחד מקרי האות נפרד ממנה ולא ניכר הריוח מיד כשמסתכל בה, והריוח לא עושה את האות כצורת ב' אותיות והאות נראית כצורתה, אף שהסת"ם פסולים, מכל מקום א"צ כלל להראותה לילד קטן אם קוראה כצורתה, אלא יכול לתקנה בלא להראות לו. א"כ ה"ה באות כ' שה' הפנימית שלה אינה מחוברת לגגה לא צריך להראותה לילד. וצ"ל שמש"כ המ"ב כאן שצריך להראותה לילד מיירי באופן שהריוח ניכר להדיא מיד שמסתכל באות. וכ"כ בס' בית הסופר (עמ' רעד ד"ה במשנ"ס ואם). וע"ש בבה"ל (ד"ה מכירים) שכתב שאם הריוח ניכר מאוד למי שעומד במרחק אמה (לדעת הגר"ח נאה 48 ס"מ, ולדעת החזו"א כ 58 ס"מ) וי"א במרחק ד' אמות (לדעת הגר"ח נאה מטר ו 92 ס"מ, ולדעת החזו"א כ 2 מטר ו 30 ס"מ), אף שילד קטן קורא אותה כצורתה הראויה התפילין והמזוזה פסולים, ואין שום אפשרות לתקנה אם המשיך בכתיבת התפילין או המזוזה, משום פסול שלא כסדרן.

לכאורה צריך ביאור למה המ"ב כאן כתב רק את האופן שצריך להראותו לילד ולא כתב את

הרגל השמאלית באמצע הגג. ולכאורה צריך ביאור איך הפמ"ג והמ"ב לומדים משם לאותיות אחרות, הרי שם הסיבה שמהני תיקון מפני שיש ראשונים שסוברים שלכתחילה יש לכתוב את האות ד' באופן שרגלה כנגד אמצע הגג כמבואר במ"ב שם, משא"כ באותיות אחרים. וכמ"ש הבה"ל לע' (צורת האות ס ד"ה יגור המותר) שאין ללמוד מהאות ד' לאותיות אחרות מטעם הנ"ל. וע' מש"כ בזה בקובץ פעמי יעקב (כד - כה תשנ"ג עמ' קא).

ע' לק' (אות יז בהע').

קעב. מלשון המ"ב בהג"ה בשם ס' כתיבה תמה (צורת האות פ) 'מקלקלים את ה' לגמרי', לכאורה משמע שהסת"ם פסולים. אולם במקור ההלכה בס' כתיבה תמה (שם ובצורת האות פ) כתב שאינה פסולה, ואף בתפילין ומזוזה יתקנם ע"י הוספת דיו בזוית ה' ובחיבורה לגג, עד שתהיה כתובה בקצה ובזוית עגולה כצורתה הראויה.

מש"כ המ"ב בשם ס' כתיבה תמה (שם) 'גם במה שנהגו לכתוב משוכה מסוף גגה מעט והנקודה עושים בזוית ולא עגולה הם מקלקלים ה' לגמרי', משמע שהסת"ם פסולים, וצ"ב שאח"כ כתב 'ואם לא תלה הנקודה בהעוקץ שעל פני ה' והרחיקה מקצה הגג לבפנים יש להסתפק בו וכו', משמע שהסת"ם לא פסולים. ובס' משנת הסופר (סי' ה ביאור הסופר ד"ה ועוקץ) מחלק בין אם כתב את ה' מעט בפנים, שהסת"ם כשרים, לבין אם כתבה הרבה בפנים, שיש להסתפק בו. ולכאורה אף שמשמע בלשון המ"ב 'מקלקלים את ה' לגמרי', שהסת"ם פסולים, מ"מ בס' כתיבה תמה משמע שאינה פסולה וכו"ל. ויותר נראה מש"כ בס' בית הסופר (עמ' ערב אות א) שהמ"ב במקרה הראשון

דברי יעקב עא

יט) אם לא עשה לאות כעין ו הפוכה אלא קו ישר בלבד בלא ראש כלל, הסת"ם פסולים. ובס"ת או בתפילין ומזוזה שלא המשיך בכתיבתם יכול להכשירם ע"י שיוסיף דיו בראש הקו עד שתהיה האות כצורתה הראויה קע"ד. (ע"פ מ"ב לע' צורת האות א)

כ) אות שנכתבה שלא כצורתה הראויה, או שלאחר הכתיבה נמחק הדיו או ניקב הקלף והשתנתה צורת האות הראוי, כגון האות פ שה' הפנימית אינה מחוברת לגג האות, לא מהני להראותם לילד קטן, דאף אם יקראם כצורתם הראויה הסת"ם פסולים, מפני שהם כתובים באופן שאין צורתם עליהם. (ע"פ הרמ"א לע' סי' לב סע' טז, ובמ"ב שם ס"ק מה, ס"ק נב)

שאר האופנים. (צורת האות ש) שאף אם ילד קטן קוראה כצורתה, קע"ד. כתב המ"ב לע' (סי' לב סוף ס"ק קיד) ולק' הסת"ם פסולים.

צורת האות ק

צורת הכתיבה

(א) האות ק נכתבת ע"י גג שבצידו הימני יוצאת רגל ארוכה, ובצידו השמאלי מחוברת אות ו הפוכה הפונה כלפי חלל האות.

דיניה מתחלקים לב' חלקים. גג ורגל ארוכה. אות ו הפוכה התלויה בה מבפנים.

הגג והרגל

(ב) **לכתחילה** יכתוב את חיבור הגג לרגל בצידו החיצוני והפנימי בזוית מרובעת ולא בזוית עגולה קעה.

רגלה עגולה מבחוץ

(ג) **לכתחילה** יכתוב את הרגל ארוכה כדי שיהיה בה שיעור שיוכל לכופף אותה ולכתוב עמה את מושב האות ק קע.

אורך הרגל

אות ו התלויה בתוכה

(ד) **לכתחילה** יכתוב בקצה גגה בצידו השמאלי קוץ כלפי מעלה.

קוץ בראש האות

(ה) מהקוץ יוריד רגל לתוך חלל האות בקו ישר, ומחובר לו ראש הפונה כלפי חלל האות בזוית עגולה בצידו השמאלי, באופן שהיא נראית יחד עם הקוץ כעין אות ו הפוכה.

ו הפוכה בתוך חלל האות

(ו) יזהר שלא יגע ראש הו הפנימית באחד מקוי האות.

חו הפוכה לא תיגע בגוף האות

מחמשה קולמוסין וחצי עם גגה, עכ"ל. דהיינו קולמוס לעובי הגג, קולמוס וחצי כנגד חללה, וג' קולמסים למושבה. וכ"כ בס' בית הסופר (עמ' רעה אות א) ובס' מאיר עוז (עמ' תקנב ד"ה צריכה) בדעת המ"ב. וע' ב"י (צורת האות ז הא') שאורך רגל האות ז' לאחר חיבור הרגל הימנית יהיה ב' קולמסים וחצי. וא"כ אורך כל הרגל ה' קולמסים בלי הגג.

בס' בית הסופר (שם אות ב) העיר שהמ"ב כאן לא כתב שצריך לכתוב את הרגל באופן שהיא מתעגלת קצת מבחוץ ולא ישרה, כמ"ש המ"ב לע' (צורת האות פ אות ב), משמע שבאות ק יכתוב את הרגל ישרה. אולם יש פוסקים שסוברים שגם באות ק יכתבה בעיגול קצת, ונשאר בצ"ע למה המ"ב לא הביאם. ובס' מאיר עוז (שם ד"ה ולא) ובס' הלכה ברורה (בירור הלכה ס"ק פח) כתבו בדעת המ"ב שס"ל לכתוב את הרגל ישרה ולא עגולה. וע' לע' (אות ב בהע').

קעה. המ"ב לא כתב שיש לכתוב את הזוית החיצונית של האות ק בזוית מרובעת, ובאופן שהרגל מתעגלת קצת כלפי חוץ כמ"ש המ"ב לע' (צורת האות פ, ע"ש באות ב ובאות ג ובהע'). ולכאורה נראה שלדעתו אין צריך לעשות כן באות ק. וצריך ביאור שמקור דברי המ"ב כ' השעה"צ (אות א) שהוא בב"י, ובב"י כתב בשם ברוך שאמר (א"ב הא' והב') שאף באות ק יעשה את חיבור הגג והרגל בזוית מרובעת ובאופן שהרגל מתעגלת קצת, וצ"ע. ומכל מקום אולי יש להעמיס במש"כ המ"ב 'כמו שהכופפה היא למעלה' שכוונתו לעשותה בזוית מרובעת ובאופן שהרגל מתעגלת קצת כמו באות פ, וצ"ע. וע' לק' (אות ג בהע').

קעו. כתב המ"ב לע' (צורת האות ק אות ו, ע"ש בהע') ששיעור כדי לכופפה ולעשותה מושב הוא כפליים מגגה, וא"כ אורך הרגל הוא חמש וחצי קולמסים עם הגג. וכ"כ הדרכי משה (אות ה) 'ולא יקצר אותה פחות

ז) יזהר שלא יכתוב את ראש ה' הפנימי לכיון הצד החיצוני של האות, כדי שלא תהיה דומה לאות **קעז**.

1 פנימית
הפוכה
לכיון חוץ

האופנים הפסולים בצורת האות **ף** ואופני הכשרם

ח) אם הרחיק את ה' הפנימית מקצה הגג כלפי פנים כך שאינה מחוברת לקצה הגג ממש, צריך לתקנה ע"י שיגרד את כל ה' ויחזור ויכתבנה כראוי בקצה הגג. אולם בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם ואינו יכול לגרד את ה' משום פסול כתיבה שלא כסדרן, יש לו לתקנה ע"י שיקצר את הגג עד שתהיה ה' בקצה. ואם אינו יכול לעשות כן מפני שתיראה התיבה כב' תיבות, יכול להשאירה כך בלא תיקון **קעח**. (ע"פ המ"ב לע' צורת האות ה')

אות 1
הפנימית
שאינה
בקצה הגג
ממש

ט) לא יכתוב את ה' הפנימית כשהיא גם רחוקה מקצה הגג כלפי פנים כך שאינה מחוברת לקצה הגג ממש, וגם באופן שהיא בזויות מרובעות, מפני שבכך מקלקל את ה' לגמרי **קעט**.

אות 1
הפנימית
בזויות
מרובעות
וגם רחוקה
מקצה הגג

י) אם ה' הפנימית אינה מחוברת לגג האות, הסת"ם פסולים, ואם ילד קטן קוראה כצורתה, מהני להכשירה ע"י שיחברה לגג, ואף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם מהני להכשירה ע"י תיקון זה **קפ**.

אות 1
הפנימית
שאינה
מחוברת
לגג

יא) אם הרגל קצרה, אם נשאר מכנגד ראש האות ו הפנימית ולמטה עד סיום הרגל שיעור אורך של אות י, הסת"ם כשרים, ומכל מקום לכתחילה יש לתקן ולהאריך את

אורך רגלה

ובכך יש להסתפק. ולכאורה צ"ב שגם באות **ף** יש לה רגל ארוכה יותר מרגל האות **ת**, ואולי ס"ל לריא"ס שכיון שהאות השתנתה במקצתה לצורת האות **ת** הסת"ם פסולים, וכ"כ בס' מקדש מעט (צורת אות **ף** סק"ב), ומכל מקום מדלא כתב המ"ב בעניין זה כלום משמע לא כן. אולם בס' משנת הסופר (ביאור הסופר צורת האות פ סוד"ה תהיה) כתב בדעת המ"ב שאם אירע כן באות **ף**, יש להקל בדיעבד ע"י שאילת ילד, ואם אירע כן באות **פ**, אפילו ילד לא יועיל. וע' בס' הלכה ברורה (בירור הלכה ס"ק פז) מה שביאר בספק הפמ"ג.

קעח. ע' לע' (צורת האות פ אות טז בהע').

קעט. ע' לע' (צורת האות פ אות יז בהע').

קפ. ע' לע' (צורת האות פ אות יח בהע').

קעז. בשעה"צ (אות ג) מציין שמקור ההלכה הוא בב"י (בא"ב הג') בשם הר"י אסכנדרני. ושם הזהיר שלא יכתוב כן באות **ף**. וע' במ"ב לע' (צורת האות פ אות טו, ע"ש בהע') בשם פמ"ג (צורת האות ת) שהזהיר שלא יעשה כן אף באות **פ**, ונשאר בצ"ע לדינא אם הסת"ם כשרים בדיעבד. ולכאורה מדברי הפמ"ג (שם) משמע שכל מה שכתב להסתפק הוא דוקא אם כתב כן באות **פ**, אולם אם כתב כן באות **ף**, הסת"ם פסולים. וכן מוכח מדלא כתב המ"ב כאן לעיין באות **פ** כמש"כ כן בדינים אחרים, ומדלא כתב שצ"ע לדינא כמש"כ באות **פ**, משמע שבכה"ג באות **ף** הסת"ם פסולים. ולכאורה טעם החילוק, שבאות **ף** כשה' פונה לצד חוץ נראית היא כאות **ת** ופסולה, משא"כ באות **פ** שיש לה מושב אין היא משתנת לצורת אות **ת**, והנידון הוא אם יש צורת אות עליה,

עד _____ קונטרס משנת סופרים

רגלה עד שיעורה הראוי, ואף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם יעשה כן ואין בזה פסול כתיבה שלא כסדרן, מפני שאף קודם התיקון צורת האות עליה קפא.

דינים נוספים בצורת האות ך מלוקמים משו"ע ומ"ב

יב) יזהר שהו הפנימי יגע בגג האות רק ברגל, ואם כתבה כקו ישר בלא ראש כלל, הסת"ם פסולים. ובס"ת או בתפילין ומזוזה שלא המשיך בכתיבתם יכול להכשירם ע"י שיוסיף דיו בראש הקו עד שתהיה האות כצורתה הראויה קפ"ב. (ע"פ השו"ע והרמ"א לע' סי' לב סע' יח, ומ"ב שם ס"ק צא)

1 פנימית
ללא ראש

יג) האות ך נכתבת רק בסוף תיבה, ואם כתבה בתחילת התיבה או באמצעה הסת"ם פסולים. (ע"פ המ"ב לע' צורת האות ך)

אות ך
באמצע
התיבה

יד) כשכותב את האות ך יזהר שלא תיכנס סוף הרגל לתוך חלל האות ט"ו או ע' וכדומה בשורה שמתחתיה. מפני שע"ז עלולה האות להשתנות מצורתה. (ע"פ מ"ב לע' סי' לב ס"ק קכט)

זהירות
בקצה הרגל
שלא תיכנס
לאות
אחרת

קפא. ע' לע' (צורת האות ד אות ז בהע').
בס' בית הסופר (עמ' ערה ד"ה המשנת) ובס' כתיבה כהלכתה (עמ' דש ד"ה אם עשה פחות) כתבו שהמ"ב לא כתב מה הדין אם יש ברגל פחות מהאות י, אם הסת"ם פסולים בודאי או מספק. ומציינים למ"ב לק' (צורת האות ז) שנשאר בכה"ג בצ"ע. וע' לק' (צורת האות ז אות יא בהע') מס' שונה הלכות לע' (סי' לב דין קי) שמשמע שהמ"ב לע' (סי' לב ס"ק מב) פוסל בכה"ג באותיות ך - י.
קפב. כתב המ"ב לע' (סי' לב סוף ס"ק קיד) ולק' (צורת האות ש) שאף אם ילד קטן קוראה כצורתה, הסת"ם פסולים.

צורת האות ז

צורת הכתיבה

א) האות ז נכתבת ע"י כעין אות ז שמחוברת אליה בצידה הימני אות י. דיניה מתחלקים לג' חלקים. ראש ורגל ימנית. ראש ורגל שמאלית. מושב.

ראש ורגל ימנית

ב) לכתחילה יכתבנה באלכסון כשפניה כלפי מעלה מעט.

ג) חיבור הרגל לרגל השמאלית יהיה בקו עבה קצת ולא בקו דק.

ד) יזהר מאוד שחיבור הרגל יהיה באמצע האורך של הרגל השמאלית, ולא מתחת לאמצע, כדי שהאות לא תהיה דומה לאות ע.

ראש ורגל שמאל

ה) לכתחילה יכתוב את ראשה כעין האות ז, באופן שהגג יבלוט מב' צדדיו.

ו) ראשה יהיה בזווית מרובעות קפג.

ז) יכתוב את הרגל בקו עבה קצת ולא בקו דק.

ח) יכתוב את הרגל עקומה לצד ימין, כדי שלא תגרום לאות הסמוכה לה להיות רחוקה ותיראה כשתי תיבות קפד.

ט) יכתוב על ראשה ג' תגין.

מושב

י) לכתחילה יכתוב את חיבור הרגל למושב בזווית עגולה.

יא) לכתחילה יכתבנו ארוך באופן שיבלוט יותר מהראש השמאלי קפה.

קפג. מקור הלכה זו היא במ"ב לע' (צורת האות ג) ולק' (צורת האות ש). ולכאורה הלכה זו היא לא רק לכתחילה כמבואר במ"ב לע' (סי' לו ס"ק טו), ע"ש.

קפד. מש"כ המ"ב 'והצואר יהיה קצת עב וארוך קצת, ומוטה לצד ימין כדי להסמין אות אצל ראשה', עכ"ל. ע' לע' (צורת האות נ אות ז בהע') מה שכתבנו לפרש אותו לשון שכתב המ"ב בצורת האות ז. וכ"כ לפרש בס' בית הסופר (עמ' רפא ד"ה הגם) את המ"ב כאן.

קפה. בס' משנת מרדכי (עמ' שכד הע' ג) ביאר שכוונת

פניה נוטים כלפי מעלה

חיבורה לרגל שמאל בחיבור עבה חיבורה לרגל שמאל באמצעה

ראש הרגל השמאלית בולט משני צידיו

הרגל השמאלית עבה קצת

הרגל השמאלית עקומה לצד ימין

תגי האות

הזווית התחתונה עגולה

מושב האות ארוך

האופנים הפסולים בצורת האות ז' ואופני הכשרם

יב) אם כתב את אחד מראשי האות ז' כקו ישר בלא ראש כלל, הסת"ם פסולים. ובס"ת או בתפילין ומזוזה שלא המשיך בכתיבתם יכול להכשירם ע"י שיוסיף דיו בראשיהם עד שיהיו כצורתם הראויה^{קפ}. (ע"פ מ"ב לע' צורת האות א)

אות ז'
שחסר לה
אחד
מראשיה

יג) אם נגעו ב' הראשים זה בזה אפילו כחוט השערה, הסת"ם פסולים. ובס"ת או בתפילין ומזוזה שלא המשיך בכתיבתם יגרד ויבטל את האות מצורתה ויחזור ויכתבנה כצורתה, אולם בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם, לא יבטל את האות מצורתה, דכשיחזור ויכתבנה יהיה בה פסול שלא כסדרן, אלא יגרד את המקום שהתחבר בלבד. (ע"פ המ"ב לק' צורת האות ש)

שני ראשי
האות
שנוגעים
זב"ז

יד) אם יש ריוח קטן בין הרגל הימנית לרגל השמאלית וכשמסתכל בה היטב האות נראית כצורת אותיות י ז', הסת"ם פסולים, ובשעת הדחק מהני לתקנה אף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם^{קפ}, אולם אם הריוח ניכר מיד, לא מהני לתקנה בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתן, דהוי כתיבה שלא כסדרן. (ע"פ השו"ע לע' סי' לב סע' כה ומ"ב שם ס"ק קיח ובה"ל שם ד"ה אות)

ריוח בין הי'
לרגל
השמאלית

דינים נוספים בצורת האות ז' מלוקטים משו"ע ומ"ב

טו) בכתיבת האות עצמה אין פסול כתיבה שלא כסדרן, ולכן אות שנכתבת ע"י ב' כתיבות וכתב קודם את הכתיבה השניה, התפילין והמזוזה כשרים. כגון האות ז' שנכתבת ע"י אותיות י, ז', וכתב קודם את האות ז' ואח"כ את האות י', התפילין והמזוזה כשרים. (ע"פ המ"ב לע' קיצור דיני כתיבה שלא כסדרן)

שלא כסדרן
בכתיבת
אות ז'

טז) אות ז' הכתובה באמצע תיבה שהאריך את המושב התחתון שלה בלא הארכת האות מלמעלה, צ"ע אם מהני להחשיבה כמו תיבה אחת^{קפח}. ומכל מקום אם נראית התיבה חלוקה לב' תיבות, הסת"ם פסולים. (ע"פ המ"ב לע' סי' לב ס"ק קיב)

מחיקת
אות
מיותרת
באמצע
תיבה
ומאריך את
מושב
האות
שלפניה

קפז. כתב הבה"ל (שם) שמעיקר הדין אין צריך להראות את האות לילד קטן קודם שמתקן, ורק לכתחילה יש להראות לו.
קפח. ע' לע' (סי' לב סע' כג אות ו בהע').

המ"ב שצריך לבלוט קולמוס, ע"ש.
קפו. כתב המ"ב לע' (סי' לב סוף ס"ק קיד) ולק' (צורת האות ש) שאף אם ילד קטן קוראה כצורתה, הסת"ם פסולים.

צורת האות ק

צורת הכתיבה

(א) האות ק נכתבת ע"י אות שמוחברת אליה בצידה הימני אות י. דיניה מתחלקים לב' חלקים. ראש ורגל ימנית. ראש ורגל שמאלית.

ראש ורגל ימנית

(ב) לכתחילה יכתבנה באלכסון כשפניה כלפי מעלה מעט.

(ג) חיבור הרגל הימנית לרגל השמאלית יהיה בקו עבה קצת ולא בקו דק.

ראש ורגל שמאל

(ד) לכתחילה יכתוב ראשה כעין ראש האות ו, באופן שהגג יבלוט מב' צדדיו.

(ה) ראשה יהיה בזווית מרובעות קפט.

(ו) יכתוב על ראשה ג' תגין.

(ז) לכתחילה יכתוב את רגלה השמאלית ארוכה בשיעור שיש בה כדי לכופפה לאחר מקום חיבור הרגל הימנית, ולעשותה כאות ז' קצ.

האופנים הפסולים בצורת האות ק ואופני הכשרם

(ח) אם כתב את אחד מראשי האות ק כקו ישר בלא ראש כלל, הסת"ם פסולים. ובס"ת או בתפילין ומזוזה שלא המשיך בכתיבתם יכול להכשירם ע"י שיוסף דיו בראש עד שיהיה כצורתו הראויה קצא. (ע"פ המ"ב לע' צורת האות א)

(ט) אם נגעו ב' הראשים זה בזה אפילו כחוט השערה, הסת"ם פסולים. ובס"ת או בתפילין ומזוזה שלא המשיך בכתיבתם יגרד ויבטל את האות מצורתה ויחזור ויכתבנה כצורתה, אולם בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם, לא יבטל את האות מצורתה,

קפט. ע' לע' (צורת האות צ אות ו בהע').

קצ. לכאורה הכוונה שאחרי מקום החיבור הרגל הימנית צריך מעט מקום לצואר האות, ועוד אורך לכופפה וכן"ל (בצורת האות צ אות ד). אולם שם הטעם שהאות לא תיראה כצורת האות ע, וכאן באות ק לא שייך טעם זה, וצ"ע.

כתב המ"ב לע' (צורת האות ז אות טז) ששיעור הרגל

השמאלית צריך להיות באורך שיוכל לכופפה ולעשותה מושב, והוא כפליים מב' הראשים. וא"כ יש לכתובה ד' קולמסים. ואולי מודדים גם את החלל שבין הראשים.

קצא. כתב המ"ב לע' (סי' לב סוף ס"ק קיד) ולק' (צורת האות ש) שאף אם ילד קטן קוראה כצורתה, הסת"ם פסולים.

פניה נוטים כלפי מעלה

חיבורה לרגל שמאל בחיבור עבה

ראש הרגל השמאלית בולט משני צידיו

ראש שמאל מרובע

תגי האות

אורך הרגל השמאלית

אות ק שחסר לה אחד מראשיה

שני ראשי האות שנוגעים זב"ז

עח _____ קונטרס משנת סופרים

דכשיחזור ויכתבנה יהיה בה פסול שלא כסדרן, אלא יגרד את המקום שהתחבר בלבד.
(ע"פ המ"ב לק' צורת האות ש)

(י) אות י' שיש בה ריוח קטן בין רגלה הימנית לרגלה השמאלית וכשמסתכל בה היטב האות נראית כצורת אותיות י', הסת"ם פסולים, ובשעת הדחק מהני לתקנה אף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתבתם קצב. אולם אם הריוח ניכר מיד, לא מהני לתקנה בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתבתם, דהוי כתיבה שלא כסדרן. (ע"פ השו"ע לע' סי' לב סע' כה ומ"ב שם ס"ק קיח ובה"ל שם ד"ה אות)

ריוח בין הי'
לרגל
השמאלית

(יא) אם כתב את הרגל השמאלית קצרה, אם נשאר ממקום חיבור הרגליים עד סיום הרגל השמאלית שיעור אורך של אות י', הסת"ם כשרים בדיעבד קצב. ואם נשאר פחות משיעור זה, צ"ע אם הסת"ם כשרים קצב.

רגל
אות
י' קצרה

דינים נוספים בצורת האות י' מלוקטים משו"ע ומ"ב

(יב) האות י' נכתבת רק בסוף תיבה, ואם כתבה בתחילת התיבה או באמצעה הסת"ם פסולים. (ע"פ המ"ב לע' צורת האות י')

אות י'
באמצע
תיבה

(יג) כשכותב את האות י' יזהר שלא תיכנס סוף הרגל לתוך חלל האות ט' או ע' וכדומה בשורה שמתחתיה. מפני שעי"ז עלולה האות להשתנות מצורתה. (ע"פ המ"ב לע' סי' לב ס"ק קכט)

זהירות
בקצה הרגל
שלא תיכנס
לאות
אחרת

(יד) אות י' שנמחקה הרגל השמאלית או שניקב שם הקלף, צריך שישאר ממקום חיבור הרגליים עד סיום הרגל השמאלית שיעור אורך של האות י' קצה. (ע"פ המ"ב לע' סי' לב ס"ק מא וס"ק מב)

השיעור
המינימלי
של הרגל
השמאלית

קצב. כתב הבה"ל (שם) שמעיקר הדין אין צריך להראות את האות לילד קטן קודם שמתקן, ורק לכתחילה יש להראות לו.
קצב. ע' לע' (צורת האות ד אות ז בהע').
צריך ביאור למה לא כתב המ"ב כאן כמש"כ לע' (צורת האות ה אות יא) שבכה"ג שאירע כן באות ה חייב לתקן ולהאריך את הרגל.
כמו"כ יש לעיין בשאר אותיות שרגלם רק באורך

האות י', למה לא כתב כן.
קצב. בס' שונה הלכות (לע' סי' לב דין קי) העיר שהשו"ע לע' (שם סע' טו) כתב שאות ד' שרגלה קצר מאות י', פסולה. וכ' המ"ב (שם ס"ק מב) בשם הפמ"ג (א"א סו"ס לב ד"ה קיימא לן) שה"ה אם אירע כן באותיות ד', ז', ל', ה', י', ק', ר. ולמה כאן כ' המ"ב בשם הפמ"ג (צורת האות י') שצ"ע אם כשר.
קצה. ע' לע' (אות יא בהע').

צורת האות ק

צורת הכתיבה

א) האות ק נכתבת ע"י כעין אות כ עם מושב קצר, וע"י רגל שמאלית כעין צורת האות ך שאיננה מחוברת לגג.

דינה מתחלקים לג' חלקים, גג. רגל ימין ומושב. רגל שמאל.

גג

ב) לכתחילה יכתוב את הגג בקו ישר, ולא עגול או אלכסון כלפי מעלה או מטה.

ג) לכתחילה יכתוב בראשה תג קטן.

ד) יכתוב את התג בקצה השמאלי של הגג, ויזהר לכתוב את התג קטן ודק, כדי שהאות לא תיראה בחלקה כצורת האות כ. וי"א שמטעם זה לא יכתוב את התג בקצה הגג ממש קצו.

רגל ימין ומושב

ה) יכתוב את הרגל כפופה בסופה לצד שמאל כעין האות כ עד שנעשית כעין מושב. והמושב לא יהיה משוך הרבה עד כנגד סיום הגג, אלא יהיה קצר הרבה מאורך הגג קצו.

ו) אף אם כתב את המושב קצר מאוד, הסת"ם כשרים בדיעבד קצח.

הרגל השמאלית

ז) יכתבנה כנגד סוף הגג בצד שמאל, ולא יכתבנה כנגד אמצע הגג.

רגל שמאל
כנגד סוף
הגג

האות ק בשם הרדב"ז (ס' מגן דוד) שיש נוהגים לכתוב את הרגל הימנית ללא מושב, אלא נכתבת כעין רגל האות ר כשהקצה התחתון שלה לצד שמאל, אולם יזהר שלא יטה את כל הרגל לצד שמאל אלא רק את הקצה התחתון שלה. וע' בס' משנת הסופר (ביאור הסופר סוד"ה עקומה) מה שדן בדברי הבה"ל.

קצח. במ"ב משמע שהמושב אינו צריך להיות אפילו בשיעור האות י, ודלא כדמשמע במ"ב לע' (צורת האות ל אות ט) במושב האות ל שצריך שהמושב יהיה לכל

קצו. במ"ב לכאורה משמע שדי להכניס את התג מעט מקצה הגג, אולם במקור ההלכה בס' מעשה רקח (פ"י מהל' תפילין ה"א) כתב שיכתוב את התג באמצע הגג. מבואר במ"ב לע' (ס' לו סק"ג) דיש מכשירים כשרק מקצת האות השתנתה לצורת אות אחרת. וא"כ לכאורה הלכה זו אינו מעכב בדיעבד, ובפרט שמוכח במ"ב בכמה מקומות שדעתו כדעת המקילים, (ע"ש באות ג בהע').

קצו. כתב הבה"ל (ד"ה וירכה) בשם ס' בית אהרן (צורת

פ. קונטרס משנת סופרים

(ח) **לכתחילה** לא ירחיקנה מהגג יותר מעובי קולמוס, אמנם יזהר **לכתחילה** שלא יכתבנה קרובה מאוד לגג, אלא יכתבנה מרוחקת קצת, באופן שכאשר יהיה הס"ת מונח על הבימה יראה הריוח היטב לאדם בינוני הקורא בו.

מרחק הרגל השמאלית מהגג

(ט) **לכתחילה** יכתבנה נוטה קצת באלכסון לכיון ימין.

יטה את הרגל לכיון ימין

(י) יכתבנה באופן שראשה עב והמשך רגלה מתמעט כעין צורת האות ך קצט.

ראשה עב וסופה דק

(יא) יכתבנה ארוכה כעין האות ך, ומכל מקום יקצרנה מעט מאורך האות ך שצריכה להיות באורך ד' קולמוסים.

אורך הרגל השמאלית

(יב) יזהר לכותבה באופן שלא תיגע בגג האות או במושב.

הרגל לא תיגע בגוף האות

האופנים הפסולים בצורת האות ך ואופני הכשרם

(יג) אם כתב את הרגל הימנית נוטה כולה באלכסון לצד שמאל, הסת"ם פסולים.

רגל ימין הנוטה כולה באלכסון

(יד) אם כתב את הרגל השמאלית כנגד אמצע הגג צריך לתקנה ע"י שיגרד את כל הרגל ויחזור ויכתבנה כראוי בקצה הגג. אולם בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתבתם ואינו יכול לגרד את הרגל משום פסול כתיבה שלא כסדרן, יש לו לתקנה ע"י שיקצר את הגג עד שתהיה הרגל בקצה. ואם אינו יכול לעשות כן מפני שתיראה התיבה כב' תיבות, יכול להשאירה כך בלא תיקון. (ע"פ מ"ב לע' צורת האות ה)

אופן תיקון רגל שמאל שכתבה כנגד אמצע הגג

(טו) אם נדבקה הרגל השמאלית לגגה או למושב אפילו דיבוק כלשהוא, הסת"ם פסולים אף אם ילד קורא אותה כראוי. (ע"פ מ"ב לע' צורת האות ה)

רגל שמאל שנדבקה לגוף האות

(טז) אם הרגל השמאלית קצרה, אם יש בה מכנגד המושב ולמטה שיעור אורך של אות י, הסת"ם כשרים בדיעבד.

רגל שמאל קצרה

הפחות כשיעור האות י.

קצט. בס' תמונת האותיות (עמ' ד) ביאר בשם הגרנ"ק זצ"ל שכוונת המ"ב שרק התחלת הרגל השמאלית תהיה עבה מעט כעין האות ך, ולא שתהיה ממש כצורת האות ך.

ר. ע' לע' (צורת האות פ אות טו בהע'). רב. ע' לע' (צורת האות ד אות ז בהע').

רא. כתב המ"ב לע' (סי' לו ס"ק יא) שאף אם אירע כן לאחר הכתיבה, הסת"ם פסולים.
כתב המ"ב לע' (סי' לב ס"ק פג) שהטעם שהסת"ם פסולים אף שילד קוראם כצורתם, מפני שמכל מקום האות השתנתה מצורתה שנמסרה מסיני.
רב. ע' לע' (צורת האות ד אות ז בהע').

דיינים נוספים בצורת האות ק מלוקטים משו"ע ומ"ב

(יז) היה צריך לכתוב אות ק וטעה וכתב אות ל, ואח"כ כתב את הרגל השמאלית של האות ק, לא מהני להכשירה ע"י שיגרד את צואר העליון של האות ל, משום פסול כתיבה ע"י חק תוכות. (ע"פ המ"ב לע' צורת האות ל)

(יח) אם נדבקה הרגל השמאלית לגגה לאחר שכתבה כהלכתה, ובתפילין ומזוזה מיירי שלא המשיך בכתיבתם או בס"ת אפילו שהמשיך בכתיבה, לא מהני להכשירה ע"י שיגרד את המקום שהתחבר, מפני שהוא כתיבה ע"י חק תוכות והסת"ם פסולים, אלא צריך לבטל את האות מצורתה ע"י שיגרד חלק מהרגל השמאלית, או שיגרד את הגג עד שלא יהיה גג מעל הרגל, ויכתוב את הגג שוב באופן שהיא לא תתחבר לרגל השמאלית. (ע"פ הבה"ל לע' סי' לב סע' יח ד"ה יגרור הרגל)

(יט) אם הוציאו ס"ת לקריאה ונמצאה בו אות ק שהרגל השמאלית התחברה מעט לגגה וילד קוראה כצורתה, אין צריך להוציא ס"ת אחר. (ע"פ הבה"ל שם ד"ה רגלי)

(כ) כשכותב את האות ק יזהר שלא תיכנס סוף הרגל לתוך חלל האות ט, ע' וכדומה בשורה שמתחתיה. מפני שע"ז עלולה האות להשתנות מצורתה. (ע"פ המ"ב לע' סי' לב ס"ק קכט)

(כא) אם טעה וכתב תיבה מיותרת באופן שלאחר שיגרדה יהיה בין המילים ריוח של ט' אותיות, ובסוף התיבה שלפני הגירוד כתובה האות ק, יכול להכשירה ע"י שיאריך את הגג של האות ק. ואף שלכתחילה צריכה הרגל השמאלית של האות ק להיות כנגד סוף הגג, מכל מקום בדיעבד אין קפידא בזה. (ע"פ המ"ב לע' סי' לב ס"ק קי)

מלמטה עד פחות משיעור אות י לאחר סיום המושב.
 רד. ע' לע' (סי' לב סע' יח אות כו בהע').
 ע' לק' (ס"ט לו דיני שאלות מצויות בס"ת בשעת קריאה אות א בהע').
 רה. ע' לע' (סי' לב סע' כג אות ח בהע').

רג. לפמש"כ המ"ב כאן (אות טז) שהשיעור המינימלי של הרגל השמאלית של האות ק הוא גודל של האות י מתחת לסיום מושב הרגל הימנית. א"כ מש"כ הבה"ל (שם) שצריך לגרד את הרגל השמאלית של האות ק עד שיבטלנה מצורתה, הכוונה היא שצריך לגרדה

מחית
 תיבה
 מיותרת
 ומשיכת
 האות
 הקודמת לה

אופן תיקון
 רגל שמאל
 שנדבקה
 לגג אחרי
 סיום
 כתיבת
 האות

נמצאה
 האות ק
 כשרגלה
 מחוברת לגג
 בשעת
 קריאת
 התורה
 זהירות
 בקצה הרגל
 שלא תיכנס
 לאות
 אחרת

צורת האות ר

צורת הכתיבה

(א) האות ר נכתבת ע"י גג שבצד ימינו יוצאת רגל.

גג ורגל

(ב) לכתחילה יכתוב את הגג בקו ישר, ולא עגול או אלכסון כלפי מעלה או מטה. גג ישר

(ג) יכתוב את הגג ארוך באורך ג' קולמוסים, כדי שלא תהיה דומה לאות ו. גג ארוך

(ד) יזהר מאוד שחיבור הגג והרגל יהיה בזווית עגולה ממש, כדי שלא תהיה דומה לאות ד. זווית עגולה

(ה) יכתוב את הרגל קצרה, כדי שלא תהיה דומה לאות ך״י. שיעור רגלה

האופנים הפסולים בצורת האות ר ואופני הכשרם

(ו) אם כתב את הגג קצר מג' קולמוסים, או שכתב את הרגל ארוכה ויש ספק אם האות נדמית לאות ך״י או לאות ו, יראה אותה לילד קטן. ספק נדמית לאות אחרת

(ז) אם חיבור הגג לרגל הוא בזווית מרובעת והאות נראית כאות ד, הסת"ם פסולים. ואם היא עגולה מעט ויש ספק אם האות נראית כצורת האות ד, יראה את האות לילד קטן. ספקות בחיבור הגג לרגל

(ח) אם הרגל קצרה מאורך שיעור האות י, הסת"ם פסולים. ואם היא באורך שיעור האות י, הסת"ם כשרים בדיעבד. רגל קצרה

(ט) אם הרגל קצרה באורך של האות י וילד קטן לא קוראה כצורתה, צ"ע אם הסת"ם כשרים. (ע"פ המ"ב לק' צורת האות ת) רגל קצרה וילד לא קראה כהוגן

עוקץ, ולכן צריך להראותה לילד קטן.

רח. ע' לע' (צורת האות ד אות ז בהע').

בס' כתיבה כהלכתה (עמ' שלח ד"ה עשה פחות) מציין שמשמע במ"ב לק' (צורת האות ת אות ט) שהאות כשרה אף לכתחילה. ול"נ דיוקן, דכוונת המ"ב לאפוקי ממש"כ לפני כן שאם נמחק לאחר הכתיבה ונשאר בשיעור כזה. שו"ר שגם בס' משנת מרדכי (עמ' שמ הע' ט) מדייק כן מהמ"ב שם שכ' כשר ולא כ' כשר בדיעבד כמש"כ כאן. וכן מדייק מהמ"ב לע' (צורת האות ד) שכ' כשר ומציין לאות ת, ולא כ' שכשר רק בדיעבד. ונשאר בצ"ע מאי שנא כאן שכ' שאינו כשר רק בדיעבד.

רו. לכאורה כוונת המ"ב שאורך רגלה תהיה קצרה מגגה שנכתבת ארוכה ג' קולמוסים, דהיינו שיש לכותבה פחות מג' קולמוסים, ומכל מקום לא יכתבנה קצרה פחות מהאורך של האות י, כמש"כ המ"ב בהמשך, דאם הרגל קצרה באורך האות י הסת"ם כשרים רק בדיעבד, אבל פחות מכך פסולה.

רי. בס' הלכה ברורה (בירור הלכה ס"ק קב עמ' קנט) מפרש שמש"כ המ"ב שאם ניראת כאות ד, הסת"ם פסולים, מיירי שעשה זווית חדה ביותר, ויש שם עוקץ קטן, ובזה הוי כאות ד ממש ולכן הסת"ם פסולים, ומש"כ המ"ב ואם ספק, מיירי שעשאה מרובעת בלי

דינים נוספים בצורת האות ר מלוקמים משו"ע ומ"ב

(י) היה צריך לכתוב את האות ר וטעה וכתב את האות ד. או שלאחר שכתב את האות ר כהלכתה, נפלה טיפת דיו או צבע והאות השתנתה לצורת האות ד, אין אפשרות להכשיר את האות ע"י שיגרד את הזוית המרובעת עד שתהיה כתובה כצורתה, מפני שהוי כתיבה ע"י חק תוכות. (ע"פ השו"ע לע' סי' לב סע' יז, ובה"ל שם ד"ה וכתב, ומ"ב שם ס"ק סח)

(יא) האות ר נכתבת בכתיבה אחת, לכן כשצריך לתקנה כגון שטעה וכתב את חיבור הגג והרגל בזוית מרובעת, מהני להכשירה רק ע"י שיגרד ויבטל את כל צורת האות, מפני שכל האות נכתבה בפסולי"ט. (ע"פ השו"ע לע' סי' לב סע' יח)

(יב) אות ר שנדבקה רגלה דיבוק עבה לאות ב או כ שכתובה לפניו, באופן שהאות נראית כצורת האות ט והילד קוראה לאות ט, לא מהני להכשירה ע"י שיגרד רק את המקום שהתחבר, אלא צריך לגרד את ב' האותיות. (ס' כתיבה כהלכתה עמ' שלח ד"ה אם נדבק ע"פ המ"ב לע' סי' לב סק"פ")

(יג) אות ר שנכנס מראש האות ל לתוך חללה וניראות כצורת האות ה, אף שילד קוראה ר הסת"ם פסולים, מפני שהאות נראית בצורה ברורה כצורת אות אחרת, ובתפילין או במזוזה לא מהני לתקנה משום פסול שלא כסדרן"א. (ע"פ המ"ב לע' סי' לב ס"ק קלב)

(יד) אות ר שכתבה כצורתה הראויה, ואח"כ הוסיף לה כעין תג באופן שחיבור הראש לרגל היא בזוית מרובעת ונראית כצורת האות ד, כשמכשירו א"צ לגרד ולבטל את כל צורת האות, אלא לאחר שמגרד את הזוית המרובעת די שיגרד את גגה או את רגלה בלבד, מפני שהאות נכתבה מתחילה בכתיבה אחת כהלכתה וא"צ לגרד ולבטל את כל צורת האות לגמרי. (ע"פ הבה"ל לע' סי' לב סע' יח ד"ה משום)

(טו) אות ר שאורך רגלה כאורך גגה, אין להכשירה. (ס' משנת מרדכי עמ' שמ או"ה ע"פ הבה"ל לע' צורת אות ד"ה אם האריך).

לב סע' יח אות יז בהע'.

רט. ע' לע' (סי' לב סע' יח אות ה בהע').

רי. ואם האותיות התחברו רק בדקות, ע' לע' (סי' ריא. ע' לע' (סי' לב סע' כח אות ג בהע').

ג' תגין ע"ג
ראש
שמאל
רגל
שמאלית
ישרה
לא יגעו
הראשים
זב"ז

(י) יכתוב על ראשה ג' תגין.

(יא) לכתחילה יכתוב את רגל שמאל ישרה^{טז}.

(יב) יזהר שלא יתחברו הראשים זה בזה.

מושב קצר וחד

מקום
חיבור
שלשת
הרגלים

(יג) חיבור ג' הרגלים יהיה באופן שהרגל הימנית מתחברת בתחתיתה לתחתית הרגל השמאלית. והרגל האמצעית מחוברת אף היא בתחתיתה לב' הרגלים האחרות, באופן שכל הג' רגלים מחוברים במקום אחד^{יז}.

מושב
האות ש'
חד ולא
רחב או
עגול

(יד) לא יעשה את מושב האות ש' רחב כצורת מושב האות ס, ולא עגול כצורת מושב האות ס. אלא יעשהו חד באופן שיראו כל הרגלים עומדים על רגל אחת כאות ק ואות ר^{יח}.

האופנים הפסולים בצורת האות ש' ואופני הכשרם

רגל
אמצעית
שאינה
מחוברת
בריוח
שינוי ניכר

(טו) אם הרגל האמצעית אינה מחוברת לגוף האות, ולא ניכר הריוח מיד, הסת"ם פסולים וצריך לתקנה. ואף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם יכול לתקנה, וא"צ לשאול ילד קטן כיון שצורת האות עליה גם קודם שתקנה. אולם אם כבר שאל ילד ואמר שאין עליה צורת האות, לא מהני לתקנה. (ע"פ המ"ב לע' סי' לב ס"ק קכב)

ולכאורה הכוונה שמחבר את הרגל האמצעית באמצע חיבור ג' הרגלים באופן שכל הג' רגלים מחוברים בקצה האות^י.

לכאורה אחרי חיבור ג' הרגלים יש להוסיף דיו כדי לעשות מושב. וכן כתבו בס' בית הסופר (עמ' רחצ אות ב) ובס' כתיבה כהלכתה (עמ' שמה אות א). אולם בפשטות לדעת המ"ב א"צ להוסיף דיו, וע' בקובץ אוצרות ירושלים (ח' קיז סי' קו) מאמר מהגר"מ דוידוביץ, ומה שהשיבו לו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קי) ובשו"ת להורות נתן (ח"ב סי' ו) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' ד). וע' בשו"ת פאת שדך (ח"א סי' ו).

ריח. ומכל מקום כיון שהרגל השמאלית עומדת לכתחילה ישרה ולא נוטה לכיון ימין, נמצא שאותו חוד נוטה כלפי שמאל ואינו ממש ישר לכיון מטה. אם המושב רחב או עגול, ע' לק' (אות כ ובהע').

כפל הלכה זו באות ש', ובפרט שבכל אותם אותיות כתב המ"ב הלכה זו שראשם השמאלי יהיה כעין אות א. ואולי רצה המ"ב לאפוקי מהשיטות שעושים גם את הרגל האמצעית כעין אות א, ע' בתיקון תפילין (עמ' קנג).

רטז. אין הכוונה שיהיה דוקא בעמידה ישרה דוקא, ויכול לעשותו גם קצת בעיקום, אלא בא לאפוקי שלא לכתבו קצת בעמידה, דהיינו בשיפוע גדול מאוד שאינו עומד ממש ואינו שוכב, (ס' משנת הסופר בבאור הסופר ד"ה כעין, וס' כתיבה כהלכתה עמ' שמח אות ד, וס' הלכה ברורה בבירור הלכה סוף אות קג עמ' קסה).

ריז. כתב המ"ב שיחבר את ה'הירך מן הראש הראשון בשפוע למטה עד מקום חודו. וירך הראש השני ג"כ ימשיך בשפוע לצד שמאל למטה עד שיהיו השלשה ראשים מחוברים למטה במקום אחד, עכ"ל.

טז) אם הרגל האמצעית אינה מחוברת לגוף האות, והריוח גדול וניכר מיד, אף שילד קטן קוראה כהלכתה, הסת"ם פסולים וצריך לתקנה. ובשעת הדחק יכול להכשירה אף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתבתם ע"י תיקון. (ע"פ השו"ע לע' סי' לב סע' כה, ומ"ב שם ס"ק קכב)

רגל
אמצעית
שאינה
מחוברת
בריוח ניכר
מאוד

יז) אם הרגל האמצעית אינה מחוברת לגוף האות והריוח ניכר מאוד למי שעומד במרחק אמה (לדעת הגר"ח נאה 48 ס"מ, ולדעת החזו"א כ 58 ס"מ), וי"א במרחק ד' אמות (לדעת הגר"ח נאה מטר ו 92 ס"מ, ולדעת החזו"א כ 2 מטר ו 30 ס"מ), אף שילד קטן קורא אותה כצורתה הראויה, הסת"ם פסולים, ובתפילין ומזוזה שהמשיך בכתבתם, אין שום אפשרות לתקנם, משום פסול שלא כסדרן. התפילין והמזוזה פסולים, ואין שום אפשרות לתקנה אם המשיך בכתבתם, משום פסול שלא כסדרן. (ע"פ הבה"ל שם ד"ה מכירם)

רגל
אמצעית
שאינה
מחוברת
בריוח ניכר
מאוד

יח) אם יש ריוח קטן בין הרגל השמאלית למושבה שאינו ניכר מיד, וכשמסתכל בה היטב האות נראית כצורת אותיות ע"י א, הסת"ם פסולים וצריך לתקנה, ובשעת הדחק מהני לתקנה אף בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתבתם י"ט. אולם אם הריוח ניכר מיד, לא מהני לתקנה י"ב. (ע"פ השו"ע לע' סי' לב סע' כה ומ"ב שם ס"ק קיח ובה"ל שם ד"ה אות)

רגל
שמאלית
שאינה
מחוברת
למושב

יט) אם יש ריוח קטן כל כך בין הרגל השמאלית למושבה, שנראה רק כנגד השמש כצורת אותיות ע"י א, הסת"ם כשרים וא"צ שום תיקון, ומי שרוצה להחמיר בזה הוא רק לעניין לתקנו ולא לפוסלו. (ע"פ הבה"ל שם ד"ה אות)

רגל
שמאלית
שאינה
מחוברת
למושב
בריוח
שניכר רק
כנגד השמש

כ) אם כתב את המושב רחב כמושב האות כ, צ"ע אם הסת"ם כשרים בדיעבד יכא.

עשה מושב
רחב

כא) אם יש לה ד' רגליים, הסת"ם פסולים, ולא מהני להכשירה ע"י שיגרד רק את הרגל המיותרת, מפני פסול כתיבה ע"י חק תוכות, אלא צריך לתקנה ע"י שיגרד גם

אות ע"י
בד' רגליים

אותיות אחרות. וצריך ביאור לשון המ"ב 'אם יש הפסק באיזה מהראשים', משמע שיש חידוש גם בראש הימני, הרי בכה"ג האות ע"י לא השתנתה לצורת ב' אותיות אחרות.

רכא. בס' משנת הסופר (סי' ה מקורות לילקוט הסופר אות רטו) ובס' מאיר עוז (עמ' תקסג ד"ה אך) מדייקים שמשמע במ"ב שנשאר בצ"ע רק באופן שהמושב רחב, אולם אם כתב את המושב עגול, יש להקל בדיעבד. אולם בס' משנת מרדכי (עמ' שמו או"ג ובהע' ה) לומד שגם במושב עגול מסתפקים הפמ"ג והמ"ב

רי"ט. כתב הבה"ל (שם) שמעיקר הדין אין צריך להראות את האות לילד קטן קודם שמתקן, ורק לכתחילה יש להראות לו ואם קראה כהלכתה יתקן. **רכ.** כתב המ"ב 'ואם ה' האמצעי לא נגעה בשוליה מבואר דינו בסי' לב סע' כה ע"ש', עכ"ל. (המבוארים באותיות טו - יז). ובהמשך כתב 'אם יש הפסק באיזה מהראשים מבואר דינו לעיל בסי' לב סע' כה, עכ"ל. ולכאורה מה שחזר המ"ב על הלכה זו, מפני שבדין דידן יש חידוש טפי דמהני תיקון באינו ניכר הריוח אף שהאות ע"י נראית כצורת ב'

חלק מהאות עד שהיא תתבטל מצורתה, ואח"כ יחזור ויכתוב את האות כצורתה^{כב}. ואם אירע כן בתפילין ומזוזה והמשיך בכתיבתם, לא מהני שום תיקון משום פסול כתיבה שלא כסדרן.

כב אם כתב את אחד מרגלי אות **ש** כקו ישר בלא ראש כלל, אף שילד קטן קורא אותה כצורתה הראויה הסת"ם פסולים^{כג}.

רגל האות
ש' ללא
ראש

כג אם נגעו הראשים זה בזה אפילו כחוט השערה, הסת"ם פסולים. ובס"ת או בתפילין ומזוזה שלא המשיך בכתיבתם יגרד ויבטל את האות מצורתה ויחזור ויכתבנה כצורתה, אולם אם המשיך בכתיבתם, לא יבטל את האות מצורתה, דכשיחזור ויכתבנה יהיה בה פסול שלא כסדרן, אלא יגרד את המקום שהתחבר בלבד^{כד}.

נגעו
הראשים
זב"ז

דין נוסף בצורת האות **ש** מלוקט משו"ע ומ"ב

כד אות **ש** בעלת שתי רגליים בלבד, אף שילד קטן קורא את האות כאות **ש**, הסת"ם פסולים וצריך לתקנה. ובתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם אין שום אפשרות לתקנם, משום פסול שלא כסדרן. (ע"פ המ"ב לע' סי' לב ס"ק קיד)

אות ש' עם
ב' רגליים
בלבד

אם כשר. כצורתם הראויה. וע' לק' (צורת האות ת אות יא בהע').

כב. לכאורה מלבד מחיקת חלק מהאות עד שאינה ניכרת צורתה, צריך לכתחילה למחוק גם כל מה שכתב אחרי הרגל המיותרת, משום שהוא נכתב בפסול.

כג. כתב המ"ב שהסת"ם פסולים ובתפילין ומזוזה שהמשיך בכתיבתם אין שום אפשרות לתקנה, משום פסול שלא כסדרן. אולם בס"ת או בתפילין ומזוזה שלא המשיך בכתיבתם כתב המ"ב לע' (צורת האות א) שיכול להכשירם ע"י שיוסף דיו בראשיהם עד שיהיו

כד. משמע שאין בזה פסול של הכשרת האות ע"י חק תוכות, (ס' בית הסופר עמ' רצט ד"ה גוף). בשו"ת להורות נתן (ח"ב סי' ח אות ב) כ' שאם אירע כן, צריך להודיע לקונה. וכ"נ בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' ז אות ב). ע' בקובץ קדושת סת"ם (א תשנ"ז עמ' קע) מאמר מהגרי"ם רובין שליט"א בבירור דברי המ"ב בנדבוק ראשי האות **ש**. וע' גם בס' משנת הסופר (ביאור הסופר סוד"ה והראש) ובס' משנת מרדכי (עמ' שג).

צורת האות ת

צורת הכתיבה

- (א) האות ת נכתבת ע"י גג, רגל ימין, רגל שמאל.
דיניה מתחלקים לב' חלקים. גג ורגל ימין. רגל שמאל.

גג ורגל ימין

(ב) **לכתחילה** יכתוב את הגג והרגל הימנית של האות ת כמו צורת האות ד, דהיינו בזוית מרובעת.

גג ורגל
ימין כעין
אות ד

(ג) לא יכתוב את הרגל הימנית ארוכה^{יכה}, מפני שאם יכתבנה ארוכה האות תיראה לילד קטן כאות ק.

לא יאריך
רגל ימין

(ד) לא יאריך את הגג יותר מסוף הרגל השמאלית.

לא יאריך
הגג יותר
מסוף רגל
שמאל

רגל שמאל

(ה) יש נוהגים **לכתחילה** לכתוב את הרגל השמאלית של האות ת כעין האות ו הפוכה לכיוון הצד החיצוני של האות. ויש נוהגים **לכתחילה** לכותבה כעין האות ד קטנה הפוכה לכיוון הצד החיצוני של האות. וכל מקום יעשה כמנהגו.

צורת רגל
שמאל

(ו) הרגל השמאלית צריכה להיות מחוברת לגג, מפני שכל קוי האות צריכים להיות מחוברים כגוף אחד.

רגל שמאל
מחוברת
לגג

(ז) חיבור הרגל השמאלית לגג לא יהיה בקצה הגג, אלא מעט כלפי פנים, באופן שסיום הרגל השמאלית הבולט לצד החיצוני של האות יהיה כנגד סיום הגג, בכדי שלא תגרום האות ת לאות הסמוכה לה להיות רחוקה ותיראה כשתי תיבות.

מקום
חיבור רגל
שמאל לגג

האופנים הפסולים בצורת האות ת ואופני הכשרם

(ח) אם חיבר את הרגל השמאלית כנגד אמצע הגג באופן שסיום הגג בולט יותר מסיום הרגל, צריך לתקנה ע"י שיגרד את כל הרגל, ויחזור ויכתבנה כראוי בקצה הגג מעט כלפי פנים. אולם בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתבתם ואינו יכול לגרד את הרגל משום פסול כתיבה שלא כסדרן, יש לו לתקנה ע"י שיקצר את הגג עד שיהיה סיום הרגל כנגד סיום הגג. ואם אינו יכול לעשות כן מפני שתיראה התיבה כב' תיבות, יכול להשאירה כך בלא תיקון^{יכי}. (ע"פ המ"ב לע' צורת האות ה)

רגל שמאל
שחיברה
באמצע הגג

רכה. הכוונה שיש לכתוב את הרגל הימנית מעט קולמסים, (ס' בית הסופר עמ' שג ד"ה לשיטת).
פחות מג' קולמסים, ואת הרגל השמאלית, יכתוב ג' רכו. ע' לע' (צורת האות פ אות טז בהע').

האורך
המינימלי
לרגל ימין

(ט) אם הרגל הימנית קצרה, אם נשאר ממקום חיבור הרגל לגג עד סיום הרגל שיעור אורך של אות י, הסת"ם כשרים^{יכו}. אולם אם ילד קטן לא קוראה כצורתה, צ"ע אם הסת"ם כשרים^{יכו}.

רגל שמאל
שעשאה
קצרה

(י) אם כתב את הרגל השמאלית קצרה כשיעור אות י קטנה הפוכה כלפי הצד החיצוני^{רכט}, הסת"ם פסולים, מפני שהאות ט השתנתה לצורת האות ף. ואפילו אם הגג ארוך כפליים מהרגל הימנית, עדיין צורת האות ף עליה^ל.

רגל שמאל
שאינה
בולטת
בסופה
לצד חוץ

(יא) עשה את רגלה השמאלית כקו ישר ללא בליטה בסופה לצד חוץ, הסת"ם פסולים. ומכל מקום יכול להכשירה ע"י שיוסיף דיו ברגל האות עד שהיא תהיה כצורתה הראויה^{רלא}, אולם בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתביהם לא יעשה כן, משום דהוי כתיבה שלא כסדרן^{לכ}. (ע"פ המ"ב לע' סי' לב ס"ק צא)

רכז. ע' לע' (צורת האות ד אות ז בהע').

רכח. המ"ב כאן כ' שבבה"ל לע' (סי' לב סע' טו ד"ה כשר) נשאר בהלכה זו בצ"ע. ויש להעיר שהבה"ל שם כתב שיש להחמיר בזה. וכן העיר בס' מאיר עוז (עמ' תקס ד"ה עשה).

המ"ב לע' (אותיות ד, ח, ר) מציין לעיין בהלכה זו כאן. וצריך ביאור למה באות ה' לא הזכיר כלל מקרה זה, וכן באותיות ל, ך, ם, ן, ק' שהזכיר מקרה זה לא מציין לכאן.

רכט. מש"כ המ"ב 'הפוכה בתוך הד', יש לעיין אם הכוונה שהרגל השמאלית בולטת לכיון תוך חלל האות, או שהכוונה שבולטת כלפי חוץ. וע' בב"י (א"ב הב') שכתב בשם הרוקח שצורת האות ט היא, אות ד' קטנה הפוכה בתוך אות ד' גדולה, נראה שמכנה את בליטת הרגל כלפי חוץ בשם אות ד' הפוכה. וכ"נ במקור ההלכה בפמ"ג (סי"ט לב בא"א) המצויין בשעה"צ (אות ד). וכ"כ לפ' בפמ"ג ובמ"ב בס' משנת הסופר (ביאור הסופר ד"ה כעין) ובס' פאר הלכה (עמ' 99 הע' לו) ובס' משנת מרדכי (עמ' שנה או"ט ובהע' ז - ח). רל. ע' לע' (צורת האות ך אות ו בהע').

בס' משנת הסופר (ביאור הסופר שם) הקשה שמשמע שבכאן לא יועיל לשאול ילד, ולמה בהלכה המבוארת לע' (אות ט) מהני קריאת ילד. וע' בס' הלכה ברורה (בירור הלכה אות קה ד"ה והנה) מה שכתב לישב.

רלא. צריך ביאור איך מהני להכשירה ע"י הוספת

ראש לרגל השמאלית הרי האות השתנתה לצורת אות ז' לדעת רש"י, ואיך מהני להכשירה בלי ביטול צורתה, וצ"ע. וע' בס' משנת הסופר (ביאור הסופר ד"ה לכתחילה) שכן הקשה בס' מקדש מעט (סי' לב ס"ק צה). ותרין המשנת הסופר שאין כוונת המ"ב שהרגל ישרה ממש, אלא מיירי שהרגל עשויה בשיפוע ומתרחבת קצת למטה, ועי"ז דומה לאות ט, אבל כיון שאין לו בליטת רגל ממש, הסת"ם פסולים. וכ"כ בס' פאר הלכה (עמ' 97 הע' כד). ובס' בית הסופר (עמ' עט) מתרץ שמיירי שמאמצע הרגל הולך בשיפוע עד סופו, ולא ניכרת הבליטה כלפי חוץ.

רלב. כתב השו"ע לע' (סי' לב סע' יח) שלא מהני להכשירה ע"י גירוד עובי הקו עד שתעשה בצורתה הראויה, דהוי חק תוכות. ואם רוצה להכשירה בגרידה, צריך לגרדה עד שתבטל צורת האות ויחזור ויכתבנה. וכן צריך לגרד את כל מה שנכתב בפסול, וזה לא מהני בתפילין ומזוזה שהמשיך בכתביהם, משום דהוי כתיבה שלא כסדרן.

המ"ב כאן מציין לעיין בשו"ע לע' (סי' לב סע' יח) ולמש"כ במ"ב (שם ס"ק צא), וצריך ביאור למה לע' (צורת האות א) המ"ב כתב הלכה זו, ולא מציין לעיין שם, ובמ"ב לע' (צורת אותיות ע, פ, ך, צ, ן) מציין לעיין במש"כ בהלכה זו בצורת האות א ולא מציין לעיין בהלכה זו במ"ב לע' (סי' לב שם). ועוד צריך ביאור למה לע' (צורת האות ש) כתב הלכה זו בסתמא שהסת"ם פסולים, ולא מציין לעיין במש"כ בהלכה

דין נוסף בצורת האות ת מלוקט משו"ע ומ"ב

יב) אם אחת מרגליה אינה מחוברת לגגה, וילד קטן קוראה כצורתה, יכול לתקנם והתפילין והמזוזה כשרים, ואין בזה פסול כתיבה שלא כסדרן. ואם הריוח אינו ניכר כשמסתכל בה, אין צריך כלל לשאול ילד, ויכול לתקנם והתפילין והמזוזה כשרים. אולם אם כבר שאל ילד ואמר שאין עליה צורת האות, לא מהני לתקנה. (ע"פ השו"ע לע' סי' לב סע' כה ומ"ב שם ס"ק קיד וס"ק קכב)

רגלי האות
ת שאינם
מחוברים
לגג

זו לע' (צורת האות א) או למש"כ לע' (סי' לב ס"ק צא) אופן התיקון. ואולי הטעם מפני שהמ"ב לע' (סי' לב שם) מציין לעיין בלבושי שרד (על המ"א שם ס"ק לא) שהסתפק באותיות יי' – ת אם מהני להכשירם ע"י תיקון, והטעם שיש להסתפק דוקא באותיות אלו, כתב הלבוש שרד (שם) 'ואולי כשהוא עב הרבה יותר מדאי אין צורת האות עליו וכו' וצריך לעיין בזה, עכ"ל. ולכן המ"ב בצורת האות דת לא מציין לעיין במש"כ לע' (צורת האות א) אלא מציין למש"כ לע' (סי' לב).

קיצור דיני שאילת ילד קטן (שהוזכרו במ"ב בצורת האות ת)

(א) כל אות שיש ספק אם היא כתובה באורכה הראויה^{לג}, או שיש ספק אם האות כתובה כצורתה הראויה, צריך להראותה לילד קטן, ואם קראה כהלכתה הסת"ם כשרים וא"צ לתקנה.

(ב) אותיות ו, ך, וכדומה שיש בהם ריוח באמצע הרגלי^{לד}, ויש ספק אם נשאר עד מקום ההפסק שיעור הראוי, צריך להראותה לילד קטן, ואם יקראה כצורתה הסת"ם כשרים, אולם קודם שמראה אותה לילד צריך לכסות את החלק השני שאינו מחובר לאות.

(ג) אות שמחמת יושנה נמחק הדין באמצע האות ונשאר שם רק רושם מהצבע של הדין, צריך לכסות את מקום הרושם, כדי שהילד לא יצרף את החלק המחוק, בכדי לזהות את צורת האות.

(ד) כל אות שנכתבה שלא כצורתה הראויה ללא ספק, או שלאחר הכתיבה נמחק הדין או ניקב הקלף והשתנתה צורת האות הראויה בודאות, לא מהני להראותם לילד קטן, דאף אם יקראם כצורתם הראויה הסת"ם פסולים, מפני שהם כתובים בודאות באופן שאין צורתם עליהם. (וע' לע' סי' לב סע' כה אופני התיקון).

רלג. מש"כ המ"ב 'שמא אין בה כשיעור הראוי', אין הכוונה לעובי האות, מפני שמבואר במ"ב לע' (סי' לב ס"ק לו וס"ק מא ובבה"ל שם סע' טו ד"ה ניקב רגל) שאין שיעור לעובי האותיות.
רלד. מש"כ המ"ב 'כגון ו או ך וכדומה', לכאורה כוונתו למש"כ במ"ב לע' (סי' לב ס"ק מז) שבכה"ג

באות ך שכתב את רגלה קצרה, ומסתפק אם היא דומה לאות ד או לאות ר שצריך להראותה לילד. מה שהמ"ב לא הזכיר את הספק באות ך שיש בה ריוח באמצע רגלה, מפני שהמ"ב לע' (צורת האות ז) מחמיר אם רגלה כשיעור האות י שלא יועיל להראותה לילד.